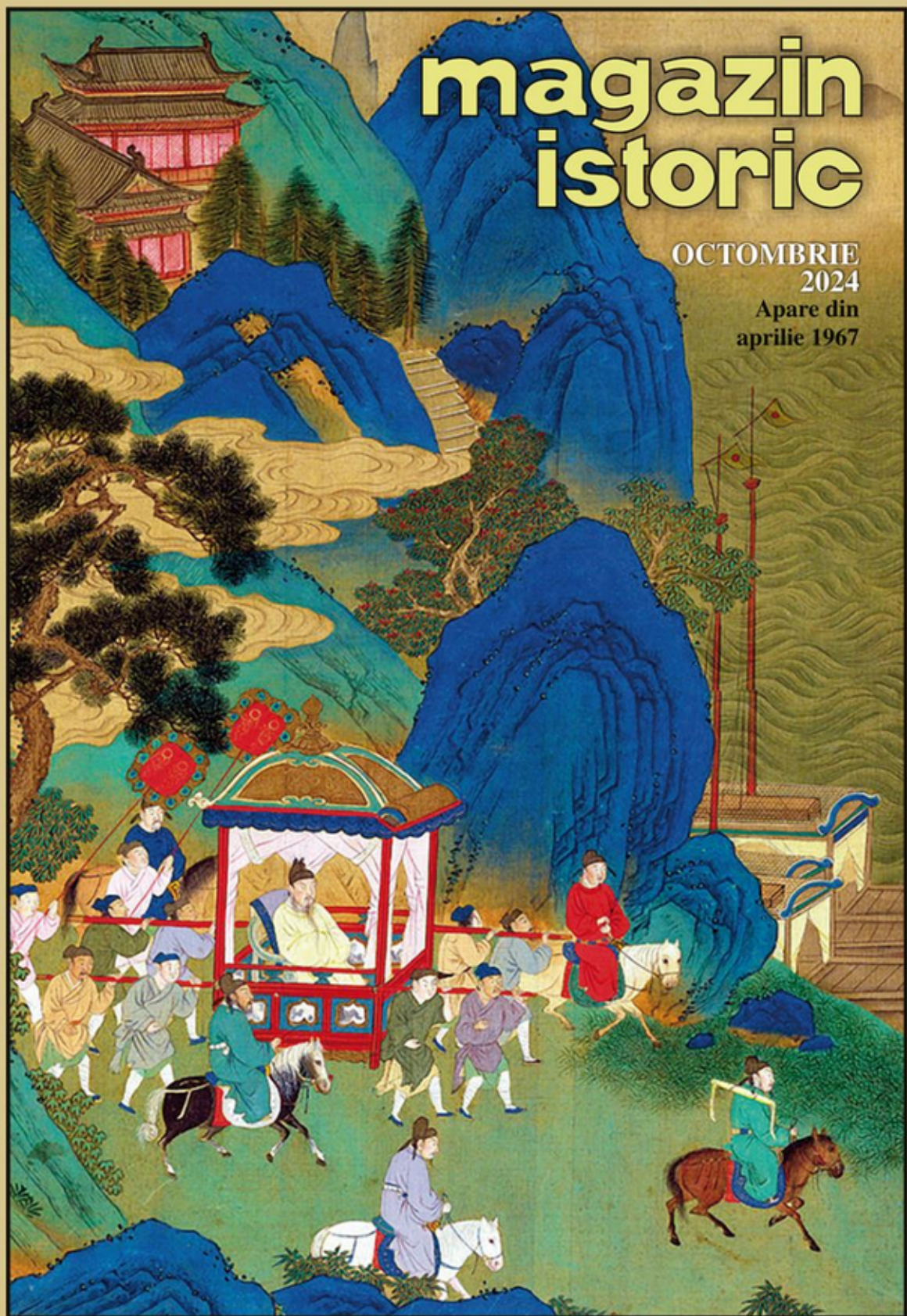

magazin istoric

OCTOMBRIE
2024

Apare din
aprilie 1967

magazin istoric

Anul LVIII – serie nouă – nr. 10 (691)
octombrie 2024

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Împăratul Qin Shi Huang (221 – 210 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Qin, călătorește într-o lectică cu baldachin. Pictură din secolul al XVII-lea

2 Muzeul Național de Artă al României din București este deținător al celei mai vechi colecții publice de artă bizantină și postbizantină din lume. Între piesele sale se numără și un Tetraevangheliar de la începutul secolului al XIV-lea, din care reproducem această miniatură ce îl înfățișează pe evanghelistul Ioan

3 Turnul Croitorilor din Cluj făcea parte din a doua incintă fortificată a orașului. A cunoscut o istorie zbuciumată, fiind distrus în două rânduri, iar în anii '70 ai secolului trecut a suferit o restaurare care l-a modificat dramatic, prin construirea unei scări și a unor planșee din beton armat

4 În octombrie 1752 lui Jean-Jacques Rousseau i se cântă la Fontainebleau un intermezzo. Încântat, regele Ludovic XV a fredonat apoi pe culoarele castelului acorduri din respectiva piesă. Iată-l pe rege înfățișat în ținuta purtată la încoronare de pictorul francez Hyacinthe Rigaud (1659 – 1743)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEL,
IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stănciu

Corectura
Georgeta Apreotesei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puia Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin,
camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod
050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77,
0755 290 606

SUMAR

octombrie

2024

4 Înțelepciunea
cărturarilor români
V. CÂNDEA

5 Recurs la istorie,
într-o lume
în metamorfozare
Școli de gândire
în politica externă
a României
M.E. IONESCU

10 Unicitatea
civilizației
antice chineze
A.E. BUDURA

15 Ciorovăiala
celor doi înțelepți
Voltaire și Rousseau
F. DOLGHIN

20 Nebunia lui MAD
*Distrugere
reciproc asigurată*
T. PĂCURARU

25 America
redescoperă Europa
*După Al Doilea
Război Mondial*
ȘT. CIOCHINARU

**INVITAȚIE
LA BIBLIOTECA
ACADEMIEI**

30 Pe străzile
Parisului umblă
un sfânt
R.A. SORESCU

EXCLUSIVITATE

33 Mignon,
regina sârbilor,
croaților și slovenilor
A. MILADINOVIC

37 Rădăcinile
unei amiciții
*Apropierea dintre
Moscova și Budapesta*
AL. GHIȘA

42 Turnul în care
nu se croiau haine
A.-L. CHIȘ

46 Cârțița
din „Grădina
cu zarzavaturi”
*Operațiunea
„Market Garden”
și spionajul sovietic*
L. BRAD CHISACOF

50 O divă
a filmului mut
Pola Negri

A. DARIE

55 Ferește-mă,
Doamne de prieteni...
*De ce nu datorăm
mulțumiri Rusiei
în Primul Război Mondial*
M. GRIBINCEA

60 Curtea
de unde ieșeau
Volgi negre
A.R. VOINEA

65 O istorie pe lună

DICTIONAR ISTORIC

66 Nagorno-
Karabah
I. BISTREANU

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

71 Eroii stelari
T. MIHĂESCU

74 Alchimiștii
veacului nostru
Prima stație de afinare
L. POP

EVENIMENT

77 Întâiul congres
de bizantinologie evocat
A. TIMOTIN

82 Eleganta
și controversata Daisy
T. STĂNESCU-
STANCIU

87 Ce găteau
bunicile noastre

TRAISTA CU POVEȘTI

91 Să puști grindina

HOOVER INSTITUTION

93 Constantin
Titel Petrescu îi scrie
lui Alexandru Cretzeanu

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

79 În România,
acum 100 ani

73; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

CONDIȚIONĂRI ISTORICE ALE UMANISMULUI ROMÂNESC

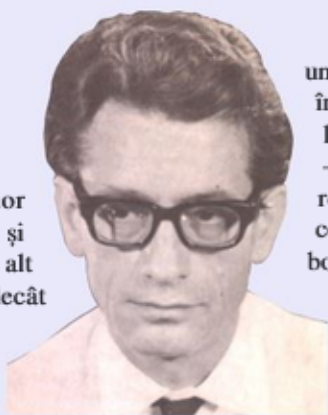
VIRGIL CÂNDEA

Situate, datorită unor împrejurări politice și culturale specifice, într-un alt plan al mișcării de idei decât cel din Europa Apuseană și Centrală, dar fără a ignora aceste idei sau a neglija contactele cu ele, Țările Române au reacționat față de curentul de gândire umanist potrivit unei cronologii proprii.

Explicația adoptării mai târzii a ideilor umaniste de către cărturarii români printr-o izolare intelectuală față de Apus nu poate fi acceptată [...]

Motivele trebuie căutate într-o rezervă bine determinată de angajarea politică și spirituală conștientă a românilor într-o altă arie a cugetării civilizației europene, dominată de doctrina și formele bizantine încă mult timp după căderea Constantinopolului sub stăpânire turcească. Pentru a rămâne ei înșiși în fața vecinilor catolici întreprinzători, bine organizați militar, îndemnați spre expansiune, românii au avut un puternic aliat în mărturisirea lor ortodoxă, care putea tolera împrumuturi în arhitectură și artă, în literatură, meșteșuguri, viața de Curte, veșminte și podoabe, dar nicio abatere, „modă” sau cochetărie pe plan doctrinar. Încă din primele decenii după întemeierea Țării Românești și Moldovei, cele două state se constituie în suport economic și braț secular al vetrelor de spiritualitate bizantină din Peninsula Balcanică, de la Athos, Locurile Sfinte și întreaga Mediterană Orientală. După căderea Bizanțului, acest rol le-a revenit câteva secole aproape în întregime. Această operă istorică de bastion al formelor de gândire și civilizație sud-est europene, definită de Nicolae Iorga drept un „Bizanț după Bizanț”, nu putea tolera atitudini doctrinare de inspirație apuseană, pe care le suspectau înșiși catolicii.

Pe plan politic, Țările Române se bucurau de

un statut politic bine determinat, de autonomie, în cadrul Imperiului Otoman. Ele ocupau un loc de frunte în cadrul comunității ortodoxe – *Millet-i Rum* – din lumea musulmană, reprezentând principalul sprijin al acestei comunități, atât economic, cât și cultural, prin bogate danii către așezămintele religioase din Orient, în care se afirma cu hotărâre prin creația literară și artistică, prin instituțiile spirituale și politice, prin modul de viață, voința de salvagardare a unei identități europene, nemusulmane și neotomane. În toată epoca de creație culturală asumată de

români – linia fundamentală de conduită, cu grave implicații politice, trebuia să fie fidelitatea față de singura formă de europenism acceptată de Poartă în cuprinsul Imperiului Otoman: tradiția bizantină. Idei și forme de cultură occidentale puteau fi tolerate discret, în măsura în care nu primejdiau așezarea politică a împărăției. Raporturile acestora cu comunitatea românească, ortodoxă și bizantină, nu puteau fi schimbate. O revoluție în gândirea românească a secolului al XVI-lea, sub imbold umanist, era de neconceput. Justificată istoricește în Franța, Germania sau Italia, prin ridicarea orașelor împotriva structurilor feudale, la noi această mișcare ar fi însemnat o aventură care putea duce la pierderea statutului politic recunoscut de otomani.

Cărturarii români nu au ignorat, așadar, Umanismul, dar au avut înțelepciunea să aprecieze momentul prielnic adoptării lui. La primele semne de slăbiciune politică a Imperiului Otoman, de îndată ce presiunea Porții scade, iar dinspre Europa Centrală și Răsăriteană alte forțe politice – Habsburgii, imperiul țărilor – își manifestă dorințe de expansiune, românii reacționează cu o armă luată, de astă dată, din arsenalul cultural european și Umanismul se manifestă în literele românești cu o grabă explicată numai prin faptul că era mai dinainte cunoscut de cărturarii locului.

(*Rațiunea dominantă*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979)

Războiul Crimeii a readus în atenția Europei problema Principatelor Române
(Magazin istoric, nr. 4 – 12/2023; 1 – 9/2024).

SCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Războiul Crimeii, prin consecințe, este atât de important pentru înțelegerea României moderne, încât se impune o explorare mai amplă a istoriei lui. Practic, la încheierea acestei confruntări sistemice între marile puteri, elita română decide abandonarea unei paradigme de securitate de durată seculară („închinarea“ față de Poartă) și elaborează alta, pe durată lungă, care va fi urmată neabătut în deceniile următoare. Așadar, iată o privire asupra zămisirii și desfășurării războiului european început în 1853 și, deopotrivă, o măsură a saltului istoric uriaș înregistrat atunci de națiunea română.

„Închinarea“, compromis de securitate cu Poarta, reflectat în „capitulații“. În contextul opțiunilor privind orientarea externă, în perioada pre- și post-revoluția de la 1848, este vizibilă o preocupare constant amplificată a elitei românești privind „capitulațiile“. Dosarul lor, de o importanță extremă pentru rangul internațional al statalității, include scrieri apocrife, realizate de boierii români în preajma Congresului de la Focșani, din 1772 – 1773, menit să pună capăt războiului ruso-otoman din 1768 – 1774. Atunci, boierii valahi și moldoveni au cerut puterilor europene ieșirea de sub dominația oto-

mană, aducând în sprijinul cererii lor „tratatele încheiate din vechime“ între Poartă și Țările Române. Doar că asemenea documente nu existaseră în formula diplomatică în care ne așteptăm azi. Sultanul, asemenea oricărui suveran islamic medieval, potrivit dreptului specific religios, nu încheia tratate bilaterale, ci acorda doar hatiserifuri de privilegii. Exemplul clasic îl constituie tratatul dintre Süleyman și regele Franței Francisc I. Pentru sultan era un hatiserif de privilegii pe care el îl acorda regelui francez, pentru Francisc I era un tratat de alianță. Dincolo de aspectele formale, știm astăzi, în baza copiilor păstrate

Așa arăta un ahidname
(acesta a fost acordat
de Mehmed II în 1463
călugărilor catolici
din Bosnia recent cucerită
de otomani)

în arhivele otomane că acele „capitulații” (ahidname, în formularea cancelariei otomane, un argument imposibil de respins al autenticității, chiar în absența originalelor) reflectau întocmai realitățile relațiilor româno-otomane din Evul Mediu. În cuprinsul lor erau incluse condiționări reciproc acceptate – afirmate și transmise din generație în generație –, de la respectarea instituțiilor și a caracterului creștin al statalității sau interzicerea staționării permanente de trupe otomane pe teritoriul Țărilor Române la plata unui haraci/tribut anual și opțiune externă conformă politicii Porții datorată de domnii români. Pe toată perioada Evului Mediu, domnia, suprema magistratură statală, a fost pământească, adică etnic omogenă și, fără excepție, creștină; s-a păstrat împărțirea în diviziuni administrative proprii, conduse de pământeni, și nu în vilayete, ca în Ungaria, Bulgaria și Serbia, în timpul ocupației otomane; existența armatei, ca instrument condus de domn în timp de pace și război, atribut statal fundamental, inclusiv în funcții de ceremonial diplomatic internațional; diplomație proprie neîntreruptă, de la contactele cu partenerii (state) externi, la negocierea unor tratate/înțelegeri politice și militare cu aceștia, inclusiv a păcii; relații specifice cu Poarta (trimiși permanenți, unii ca zălog, ca în cazul rudelor domnești, iar, din secolul XVII, ca „ambasadori” – capucheia). Între 1541 și 1699, același statut în cadrul Imperiului Otoman l-a avut și Transilvania, deosebită deci de Ungaria devenită pașalâc, ceea ce a făcut și mai strânse legăturile între elitele române, fundamentând o unitate

*Alaiul
cu care a mers
la palatul
sultanului
Constantin
Ipsilanti,
în 1802,
pentru
confirmarea
în domnie*

de destin istoric a comunității naționale, întemeiată nu doar etnic și cultural identitar, dar și strategic.

Această preocupare a elitei românești moderne era justificată de faptul că, potrivit înțelegerilor cu Poarta, amintite de cronicile românești și invocate în secolele trecute nu arareori de domni în relațiile reciproce, dar și de Poartă, cu deosebire din secolul XVII, față de alte state cu intenții prădănice (vezi Pacea de la Karlovitz, când Polonia a cerut să anexeze Moldova), elita națională modernă putea întemeia legal aspirațiile de unitate și independență statală. Așadar, nu era vorba de o nouă creație statală în efortul națiunii române, ci se invoca în mod legitim încetarea unei stări legale devenite neconvenabile și depășită istoric, descrisă de „capitulații” și probată de realitate. Indiferent de interpretările istoriografice – care merg de la negarea existenței acestor acte în forma în care au fost prezentate de boieri în 1772, dat fiind faptul că nu au fost

găsite originalele principeș, ci doar copii în arhivele otomane, până la deplina validare istorică –, dosarul este extrem de important din perspectiva dreptului internațional.

„Credința” modernă în veridicitatea „capitulațiilor” (a realității faptelor istorice, de fapt) reflecta conștiința sedimentată secular că aceste acte de „închinare” față de puterea enormă a Imperiului Otoman au asigurat dănuirea istorică legală a propriilor instituții și a identității etno-lingvistice, legitimând obiectivele luptei naționale. Relația specială cu Poarta, stabilită legal prin „capitulații”, desigur cu amplitudine variabilă, dacă nu de la o domnie la alta, cel puțin de la un veac la altul, a devenit amplu cunoscută în Europa odată cu scrierile lui Dimitrie Cantemir, fiind invocate public tot mai des de elita pământească după instalarea domniilor fanariote. Atunci, statutul legal al „închinării”, reflectat în „capitulații”, a fost violent călcat de Poartă și a dus la declanșarea luptei pentru recuperarea

**1856 – 1859. „Dilema de securitate”
a statalității românești:
de la paradigma medievală a „închinării”
față de Poartă la cea „prin noi înșine”**

*Negocierile
pentru
Pacea
de la Karlovitz*

vechilor drepturi statale, o trăsătură esențială a formării conștiinței naționale moderne. Cum este vădit documentar, obiectivul revenirii la domniile pămâtenene, condiție esențială a „închinării” față de Poartă, a fost afirmat neconținut odată cu începutul epocii fanariote, a fost la un pas de a fi atins la 1774 și recuperat după insurecția lui Tudor Vladimirescu la 1821. În a doua jumătate a secolului XVIII, marile puteri au discutat repetat, cu diverse motivații, crearea unui stat independent al Daciei pe această bază.

Diplomația europeană a încorporat „capitulațiile” ca parte componentă a sistemului internațional, oglindind statutul special al Principatelor, odată cu Pacea de la Kuciuk Kainardji, din 1774. Devenită componentă de drept, această poziție de autonomie lărgită, conformă vechilor tratate, a statalității române s-a întărit după 1821, în contextul sistemului european sancționat în 1815, la Viena. De altfel, în cursul războiului hegemonic purtat de Napoleon, Principatele au fost obiect distinct al unor înțelegeri între mari puteri europene, aidoma unor state italiene, așadar, subiecți legitimi de drept inter-

național, cum a fost și Polonia, dispărută prin împărțiri imperialiste succesive. Evoluțiile din acea perioadă de profundă prefacere continentală s-au reflectat în conștiința națională, grăbind procesul modernizării pe coordonatele unității și individualității statale neatârmate. Nu este deci de mirare că în timpul Războiului Crimeii, Alexandre Walewski, ministru de Externe al Franței, expedia o notă Guvernului rus, la 23 mai 1855, în care menționa că sfârșitul conflictului va trebui să țină seama, la viitoarea pace, de „regimul de independență administrativă a Principatelor, care nu era nici în Valahia, nici în Moldova o cucerire recentă, ci rezultatul unui acord liber încheiat cu mai multe secole în urmă”.

Era, în evaluarea omului de stat francez, o recunoaștere a peste un secol de efort aplicat al elitelor naționale în complicatul ghem de contradicții al „chestiunii orientale”, care implica interesele Imperiilor Otoman, Rus și Austriac, pentru a restaura tradiția statală proprie. Istoriografia românească a stabilit de câteva decenii că, în pofida a ceea ce a însemnat un considerabil regres istoric în perioada fanariotă, „românii au

reușit să-și facă cunoscut punctul de vedere la toate congresele și conferințele internaționale”, la Kuciuk Kainardji (1774), Șistov (1791), Iași (1792), București (1812) și Adrianopole (1829), ca să dobândească „garanția unei autonomii naționale aproape deplină, de care țări atât de puternice odată, precum Ungaria și Polonia, nu se mai bucurau” – cum scrie Ștefan Sorin Gorovei. Renașterea națională începută în forță la debutul secolului XIX în Principate, inclusiv cu un aport intelectual și de persoane din Transilvania, avea o temelie istorică, pe care era posibilă o acțiune transformatoare istorică.

Iultimă precizare: în toate sensurile – de la evoluția internă la influențele străine, preponderent franceză în Principate, de la mijlocul secolului XVIII, și pronunțat catolică în Transilvania încă de la începutul acestuia –, adecvarea la mersul civilizației europene (Italia, Franța, Anglia, Germania, Austria) a marcat despărțirea de Orientul slavo-grec și bizantino-otoman. Acest proces, desfășurat rapid de o elită pământească tot mai puternică, a avut impact direct asupra gândirii naționale, amplificând major cursul către modernizare. Invocarea legitimă a „vechilor tratate” cu Poarta era un vector al acesteia, azimutul geopolitic european, istoric îndătinat prin conștiința apartenenței la Imperiul Roman fondator, era recuperat istoric și deci ireversibil. În împrejurările Revoluției de la 1848, nu o dată liderii de frunte ai noii generații au căutat să vădească adevărul acestor vechi tratate cu Poarta, prin interesul arhivist manifestat

*Congresul de la Viena a sancționat, în 1815,
noul sistem politic european*

(vezi corespondența dintre N. Bălcescu și Ion Ghica), dar și prin informarea opiniei politice și publice europene despre însemnătatea lor.

În științele politice se lucrează constant cu conceptul „dilemei de securitate”, care reflectă procesul de stabilire a orientării externe a unui stat. El se referă, în esență, la două elemente definitorii. Cel dintâi este că fiecare stat se teme de vecinii săi și, în consecință, se pregătește militar, sporindu-și puterea pentru orice eventualitate în relațiile cu ei, care i-ar amenința securitatea. Pe de altă parte, chiar astfel, statul în cauză nu rezolvă dilema de securitate proprie, pentru că vecinii săi procedează identic – o expresie a lipsei de transparență în relațiile internaționale; așadar, totul este în funcție de o evaluare corectă a raporturilor de forțe (balanța de putere) cu aceștia. În cazul unor vecinătăți imperiale, unde dimensiunile (teritoriale, demografice, tehnologice, resurse) sunt net superioare, statul mai slab caută să

rezolve dilema de securitate în alt mod. Cel mai adesea, se recurge la ceea ce se cheamă „compromisul imperial”, când intervine o înțelegere între cei doi parteneri, fiecare afirmând propriile interese, pe care le consideră sine qua non în relațiile reciproce. Compromisul imperial trebuie să antreneze ambele părți, să existe disponibilitatea lor către acest gen de relație, deci să fie interesate într-o asemenea soluționare.

În cazul statalității românești medievale, relația cu Poarta se înscrie tocmai în perimetrul teoretic al „compromisului imperial”, echivalentul românesc medieval al „închinării”. Este deci o relație asimetrică recunoscută cu imperiul vecin, dar cu păstrarea caracterului distinct și evitarea anexiunii și eventualei asimilări etno-religioase. „Închinarea” a fost soluția dilemei de securitate a statalității românești, iar „capitulațiile” o reflectă în dreptul european din secolul XVII. Disponibilitatea spre acest compromis a românilor a fost

determinată de faptul că astfel evitau soarta statelor de la sud de Dunăre – Bizanț, Bulgaria, Serbia, mai târziu Ungaria – de a fi anexate și transformate în pașalâc, dată fiind forța copleșitoare a Imperiului Otoman, socotit o superputere regională în momentul „închinării” (secolele XV – XVIII). Iată cum considerau boierii munteni, într-o scrisoare din 5 septembrie 1599, ce însemna în concepția lor abandonul „închinării”: „De vor trece turcii acum aicea în țeara noastră, ei voru descăleca țeara noastră și voru pune turcu de va domni țeara noastră și voru turci pre toți creștinii și vor sparge atâta mănăstiri și beseacari și va peri atâta creștinătate”. Așadar, pierderea țării, prin ștergerea identității ei etno-creștine sub stăpânire („descălecat”) turco-islamic.

Că acest calcul al elitei cilor românești a fost corect, unul avantajos în logica politică este vădit de faptul că după căderea Bizanțului (1453), Poarta a fost în ofensivă continuă în Estul Europei, cucerind și instalând pașalâc în Ungaria (1526), o mare putere a vremii, iar după un recul temporar în timpul „războiului cel lung” cu statele creștine europene (1593 – 1606), când a fost nevoită să accepte o suzeranitate partajată cu Polonia în Moldova, a reluat ofensiva spre centrul Europei, asediind Viena în 1683. Declinul imperial otoman intervine ireversibil, dar a fost îndelungat și cu evoluție contradictorie, odată cu Pacea de la Karlovitz, în 1699, perioada următoare fiind în Estul și Sud-Estul Europei una de gestionare a „moștenirii otomane”, sfârșită abia după Primul Război

Mondial cu prăbușirea Porții.

Disponibilitatea spre „compromis imperial“ a Porții în relația cu Țările Române a fost amplu motivată pe întregul parcurs istoric. În secolul XVI, al maximei sale preeminențe geopolitice regionale, situația strategică a teritoriului românesc în întregimea lui, înconjurat de posesiunile Porții sau aliații săi fideli (Hanatul Crimeii la Est), a lăsat doar o mică „fereastră“ către exterior, spre creștinătate, la Nord, către Polonia. Or, subordonarea românilor obiectivelor externe ale Porții, chiar participarea efectivă la realizarea lor (asocierea la campaniile militare otomane) în schimbul autonomiei interne atinsă prin „închinare“ și garanția de apărare în fața primejdiilor externe avea două avantaje pentru Poartă. În primul rând, evita cheltuielile ocupației și administrării unui teritoriu uriaș, de la Nistru la Carpați și de la Hotin la Dunăre, precum și a formării unei linii de apărare de la Marea Neagră la

frontiera militară ungară, costisitoare și greu de apărut, stăruința românească având rolul unui „buffer“ (tampon) strategic. În al doilea rând, rezistența militară a românilor ori de câte ori Poarta încerca să schimbe acest compromis în favoarea sa – cum a fost de mai multe ori în acest răstimp, de la Petru Rareș la Mihai Viteazul și Radu de la Afumați – a convins Poarta că „închinarea“ este preferabilă unei ocupații costisitoare și a menținut-o. Asemenea exemple de rezistență armată a românilor pentru păstrarea condițiilor „închinării“ sunt numeroase istoric, iar faptul că domnul era principalul, în fapt, unicul, prin puterea sa absolută, garant al ei a îngăduit elitei autohtone să determine nu rareori, prin acțiuni proprii, schimbarea/ascensiunea acestora la tron, chiar uciderea celor socotiți primejdioși în politica contrară dusă față de gigantul vecin. Ne referim în acest context la împrejurări aventuriste de abandonare a „închinării“ sau urmărind scopuri strict personale, dar evident nerealiste (cazul „viselor“ de ocupare a tronului Bizanțului recucerit nutrită de unii domni până în secolul XVII).

Comportamentul Cambilor actori ai „compromisului imperial“ a fost adecvat relațiilor de putere specifice într-o paradigmă asimetrică, dar cu, inițial, intenționat benefic reciproc în care vreme de câteva secole ta-

bloul geopolitic regional s-a schimbat des și frecvent pe neașteptate. Partea cea mai tare (Poarta) a căutat permanent și a reușit să-și maximizeze avantajele – mărirea haraciului anual și a altor obligații economice, mai ales furnituri în vreme de război, dar și darurile la schimbarea domnilor –, controlul cât mai strict al loialității partenerului (interdicția unor efective militare mari, distrugerea sistemului de apărare prin demolarea cetăților, mutarea capitalelor la o distanță scurtă de frontiera comună pentru intervenție pedepsitoare rapidă, etc.) sau mărirea pedepselor pentru „hainie“ (trădare) a domnilor, înlocuirea la tron, chiar pedepse capitale pentru domni în tot intervalul „închinării“, mai ales, dar nu exclusiv, cel fanariot), etc. Partea mai slabă (statele românești) a urmărit să preîntâmpine agravarea situației proprii și să nu-și primejduiască șansele în situații geopolitice favorabile atât schimbării termenilor apăsători sau chiar înlocuirii compromisiului (încetarea plății haraciului, insurecții anti-otomane în contextul unor alianțe cu partenerii creștini pentru alungarea „păgânului“ din Europa). Îndeobște, în asemenea împrejurări, deloc rare, elita autohtonă a practicat „jocul pe două tablouri“, grupări adverse domnului, decident atotputernic, formându-se instantaneu în rândurile boierimii. Chiar în epoca lui Mihai Viteazul nu au lipsit asemenea grupări de boieri contestatari ai planurilor voievodului, care au jucat, dincolo de motivațiile invocate de ele, rolul obiectiv al unei „rezerve“ în favoarea continuității „închinării“.

(Va urma)

Alexandre Walewski

CHINA

O CIVILIZAȚIE NEFRACTURATĂ, CU NUCLEU RITUALIC

Dr. ANNA EVA BUDURA

Trecerea pragului celui de al nouălea deceniu al vieții este fără îndoială o realizare a existenței noastre pămâtenne. Acesta cuprinde momente de satisfacție pentru ceea ce am reușit să realizăm, dar și bucuria căutării răspunsurilor la noi întrebări. Acum, după 74 de ani de când am avut marea șansă a vieții de a învăța limba chineză și de a mă specializa în istoria Chinei, copleșită de măreția și complexitatea unică a civilizației chineze, caut încă răspunsuri la noi și noi întrebări și simt nevoia imperioasă de a învăța, de a-mi însuși noi ideograme, de a-mi îmbogăți bagajul de cunoștințe.

*Reconstituirea sitului Culturii Shangshan
din provincia Zhejiang...*

Cu ani în urmă, o întrebare pusă de o distinsă doamnă profesoară mi-a oferit o importantă temă de reflecție. Domnia sa m-a întrebat: „Când se creștinează chinezii?” După câteva clipe de judecată, i-am răspuns: „Niciodată”. S-a lăsat tăcerea. S-a uitat la mine, cu un semn mare de întrebare în privire. Am înțeles că, în concepția sa, noțiunea de civilizație era strâns legată de momentul creștinării. Era firesc, că doar este o concepție acceptată în lumea occidentală.

Răspunsul meu laconic a venit spontan, bizuit pe cunoștințele acumulate până atunci

despre evoluția istoriei Chinei, pe cunoașterea firii, modului de a gândi și a acționa al locuitorilor din China. Acum îmi dau seama că a fost de fapt o scânteie care a luminat necesitatea de a aborda o nouă temă de cercetare, de a trece la o înțelegere mai aprofundată a evoluției, cu caracteristici unice, a civilizației chineze, de fapt, de a-i accepta specificul.

VECHI DE 30.000 DE ANI

Așa că preocuparea mea pentru tema evoluției nefracturate a civilizației chineze s-a

amplificat odată cu trecerea anilor. Totodată am înțeles că pentru a da un răspuns mai amplu, mai cuprinzător la această întrebare ar trebui să concep o disertație completă, care să cuprindă întreaga istorie a Chinei, de la înfiriparea existenței sale în valea Râului Galben, cu peste un milion de ani în urmă, toate realizările ei materiale și intelectuale de-a lungul mileniilor, trăsăturile sale distincte până în zilele noastre. Desigur, imposibil de realizat de-a lungul unei singure vieți și mai ales în cei câțiva ani pe care îi mai am la dispoziție. Dar mi-a făcut plăcere să perseverez.

... și obiecte
descoperite
acolo

Bucurându-mă de perioada de mare efervescență a dezbaterilor cu privire la caracteristicile civilizației și culturii chineze din deceniile de după anii '70 ai secolului XX, am urmărit cu mare atenție și mult interes concluziile intelectualilor chinezi eliberați de unele dogme și restricții, persoane de valoare, care îmi dezvăluiau laturi necunoscute ale apariției, evoluției, valorii și importanței civilizației chineze pentru evoluția Chinei și pentru umanitate. M-au uimit atenția acordată de statul chinez finanțării și realizării unui program național de mare anvergură pentru identificarea siturilor arheologice și rezultatele descoperirilor arheologice, cu mii, zeci de mii de piese de valoare inestimabilă, toate noi dovezi ale mileniilor de permanentă evoluție, nefraturată, remarcabile realizări materiale și spirituale care îmbogățeau constant civilizația Chinei, tezaurul ei istoric. Am înțeles strălucirea satisfacției și mândriei din ochii intelectualilor chinezi când discutam despre toate acestea. Cred că atunci s-a încheiat cu adevărat „secolul umilinței”, început cu Războiul Opiului, în 1840, care a marcat debutul perioadei caracterizate drept semifeudală și semicolonială a Chinei.

După ani de extindere a descoperirilor arheologice și prelucrare a datelor găsite în situri, concluziile oamenilor de știință chinezi în ce privește caracterizarea evoluției istorice a Chinei s-au îmbogățit substanțial. Dovezile materiale ale unei evoluții nefraturate a civilizației chineze s-au conturat treptat. O generație de oameni de știință de excepție în munca de cercetare, cunoscători și ai civilizațiilor de pe alte continente, a sugerat concluzia că în China trebuie căutată adevărata origine a civilizației umanității, ea fiind una dintre primele țări ale lumii care a creat o civilizație dezvoltată, primul popor care a inventat vasele de lut și dispune de o istorie scrisă veche de peste 4.000 de ani.

De pildă, situl Culturii Shangshan din provincia Zhejiang; al Culturii Pengtoushan, provincia Hunan; al Culturii Dadiwan din provincia Gansu; al Culturii Xinlongwan, din Mongolia Interioară; al Culturii Cishan, din provincia Shandong; al Culturii Peiligang, din provincia Henan. Toate stau mărturie că civilizația aceasta este mai veche și mai strălucită decât cea din Egiptul antic. Este timpul să se evalueze locul și rolul Chinei și al țărilor din Asia în evoluția umanității.

De sus în jos: vase de lut
din Cultura Pengtoushan;
vas pentru vin din timpul
dinastiei Shang;
vas ceremonial din bronz,
dinastia Zhou;
vas de gătit
sau pentru păstrarea
mâncării,
dinastia Shang

Intrarea în peștera Xianren

În sprijinul acestei concluzii se aduce ca dovadă descoperirea a numeroase situri arheologice listate în funcție de importanța lor istorică: primul sit în care a fost descoperită cea mai veche rasă umană pe teritoriul Chinei, veche de 1,7 milioane de ani, se află în localitatea Yuanmo. *Sinanthropus Pekinienzis*, reprezentantul clasic al omului primitiv vechi de 450.000 ani, dispunea deja de capacitatea de a folosi unelte simple și a produce lucruri necesare care să-i ușureze viața. De asemenea, omul din Shandingdong, ca și *Sinanthropus Pekinienzis* trăiau deja în colectivități tribale incipiente.

Dovezile producerii primelor vase de lut, vechi de 20.000 de ani, au fost descoperite în peștera Xianren (Divinității) din prefectura Wannian, din provincia Jiangxi. Fragmentele găsite în Dalongtang (Balta Dragonului cel mare) din Liuzhou, cu semne ale unor simboluri incizate, s-au dovedit a fi vechi de 10.000 de ani. În plus, se impune situl Luonan Yeyuan, un sit tipic paleolitic sălbatic, la circa 4 km depărtare de prefectura Luonan din provincia Guandong. Aici stratul de acumulare este gros de 24 m

și are 36 straturi de așezare istorică. Primele patru straturi sunt cele moderne. Rămășițe umane au fost găsite începând din stratul cinci, dovedindu-se a fi vechi de 30.000 de ani, iar stratul 15 este vechi de un milion de ani. Asemenea descoperiri s-au făcut în numeroase situri pe întreaga suprafață a Chinei. Specificul lor constă în faptul că dovedesc a fi fost locuite, oferă probe de habitare neîntreruptă timp de peste un milion de ani.

O SCRIERE MATURIZATĂ

Așa cum indică relatările cuprinse în mitologia Chinei, locuitorii de-a lungul Râului Galben s-au dovedit a fi indivizi dotați și inventivi, care au știut să exploateze condițiile favorabile existente în valea acestuia, trecând timpuriu la lucrarea pământului, cultivarea unor plante folositoare, creșterea animalelor domestice și la organizarea tribală. În memoria națiunii chineze au rămas personaje mitice asemenea Împăratului Galben, fondatorul civilizației chineze, strămoșul tuturor chinezilor huaxia, căruia i se atribuie meritul de a fi inventat barca, careta, arcul și săgeata, scrisul, săparea

De sus în jos: statueta din bronz, dinastia Xia; vas antropomorf aparținând Culturii Dadiwan; placă ornamentală din bronz cu turcoaze, Cultura Erlitou; statueta, Cultura Xinlongwan

fântânilor, construirea caselor etc.; asemenea lui Suiren, care a descoperit sfredelirea lemnului pentru a obține focul, Shennong (agricultorul divin), care a descoperit însușirile ierburilor

tămăduitoare, Wanghai, care a îmblânzit animale sălbatice, Houji, care a inventat unelte pentru cultivarea pământului, Gong și Yu, care au potolit puhoaietele potopului, au să-

pat canale, sisteme de irigații; asemenea soției lui Huangdi (Împăratul Galben), care a inițiat creșterea viermilor de mătase și prelucrarea mătăsii etc. Pe baza acestor realizări,

Aspecte unice ale civilizației antice chineze, care o deosebesc de alte civilizații antice.

1. Durata. Civilizația chineză este una dintre civilizațiile nefracturate, continue ale lumii, a cărei istorie scrisă se desfășoară timp de 5.000 de ani, dovedind o continuitate și activitate remarcabile de-a lungul mileniilor.

2. Sistemul de scriere este unul dintre cele mai vechi din lume și este unic în cel logografic, în sensul că fiecare caracter (ideogramă) reprezintă un cuvânt sau un morfem, nu doar sunete. Acest sistem a exercitat o influență asupra unificării diferitelor regiuni ale Chinei.

3. Tradiții. China antică a dat naștere la numeroase tradiții filosofice importante, asemenea Confucianismului, Daoismului și Legismului. Aceste sisteme filosofice au exercitat o influență asupra societății, culturii și guvernării chineze.

4. Invenții, descoperiri. În China antică s-au realizat multe invenții și descoperiri, care au exercitat o influență de lungă durată asupra istoriei lumii (hârtie, tipar, busolă, praf de pușcă, porțelan).

5. Sistemul imperial. China antică a fost caracterizată de un sistem imperial foarte puternic, cu un guvern centralizat, în frunte cu un împărat. În centrul sistemului politic chinez se afla conceptul „Împăratul ca Fiu al Cerului și Mandatar Cereșc”.

6. Marele Zid. Constituie una dintre cele mai emblematice și impresionante opere arhitecturale ale Chinei antice. A fost construit de-a lungul secolelor, pentru a apăra Imperiul Chinez de invazia triburilor nomade din nord.

7. Drumul Mătăsii. China antică a jucat un rol crucial în dezvoltarea Drumului Mătăsii, o rețea de drumuri comerciale între Est și Vest, care a facilitat schimburi de bunuri, idei și culturi dintre diferite civilizații.

8. Arta și literatura chineză sunt cunoscu-

te pentru complexitatea și frumusețile lor, pentru influența lor de lungă durată asupra artei mondiale.

9. Un sistem birocratic centralizat complex a fost dezvoltat în China antică, care dispunea de serviciile unei meritocrații de civili, selectați prin intermediul unui sistem de examinare riguros. Acest sistem a permis statului chinez să asigure control și coordonare într-un vast și divers imperiu.

10. Ierarhia socială confucianistă, care a fost un sistem filosofic dominant și etic în China antică. Aceasta a pus accentul pe structura socială ierarhică bazată pe principiile pietății și obligațiilor reciproce, a format relațiile interpersonale și organizarea familiei și statului.

11. Medicina tradițională chineză, care pune accentul pe abordarea holistică, pe echilibrul yin și yang, folosește plante medicinale, s-a dezvoltat ca un sistem medical unic și complex, deosebit de medicina occidentală.

12. Inovații în agricultură. China a făcut însemnate progrese în tehnica agricolă, de exemplu: irigații complexe, rotirea culturilor, folosirea îngrășămintelor naturale etc.

13. Realizări arhitecturale. A creat stiluri unice: pagode, palate imperiale, grădini, care reflectă bogate tradiții culturale și estetice.

14. Observații astronomice. Astronomii chinezi au făcut observații importante ale corpurilor și fenomenelor cerești (comete, mișcarea planetelor), care au fost toate cuprinse în calendarul chinez și în concepția lor cu privire la lumea cerească.

15. Arte marțiale și strategie militară.

16. Cultura ceaiului și consumul ceaiului au originile în China antică, constituie parte integrantă a culturii chineze, cu ritualurile, estetica și semnificația sa socială.

Acestea sunt doar câteva aspecte unice, multe la număr, ale civilizației chineze, care au exercitat o influență de seamă asupra istoriei și culturii universale.

în perioada istorică în care au domnit Cei Trei Împărați și Cinci Suverani mitici și după ce Împăratul Galben I-a învins pe Chiyou și a unificat triburile, colectivitățile umane trăiau în epoca matriarhală a neoliticului într-o anumită îndestulare. În aceste condiții au început să se configureze, după părerea istoricilor chinezi, elementele fundamentale ale culturii, apoi ale civilizației chineze. Apariția statului constituie rezultatul acumulării îndelungate a bunurilor materiale și spirituale, al dezvoltării îndelungate a funcției colective a societății. În aceste condiții apar treptat, ca o necesitate, obiceiurile, datinile, regulile de comportament, politețea, manierele, de respect și stimă, ritualurile, ceremonialele, acceptate ca urmare a obiceiurilor din viața societății, toate exprimate cu ideograma *Li*. Cerințele acestei noțiuni se largesc și devin *cultura ritualică*, aflată pe loc de frunte în civilizația chineză, numită nucleul, inima culturii chineze, mândria poporului chinez bine educat, manierat, respectuos, modest și politicos.

La începutul mileniului II î.e.n. dovezi materiale confirmă existența unui sistem de scriere în curs de evoluție a pictogramelor, acesta înscriindu-se ca una dintre cele mai timpurii și importante din lume. China este considerată unul dintre foarte puținele locuri din lume care și-a inventat independent scrierea proprie și dispune de dovezi ale existenței unei scrieri maturizate, folosită până în zilele noastre.

O construcție emblematică pentru China: Marele Zid

Treptat apar germenii preocupărilor pentru organizarea reglementărilor vieții colectivității, Cultura neolitică Erlitou din Câmpia Centrală a Chinei este identificată drept dinastia Xia marcându-se o nouă etapă în evoluția istorică a Chinei: în secolul XXI î.e.n. descendenții Împăratului Galben întemeiază prima dinastie – dinastia Xia (2070 – 1600 î.e.n.), timp în care se conturează elemente primare ale suveranității ereditare a meritocrației.

În timpul dinastiei Shang (sec. XVI – XI î.e.n.) se practică deja o agricultură și artă meșteșugărească evolute, tehnica turnării bronzurilor atinge un nivel înalt, este momentul în care începe cronologia sigură a istoriei Chinei.

DE LA 71 LA ȘAPTE

Cele opt veacuri de domnie a dinastiei Zhou (1050 – 249 î.e.n.) s-au înscris în istoria poporului chinez ca o etapă de mare însemnătate, atât pentru dezvoltarea economică și socială a țării, cât și pentru desăvârșirea culturii sale, a standardelor sale morale, a înaltelor

principii și a ordinii în societate și în viața politică, cu caracteristici unice în istoria universală, civilizație împlinită fără influență din afară, pe o linie nefracturată până în epoca modernă. Cultura bronzului, moștenită de la dinastia Shang, și prelucrarea jadului au atins apogeul. Încep folosirea uneltelor de fier în agricultură, producerea armelor de fier.

S-a înregistrat tot atunci înflorirea filosofiei confucianiste, care pune accentul pe etică, era concentrată pe obligațiile față de interesele colectivității și pe o conduită corectă în societate, interesată mai degrabă de ordinea și stabilitatea societății decât de teologie sau religie. Ea acorda importanță familiei, ca nucleu de bază al societății, și educației, drept cheia stabilității politice și a ordinii sociale. Confucianismul a stabilit protocoalele, instituția, filosofia, viziunea, respectând întru totul și cultivând cu perseverență armonia și firescul dintre indivizi, dintre indivizi și comunitate și dintre individ și cer. Se afirmă daoismul, care propovăduiește adoptarea căii firii, atâta timp cât autoritatea politică nu asigură pacea și ordinea societății. Se afirmă, de asemenea, gândirea legiștilor, realiști pragmatici, care se pronunțau pentru deținerea unei puteri discreționare a organelor cu autoritate, eradicarea disidenței și intelectualismului, respingerea ideilor de opoziție și a gândirii politice drept nebunești.

(Continuare în p. 32)

DOI CERTĂREȚI GENIALI

FLORENTINA DOLGHIN

François-Marie Arouet (1694 – 1778), scriitor francez, băiat de notar parizian, cu studii la iezuiți, vizite lungi în Anglia și la Berlin, devenit suspect în Franța, întemnițat la Bastilia, exilat din Paris în urma publicării Scrisorilor filosofice – despre Voltaire vorbim, adică despre lupta împotriva intoleranței religioase, pentru respectarea libertății individuale, pentru progres; adept al despotismului luminat, ceea ce explică interesul pentru el și opera lui al lui Friedrich II al Prusiei și al Ecaterinei II a Rusiei; crede că de la Nord ne vine lumina; are o influență covârșitoare asupra oamenilor epocii sale; la Ferney, pe urna care îi adăpostește inima, scrie: „Spiritul lui este pretutindeni, inima îi este aici”; autor de tragedii (Zaira etc.), poeme (Satire, Epigrame etc.), cărți de istorie (Secolul lui Ludovic XIV etc.), povestiri filosofice (Candid etc.), critică literară (Templul gustului etc.), epopei (Henriada etc.), al unui Dicționar filosofic, al Corespondenței; spirit voltairian. Paradoxal – deși secolului său i s-a spus „secolul filosofilor” sau „secolul lui Voltaire” –, nicio carte a lui nu dezvoltă și nici nu exprimă vreo filosofie, deși cuvântul i se plimbă lejer prin multe dintre titluri. Voltaire rămâne însă un moralist de primă mână.

Jean-Jacques Rousseau (1712 – 1778), scriitor și filosof francez, băiat de iscusit meșter ceasornicar genevez, dintr-o familie hughenotă emigrată în 1550, mama îi moare de febră puerperală; este un instabil, un hipersensibil („O inimă prea simțitoare a fost sursa tuturor nenorocirilor mele”), un bolnăvicios, un visător, sortit solitudinii, pentru că îi place să fie independent; tinerețe dificilă, viață sentimentală ratată, spirit religios, mereu în căutarea unei religii, avid de glorie, dar câștigându-și existența copiind partituri muzicale, spirit liber, dar mereu dependent de cineva, veșnic atașat și totuși abandonat de toți, predicând morala și abandonându-și copiii. Apoi descoperă sistemul care va da un sens vieții și operei lui: omul este bun de la natură, dar corupt de societate; trebuie așadar să revenim la natură și să refuzăm artificiile civilizației: „Tot ce iese din mâinile Creatorului este bun, totul degenerază în mâinile omului”.

Acvaforte color cu autor anonim, păstrată la Muzeul orașului Paris; are titlul: „Oamenilor de geniu, patria recunoscătoare”

Practică el însuși acest sfat, hoinarul devine ermit; Noua Heloisă, Contractul social, Emil sau Despre educațiune, Confesiuni, Visările unui hoinar singuratic etc., cărțile lui, pregătesc Revoluția franceză. Contractul social va inspira Declarația drepturilor omului.

Ce să-i fi făcut pe acești doi gânditori geniali să nu se suporte? Citindu-le fugarele repere ale existenței, nu par a avea nimic de împărțit. Rivalitate filosofică? Startul relației lor nu anunță deloc un parcurs în acest sens: Rousseau îl venerază pe Voltaire, cu 18 ani mai mare decât el, iar Voltaire îl ignoră cordial: „parcă a auzit de un Rousseau“...

François-Marie Arouet, încă nu Voltaire, este de mic un geniu. Legenda spune că la trei ani recita fabule de La Fontaine. Tatăl îl trimite să studieze la cel mai prestigios liceu parizian, „Louis-le-Grand“, băiatul acumulând avid cunoștințe și premii, pentru că „este devorat de setea de celebritate“, cum observă un profesor. De aceea face și multe ștrengării, ca să se remarcă.

Pe când Voltaire termină liceul, Jean-Jacques Rousseau abia se naște, apoi la zece ani este abandonat de părinți și trimis să învețe meserie de la un gravor, care îl tratează tiranic. În *Confesiuni* viitorul filosof notează că pe atunci era „sălbatic“ și „taciturn“. Are o viață mono-

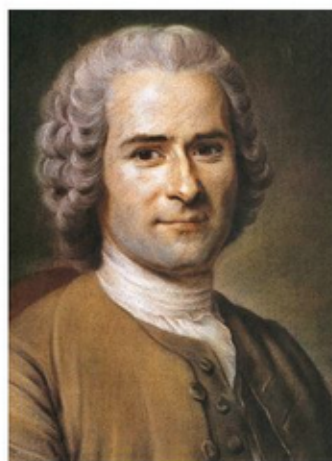
Voltaire

tonă, dar nu omite să se plimbe zi de zi. Și cum la întoarcere, într-o seară târzie din martie 1728, găsește porțile orașului Geneva închise, se decide pe loc: „Am jurat atunci să nu mă mai întorc niciodată la meșterul gravor“. Se stabilește în casa unui om al Bisericii, care încearcă să-l convingă să-și schimbe religia, să treacă de la protestanți la catolici. Și reușește. Apoi se mută la o anume doamnă de Warens, de 29 de ani, care îl vindecă de timiditate pe tânărul cu siluetă fragilă și cu o față plăcută, pusă în valoare de ochii negri. Doamna îi devine metresă (el îi spune „Maman“, ea lui „pisoiaș“ – *petit chat*) și îi încurajează aplecarea spre studiu.

ADMIRÂNDU-L PE VOLTAIRE, ...

Prin această doamnă descoperă tânărul operele lui Voltaire, care îi devine model. „Nimic din ceea ce scria Voltaire nu ne scăpa – va preciza în *Confesiuni*. Apetitul pe care l-am avut pentru aceste lecturi mi-a inspirat dorința de a învăța să scriu cu eleganță și de a încerca să imit stilul frumos al acestui autor, de care eram încântat“. Modelul se mișcă vioi și cu

Rousseau

strălucire prin toate domeniile posibile, literare, istorice și filosofice, fiindu-i temută ironia, ce-și atinge mereu ținta. Pentru Voltaire o carte bună trebuie să fie „curieux, amusant, moral, philosophique“, adică atractivă, amuzantă, morală și temeinică. El crede că un public cititor mai larg se poate familiariza cu reflecțiile filosofice, dacă îi sunt prezentate fără pedanterie.

Rousseau, fascinat de acest personaj, „adulmecă“ însă deocamdată ofertele vieții: este preceptor, maestru muzical, își descoperă pasiunea de a compune, ba chiar concepe un sistem de notație muzicală, care utilizează cifrele în locul

notelor. În primăvara lui 1743, se prezintă în fața ambasadorului Franței la Veneția, contele de Montaigu, în noua lui calitate de secretar. Un an mai târziu ambasadorul informează Ministerul de Externe că, „foarte dezamăgit de domnul Rousseau, de conduita și insolența sa, l-am alungat ca pe un valet netrebnic“.

François-Marie Voltaire este cunoscut în saloane de la 19 ani. Și ca să iasă mai mult în evidență merge cam departe: scrie o epigramă despre relațiile incestuoase ale Regentului, Filip II, duce de Orléans, cu fiica sa, ducesa de Berry. Așa că Bastilia îl „găzduiește“ 11 luni. Fără cerneală, fără hârtie, ceea ce este o mare încercare pentru el. Va ieși cuminițit și convins că va fi scriitor. Nimic altceva. La 18 noiembrie 1718, la 24 de ani, i se joacă prima piesă, *Oedip*, cu mare succes. În 1724 epopeea *Henriada* face din el un scriitor celebru în Franța.

Când Delfinul se căsătorește cu infanta Spaniei, iar Jean-Philippe Rameau îi oferă în dar o operă, *La Princesse de Navarre*, în februarie 1745, compusă de el, libretistul ei este François-Marie Arouet (care semnează deja cu anagrama, Voltaire), dovadă că scriitorul se află în grațiile regale. Acest moment este și prilejul în care cei doi, Voltaire și Rousseau, urmează să se cunoască. Ducele de Richelieu îl însărcinează pe cel din urmă, muzician atunci, să realizeze o versiune prescurtată a operei. Pentru asta trebuie să colaboreze cu „idolul“ lui. „Sunt 15 ani de când lucrez pentru a fi demn de privirile voastre și

Castelul lui Voltaire de la Ferney

de favorurile pe care le acordați tinerelor Muze la care descopriți un oarecare talent“, îi scrie el, asigurându-l de „admirația și profundul respect“. Voltaire, între timp devenit istoriograf al monarhului și vedetă la Curte, nu-i dă nicio atenție. Cu câteva zile înainte de reprezentare, catadicsește totuși să-i transmită: „Sper să găsec curând prilejul să vă aduc mulțumirile mele“. Nu-l va găsi.

... ROUSSEAU AJUNGE SĂ-L URASCĂ

În octombrie 1752 marchează și Rousseau un succes de Curte. I se cântă la Fontainebleau un intermezzo, Ludovic XV fredonând apoi pe culoarele castelului acorduri din respectiva piesă. Dar autorul, care este prieten cu enciclopediștii, Diderot și d'Alembert, care scrie pentru *Enciclopedia* lor,

n-are de gând să se ocupe cu muzica și să se rezume la a-l amuza pe suveran. În 1756 părăsește Parisul și se instalează la Montmorency.

Discurs despre originea și fundamentele inegalității dintre oameni, publicat în 1754, atrage celebritatea și în grădina lui Rousseau.

Este volumul în care el susține că „omul este în mod natural bun și doar instituțiile noastre îi fac pe oameni să devină răi. Popoare, scrie el, aflați o dată pentru totdeauna că natura a vrut să vă apere de știință, așa cum o mamă smulge o armă periculoasă din mâinile copilului său“. Acesta îi va fi leitmotivul vieții. Urmează o ironie feroce a lui Voltaire într-o scrisoare pe care i-o adresează. Scriitorul îl ridiculizează pe bărbatul care a putut scrie o lamentație atât de juvenilă ce vitupera realizările științei. „Nici când nu s-a mai folosit atâta inteligență pentru a ne îndobitoci. Ne vine să mergem în patru labe atunci când vă citim cartea“ (Will Durant, *Rousseau și Revoluția*). Așa începe disputa dintre cei doi

Casa
doamnei de Warens
și proprietara

*Filip II,
duce de Orléans
(portret
de pictorul
francez
Jean Baptiste
Santerre,
1651 – 1717)
și ducesa
de Berry
(pictată
de Pierre Gobert,
1662 – 1744)*

filosofi. Care se alimentează mereu, pentru că amândoi scriu și își exprimă la vedere crezul.

În *Scrisoare către d'Alembert* din 1758 Rousseau consideră teatrul – căruia Voltaire îi furnizează piese, montate și jucate cu succes – un fapt imoral. Apoi îi scrie filosofului o epistolă vitriolantă împotriva acestei arte și oamenilor care o slujesc. Voltaire, care și-a construit un teatru personal pe proprietate, este enervat de o asemenea atitudine. O consideră ridicolă și depășită. „Rousseau a devenit complet nebun. Scrie împotriva scenei... descoperă patru sau cinci doage putrede din butoiul lui Diogene și se vâra într-însele pentru a lătra la noi – îi scrie el lui d'Alembert. Autorul romanului *Noua Heloisă* nu este decât un mișel josnic“.

Ce-i drept, la data aceea Rousseau rupsesse legătura de prietenie cu d'Alembert – ba chiar îl făcea indirect responsabil pe Voltaire de acest lucru – și își abandonase și alți prieteni. Era trist, retras, înăcrît. „Nu vă iubesc, domnule. Mie, discipolul vostru fervent, mi-ați provocat cele mai

dureroase răni. I-ați îndepărtat pe concetățenii mei de mine, răsplătindu-mă astfel pentru elogiile pe care vi le-am adus în rândul lor. Mi-ați făcut viața imposibilă în propria mea patrie. Pe scurt, vă urăsc, în sfârșit vă urăsc, pentru că asta v-ați dorit“, îi răspunde Rousseau într-o scrisoare făcută publică. Ceea ce provoacă consternarea lui Voltaire, care în privat îl numește pe Rousseau „șarlatan“, „nebun“, „măimicuță“, „mizerabilul dement“, „un monstru de vanitate și bătărbănie“. „Aș fi vrut să cred că Rousseau nu e nebun, dar văd că este“, îi trimite o scurtă epistolă lui d'Alembert, declarând că din acel moment nu vrea să mai știe nimic despre Rousseau.

Rousseau este în depresie: „Iată-mă deci singur pe pământ. Nici frate nu mai am, nici semen, nici prieten: pe nimeni cu care să schimb o vorbă în

afară de mine însumi. Omul cel mai sociabil și mai iubitor a fost izgonit dintre oameni prin consensul tuturor. În ura lor rafinată, au găsit cauza cea mai cruntă pentru sufletul meu simțitor și au rupt cu brutalitate orice legătură dintre mine și ei“

Jean-Philippe Rameau

– așa își începe volumul *Visările unui hoinar singuratic*.

ULTIMELE LOVITURI

Voltaire este foarte prins cu reabilitarea memoriei unui protestant, Jean Calas, acuzat pe nedrept a-și fi ucis fiul care voia să se convertească la catolicism. Sub pseudonim, publică totuși un volum despre fanatismul religios. Viața lui pare așezată, recunoscută drept a unei celebrități, dar iată că Rousseau, poate revanșard, îi tulbură acest echilibru. În 1764 el face public faptul că autorul unui violent pamflet anticreștin, *Predica celor cincizeci*, este el, Voltaire, cel care a negat în repetate rânduri această paternitate, și îl consideră pe față dușmanul său. Învinuitul este

Camera lui Rousseau de la Montmorency

Tratatul despre toleranță, care s-a născut din oroarea față de ultimul proces al unui eretic pe care l-a trăit Franța, în 1762, afacerea Calas, se încheie cu o rugăciune adresată de Voltaire lui Dumnezeu, *Prière à Dieu*, care privește problema confesională: „Tu nu ne-ai dat o inimă ca să ne urâm și nici mâini ca să ne spânzurăm. Fă ca să ne ajutăm unii pe alții să îndurăm povara unei vieți trudnice și trecătoare... ca acele mici nuanțe ce-i deosebesc pe atomii numiți oameni să nu fie semne ale urii și ale persecuției; ca acei care aprind lumânări ziua în amiaza mare, ca să Te sărbătorească, să-i suporte pe cei ce se mulțumesc cu lumina soarelui Tău; ca acei ce-și acoperă îmbrăcămintea cu o pânză albă, pentru a arăta că se cuvine să Te iubim, să nu-i urască pe cei care vor să spună același lucru sub o manta de lână neagră; că este același lucru să Te preamărim într-o limbă de mare vechime ori într-una de dată nouă...”

furios. Are și de ce. Riscă să fie expulzat din Franța. „Nelegiuitul! Monstrul! Este infam să fii delator, abominabil să-ți denunți un confrate”, îi replică ofuscat Voltaire, care plănuiește să-și ia revanșa. Și până la sfârșitul aceluiași an și-o ia. Scrie un pamflet anonim, intitulat *Le Sentiment des Citoyens*, în care îl acuză deschis pe Rousseau că și-a abandonat cei cinci copii într-un azil de copii găsiți. Genevezul neagă public, dar Voltaire spune adevărul. Mai târziu, în *Confesiuni*, cel acuzat se disculpă și explică: întreține o legătură cu o lenjereasă foarte devotată, Thérèse Levasseur, mama copiilor lui, căreia i-a declarat de la început „că nu o voi abandona și nu o voi lua de soție niciodată [...] Am vrut la început să-i formez spiritul. M-am obosit degeaba. N-a știut niciodată să enumere cele 12 luni ale anului în succesiunea lor și nu cunoaște nici măcar o singură cifră, în pofida strădaniilor mele de a o învăța.” Nu a vrut să lase educația acelor copii

Voltaire, la 70 de ani...

pe mâna acesteia, nici a mamei ei, spune el. „Mă cutremuram la gândul de a-i încredința pe ai mei acelei familii prost crescute” (Paul Johnson, *Intellectualii*).

Este o lovitură sub centură aplicată de Voltaire, pe care Rousseau o percepe ca teribilă. De altfel, încă din 1762 *Contractul social*, care susține suveranitatea poporului, i-a creat mulți dușmani. Amenințat cu arestarea, Jean-Jacques Rousseau părăsește Franța, dar nici Geneva nu-i deschide porțile. Peste tot pe unde ajunge, reputația negativă de părinte care și-a abandonat copiii îl urmărește. Nimeni nu-l iartă. În Elveția, într-o așezare obscură,

sătenii îi lovesc casa cu pietre. Trăiește câțiva ani în Anglia, dezvoltând o manie a persecuției. Se simte eterna victimă. Sub un nume fals revine în Franța în 1767.

În acest timp Voltaire își savurează gloria, conformă succesorilor sale literare. Ultima lui piesă, *Irène*, îi aduce o cunună de lauri la Paris. I se plasează un bust în mijlocul scenei de la Comedia Franceză. Dar la 30 mai 1778 cancerul de prostată ce îl chinuie de multă vreme îi aduce moartea. Are 84 de ani. În același an, Rousseau părăsește pentru totdeauna Parisul și se stabilește la Ermenonville, în departamentul Oise, unde își va trăi ultimele șase săptămâni. *Confesiunile* au fost socotite de contemporani texte impudice și, prost primite, au fost interzise, ceea ce agravează bolile ce îl macină pe filosof. Jean-Jacques părăsește această lume cam la o lună după adversarul său, la 2 iulie 1778. Are 66 de ani.

Abia Revoluția Franceză îi va reconcilia pe acești doi filosofi, în Panteonul Național rămășițele lor pământești fiind plasate față în față. ■

... și cortegiul care l-a transportat la Panteon

ARMA ATOMICĂ SPAIMA RĂZBOIULUI RECE

TUDOR PĂCURARU

Convențional, se consideră că Războiul Rece ar fi început la 5 martie 1946, odată cu discursul de la Fulton al fostului prim-ministru britanic, Winston Churchill: „O Cortină de Fier se lasă asupra Europei...” (Magazin istoric, nr. 3/2016). Dacă aruncăm însă o privire mai atentă, observăm că omul de stat britanic evocă evenimente deja consumate: confruntarea începuse!

Mai precis, Războiul Rece a început în dimineața de 25 iulie 1945, când președintele S.U.A., Harry S. Truman, aflat în Germania, la Potsdam, a luat decizia de a folosi bomba atomică împotriva Japoniei. Președintele a notat în jurnal: „Am avut o ședință extrem de importantă cu Lord Mountbatten

și generalul Marshall... Am descoperit cea mai teribilă bombă din istoria lumii... Se pare că am găsit modalitatea de a provoca dezintegrarea atomului. Un experiment în deșertul New Mexico a fost uluitor – ca să fim blânzi. Această armă urmează să fie folosită împotriva Japoniei între acest moment și

10 august” (National Archives, ID – în continuare NAID – 183568382).

DORINȚA LUI STALIN

S-a dezbătut mult asupra motivelor deciziei, dar la acel moment, percepția liderilor militari și politici americani

era unanimă: arma atomică trebuia folosită pentru a înfrânge Japonia cu un cost minim de vieți americane. Astfel, în Raportul din 18 iulie 1945 al generalului L.R. Groves adresat secretarului pentru Război, H.L. Stimson, privind prima detonare nucleară (Testul „Trinity”), citim, la pagina 8: „În ceea ce privește războiul actual, există sentimentul că, indiferent de ce altceva s-ar putea întâmpla, acum aveam mijloacele de a asigura o încheiere rapidă a acestuia și de a salva mii de vieți americane.” Și din nou, la pagina 12: „Suntem cu toții pe deplin conștienți că adevăratul nostru scop este încă înaintea noastră. Testul de luptă este ceea ce contează în războiul cu Japonia” (NAID: 333234790).

Dar, dintre toți, președintele Truman vedea mai departe. În jurnal, la data de 25 iulie 1945, regăsim următoarea însemnare: „Este cu siguranță un lucru bun pentru lume că nu ciracii lui Hitler sau cei ai lui Stalin

Fizicianul Robert Oppenheimer și generalul american L.R. Groves, cel care a condus proiectul realizării bombei atomice americane, la punctul zero...

au descoperit această bombă atomică.” Pentru președintele Truman, Hitler și Stalin erau încă din acel moment totuna: dușmani.

Însemnările din jurnalul președintelui Truman arată că era perfect informat despre jaful

pe scară largă practicat de sovietici, în teritoriile „eliberate”, ca și despre deportările în masă: „Dacă Rusia continuă să devasteze țara și să deporteze populația, bineînțeles că [învinșii] nu vor avea de unde să plătească despăgubiri” (30 iulie 1945, NAID: 183568387).

Președintele știa deja că țintele prioritare ale jafului sovietic erau instalațiile industriale cu dublă utilizare și personalul tehnic aferent – motivația acestei politici fiind dorința lui Stalin de a crește cât mai repede puterea militară a Uniunii Sovietice. Preluând dosarele fostului președinte, Truman aflase și alt secret: de-a lungul anilor de război, Statele Unite furnizaseră sovieticilor nu

numai armament, provizii, materii prime și consumabile, dar și echipamente pentru industria militară. Astfel, spre exemplu, „fără a solicita opinia Congresului, fără ca publicul să știe”, Administrația Roosevelt livrase lui Stalin un laminor de 18 inci, tip „Merchant”, cu o capacitate de 180.000 t oțel aliat.

... al Testului „Trinity”, surprins în această fotografie

SĂ BAȚI ȘAUA, SĂ PRICEAPĂ STALIN

Truman, ca militar de profesie, își dădea seama de dimensiunile erorii comise. În deceniile care au urmat, cu acel laminor de 18 inci au fost prelucrate plăcile de blindaj ale zecilor de mii de tancuri sovietice și ruse, inclusiv cele care au invadat în februarie 2022 Ucraina. Transportoarele blindate care au invadat Cehoslovacia în

Administrația Roosevelt a livrat aliatului sovietic importante cantități de armament,...

1968 aveau anvelope sub licență Firestone, produse într-o fabrică care costase 4 milioane USD, furnizată de americani în 1941. Tot 4 milioane USD costase și laminorul de profile de aluminiu pe care erau prelucrate aripile MiG-urilor care doborau avioane americane în Vietnam. Motoarele avioanelor sovietice foloseau ulei de aviație produs într-o uzină de 1,5 milioane USD, furnizată tot de Statele Unite. Bombele sovietice care decimau trupele O.N.U. din Coreea erau făcute din cele 181.366 t de trinitrotoluen trimis de americani. Și toate acestea fuseseră furnizate gratis – pe când pentru partea lor de *lend-lease*, englezii au plătit până în anul 2006.

Noul președinte aprecia și adevărata dimensiune a pericolului. Acordând fără discernământ „ajutoare” sovieticilor, Administrația Roosevelt transformase U.R.S.S. într-o putere militară de primă mărime (*Magazin istoric*, nr. 8/2004), ale cărei acțiuni erau acum imprevizibile: „Dacă vreun demagog călare ar

prelua controlul asupra eficienței mașinării militare rusești, ar putea face ravagii cu pacea europeană pentru o vreme” (însemnare din jurnal, 30 iulie 1945, NAID: 183568387).

Deci, deși în Europa războiul se încheiase, sovieticii continuau să-și sporească puterea militară. Ba mai mult, președintele Truman era informat că Moscova activase partidele comuniste din întreaga Europă, angrenându-le într-o luptă pentru acapărarea puterii, inclusiv în Occident: „Am discutat cu McCaffery [Jefferson Caffery,

ambasadorul S.U.A. în Franța – n.a.] despre Franța. Încă îi este frică de comunism, de sovieticii ruși, care nu sunt deloc comuniști, ci doar un guvern de tip polițienesc, pur și simplu. Câteva persoane aflate în frunte, doar cu băte, pistoale și lagăre de concentrare și conduc poporul de la nivelurile inferioare... Se pare că Suedia, Norvegia, Danemarca și poate Elveția au singurele guverne într-adevăr ale poporului de pe continentul Europei. Dar restul sunt o mulțime înrăită, din punctul de vedere al celor care nu cred în tiranie” (însemnare din 26 iulie 1945, NAID 183568385).

Evoluția relațiilor cu sovieticii era atât de încordată, încât militarii americani solicitau continuarea pe timp de pace a serviciului militar obligatoriu: „Noaptea trecută am discutat cu generalul Somerville despre durata perioadei de instruire militară obligatorie. Armata regulată vrea un an întreg. Sunt foarte sigur că nu se poate pune în aplicare” (26 iulie 1945, NAID 183568385). Pentru a constrânge Uniunea Sovietică să respecte Acordurile de la Teheran și Ialta privind împărțirea Europei, Statele Unite erau deci obligate să-și etaleze forța nucleară.

... inclusiv transportoare amfibii, precum cele din fotografie, surprinse în Manciuria

Clasica imagine a Hiroshimei după bombardamentul din 6 august 1945

Aliații occidentali conveniseră deja cu sovieticii ca U.R.S.S. să denunțe tratatul de neagresiune cu Japonia „la trei luni după încheierea războiului în Europa” și să participe la ofensiva finală din Orient. Cele trei luni se împlineau la 9 august și, în baza acestor înțelegeri, sovieticii se pregăteau să atace Manciuria ocupată de japonezi. Partea sovietică informase deja Statele Unite că va extinde ofensiva asupra Insulei Hokkaido – cea mai nordică dintre insulele care alcătuiesc Japonia propriu-zisă. Aveau și cu ce: în porturile din Extremul Orient sovietic se aflau zeci de cargouri, puse la dispoziție de Administrația Roosevelt, sub

pretextul transportului ajutoarelor militare.

După data de 9 august, apărea pericolul unei ocupații sovietice în Japonia, situație care ar fi periclitat pozițiile economice și militare ale Statelor Unite în Pacific și Extremul Orient. De aici intenția președintelui Truman de a forța capitularea Japoniei în fața americanilor, înainte de intrarea U.R.S.S. în război: „Această

armă urmează să fie folosită împotriva Japoniei între acest moment și 10 august”. Și, la două zile după atacul de la Hiroșima, U.R.S.S. a intrat în război cu Japonia: în pofida protestelor americane, înaintea capitulării sovieticii au apucat să ocupe o parte din insulele Kurile, subiect de litigiu până azi.

Tocmai pentru a lăsa Japoniei o cale spre o capitulare rapidă, în instrucțiunile sale privind folosirea armei nucleare, președintele Truman recomandă moderație: „I-am transmis secretarului de Război, domnul Stimson, să o folosească, astfel încât obiectivele militare, soldații și marinarii să fie ținta, și nu femeile și copiii. Chiar dacă japonezii sunt sălbatici, lipsiți de milă și fanatici, noi, ca lideri ai lumii, pentru bunăstarea comună, nu putem arunca această bombă teribilă pe vechea sau noua lor Capitală... Ținta va fi una pur militară și vom emite o declarație de avertizare, cerând japonezilor să se predea și să salve-

ze vieți. Sunt sigur că nu vor face asta, dar le vom fi oferit șansa” (National Archives, ID 183568382). și, într-adevăr: cum s-ar mai fi perfectat capitularea, dacă Palatul Imperial și sediul Guvernului ar fi fost transformate în cenușă radioactivă?

„ÎNDIGUIREA”, PRIMII PAȘI

De fapt, pericolul unei ocupații sovietice în Japonia devenise evident chiar și pentru împăratul Hirohito: era informat că

Speriat de efectele bombardamentelor atomice americane, ministrul de Război, Korechika Anami, a exagerat mult numărul bombelor de acest tip de care dispunea Statele Unite

sovieticii se pregăteau să atace Manciuria. Așa cum reiese din jurnalul marchizului Kido, un apropiat al împăratului, la 22 iunie, în urma pierderii Bătăliei pentru Okinawa, suveranul a convocat Guvernul și i-a cerut „să fie urgent puse la punct planuri concrete pentru terminarea războiului și, indiferent de considerentele politicianiste, să se întreprindă eforturi pentru implementarea lor“. Aceste evoluții erau cunoscute Statelor Unite, ca urmare a spargerii codurilor diplomatice japoneze (Operațiunea MAGIC). A apărut astfel interesul comun al capitulării, cu o singură condiție: perpetuarea sistemului imperial, pentru care pleda inclusiv secretarul pentru Marină, James Forrestal.

Militarii japonezi insistau că atacul sovietic va avea loc cel mai devreme în noiembrie, dar sursele diplomatice japoneze erau mai bine informate: ambasadorul la Moscova, Satō, raporta la 30 iulie Centralei de la Tokyo că „singura alternativă este predarea imediată și fără condiții, dacă vrem să prevenim intrarea Rusiei în război“. Iar la 2 august ministrul de Externe, Tōgō, îi răspundea: „Răgazul de care dispunem pentru a finaliza aranjamentele vizând sfârșitul războiului este limitat, inamicul stă să debarce pe țărmurile noastre“ (National Security Archives, Dosarul MAGIC, telegramele 1224, 1225).

A urmat atacul nuclear de la Hiroșima la 6 august și intrarea U.R.S.S. în război cu 90 de divizii, 27.000 de tunuri și 5.500

*Generalul american MacArthur
și împăratul Hirohito*

de tancuri. Toate previziunile militarilor japonezi se dovediseră nepermis de optimiste. După al doilea atac nuclear (Nagasaki, 9 august), ministrul de Război, Korechika Anami, a trecut la cealaltă extremă, raportând că informații obținute prin torturarea unui prizonier american arată că Statele Unite au „un stoc de 100 de bombe nucleare“! În noaptea de 9 spre 10 august, Hirohito a convocat o Conferință Imperială, prilej cu care a respins planurile militarilor de instaurare a Legii marțiale și continuare a războiului: „Am reflectat serios asupra situației; concluzia mea e că o continuare a războiului duce doar spre distrugerea națiunii și prelungirea băii de sânge... Unii spun că o bătălie decisivă pe pământ japonez ar fi calea spre supraviețuirea națiunii. Totuși, trecutul ne arată că a existat întotdeauna o nepotrivire între aceste planuri și aplicarea lor... și mai este și dimensiunea

evenimentelor. Cum am putea noi respinge invadatorii? Aprob propunerea de a accepta Proclamația [de la Potsdam a] Aliaților.“

Decizia de capitulare a survenit deci după cele două atacuri nucleare, dar înainte ca să fie cunoscut la Tokyo dezastrul Armatei Kwantung (care s-a prăbușit în nici zece zile). Și înainte de finalizarea negocierilor privind statutul împăratului, realizată ulterior pe filieră elvețiană! Concluzionând: bombardamentele atomice din 6 și 9 august 1945 au forțat capitularea Japoniei și au limitat expansiunea teritorială a U.R.S.S. în Pacific.

Iar opțiunea nucleară a fost determinată, cel puțin la nivelul președintelui Truman, și de dorința de a da un avertisment U.R.S.S.: respectați înțelegerea de la Teheran, Ialta și Potsdam sau, indiferent de câte tancuri aveți în Europa, suntem în măsură să vă obligăm să le respectați!

Aceasta a fost prima operațiune americană de „îndiguire“ (*containment*) a expansiunii sovietice, cu șapte luni înainte de faimoasa „Telegramă lungă“ a lui George Kennan (*Magazin istoric*, nr. 6/2005) și de Discursul de la Fulton. Războiul Rece a început mai devreme decât știam! O operațiune reușită, ceea ce explică și îndelungatul efort de „diabolizare“ a deciziei S.U.A. de a folosi arma atomică, început de sovietici acum 80 de ani și continuat de Rusia până în ziua de astăzi.

(Va urma)

Cu cât se apropie data alegerilor prezidențiale din Statele Unite, cu atât devine mai interesant de deslușit care sunt liniile de forță ale viitoarei politici euroatlantice americane, dincolo de discursurile electorale (Magazin istoric, nr. 7 – 9/2024).

DE LA IZOLAȚIONISM LA IMPLICARE

ȘTEFAN CIOCHINARU

Revenind la extinderea NATO, dacă 1994 a fost momentul când Alianța a decis că își va deschide porțile pentru noile democrații din Europa Centrală, următorii ani au reprezentat o succesiune aproape neîn-

treruptă de activități comune, de parteneriat între Alianță și țările central- și est-europene. În cele din urmă, la Madrid, în 1997, și la Praga, în 2003, NATO a rezolvat ecuația extinderii, invitând în rândurile sale Polonia, Ungaria și Cehia, în primul val, apoi, în cel de-al doilea, România, Bulgaria, Letonia, Lituania, Estonia, Slovenia și Slovacia. Parcă pentru a sublinia timpul pierdut, al treilea val nu a mai fost posibil, la București, în 2008, aderările Ucrainei, Georgiei și Macedoniei fiind blocate. Cu acel prilej, publicația britanică The Guardian afirma că Summitul NATO de la București a lansat două semnale periculoase: 1. că țările aliate își pot „șantaja” partenerii, de exemplu motivația „istorică” a Greciei – care s-a opus aderării la NATO, în acel moment, a Macedoniei (aceasta a trebuit să adauge numelui țării particula „de Nord”) – privind securitatea sa fiind în contradicție cu principiul securității globale a aliaților; 2. că Rusia și-a restabilit sfera de influență în Europa prin încheierea de acorduri energetice bilaterale cu unele țări (referire directă la Germania, dar nu numai), care astfel au interese divergente față de cele ale NATO.

Madrid 1997...

... și Praga 2003 au marcat marea extindere a NATO spre Răsărit

Chiar și în aceste condiții, Statele Unite ale Americii – al cărui obiectiv strategic declarat rămâne conducerea Alianței Nord-Atlantice – au fost principalul promotor al procesului de extindere. Motivele sunt ușor descifrabile: păstrarea *leadership*-ului este vitală pentru perpetuarea prezenței americane în Europa și pentru materializarea proiectului de integrare euroatlantică pe multiple planuri. Iată de ce, între altele, fiecare nou membru al NATO reprezintă pentru S.U.A. cea mai solemnă angajare dintre toate cele posibile: un tratat de apărare bilateral, care extinde automat umbrela de securitate americană asupra fiecărei noi națiuni aliate.

FORȚA DECISIVĂ A BINELUI

Astăzi, rolul conducător al S.U.A. în cadrul NATO rămâne necontestat și, chiar dacă poziția sa față de Uniunea Europeană cunoaște o permanentă reevaluare, rămâne incontestabil că Statele Unite sunt puternic implicate nu doar în prezentul european, ci și în plămădirea viitorului „bătrânului continent”. După cum o dovedesc toate scenariile geopolitice, prezența americană în Europa este foarte importantă în primul rând pentru viitorul S.U.A. Aflate de mai multe decenii într-un declin economic relativ, Statele Unite se găsesc în postura celui mai mare debitor al lumii. Analistul american Edward Luttwak, fondatorul *geoeconomiei*, prezice în cartea sa *Visul american în pericol* că, în 20 de ani, S.U.A. ar putea deveni o țară

Edward Luttwak,
fondatorul *geoeconomiei*,
s-a născut la Arad

de „lumea a treia” dacă declinul actual va continua. Și acesta ar fi cu precădere rezultatul unei evoluții interne, independente de conjunctura confruntării mondiale cu marile centre integraționiste din Asia. Iată deci că parteneriatul cu Europa devine și mai important pentru supraviețuirea Americii ca mare putere în secolul XXI și, pentru ca acest lucru să fie sigur, este nevoie mai mult decât oricând ca americanii să continue să fie prezenți în Europa. Pe de altă parte, și Europa are nevoie de prezența și implicarea S.U.A. Europa, în ansamblul său, are nevoie de America, pentru că, așa cum o demonstrează războiul din Ucraina, fără ea nu poate opune nicio contrapondere Rusiei și sferei de putere a acesteia și, de asemenea, pentru că, la rândul ei, nu va putea face față singură „sfidării chineze”. Provocările secolului XXI nu sunt deloc neglijabile. În sfârșit, dar nu în cele din urmă, Europa Centrală, deloc întâmplător numită la Washington și „Noua Europă”, are nevoie de o Americă aflată cât mai aproape pentru a supraviețui în fața

amenințărilor Rusiei și a evita transformarea zonei, din nou, într-un spațiu-tampon unde s-ar intersecta toate interesele celor mari.

După cum spunea marele strateg american Zbigniew Brzezinski, „America și Europa ar putea constitui, împreună, forța decisivă a binelui pe plan mondial”. Și aceasta pentru că forța economică și militară a comunității euroatlantice face din aceasta centrul de greutate al problemelor mondiale, inclusiv în acest al treilea mileniu. Deși doar 13% din populația lumii trăiește în țările membre ale NATO și U.E., ea produce peste 60% din PIB-ul global. De asemenea, comunitatea euroatlantică realizează aproape 80% din cheltuielile militare globale, fiecare țară alocând armatei multe sute de miliarde de dolari. Cu alte cuvinte, spațiul euroatlantic nu este un vis, ci o realitate capabilă cu adevărat să determine viitorul întregii civilizații umane.

UNIUNEA TRANSATLANTICĂ, O NECESITATE GEOSTRATEGICĂ

Pentru a putea reliefa necesitatea absolută a cooperării transatlantice este nevoie să înțelegem mai exact ce presupune cu adevărat cursa politică, economică și științifică declanșată pentru stăpânirea secolului XXI. Cercetătorii care s-au încumetat să scruteze viitorul anticipează că acesta va fi dominat de concurența dintre marile procese integraționiste. Or, atât în America de Nord, cât mai ales în Europa problemele

*Baza Mihail Kogălniceanu
a devenit un reper important pe harta NATO*

pe care le ridică integrarea sunt dintre cele mai complexe și mai dificile.

În acest timp însă, în îndepărtata Asie, în miraculosul spațiu economic al Indo-Pacificalui, este pe cale de a se naște, tocmai datorită globalizării, o putere colosală. În 1980, futurologul Jean-Jacques Servan-Schreiber atrăgea pentru prima oară atenția occidentalilor asupra „sfidării galbene”. În cartea sa *Sfidarea mondială*, Servan-Schreiber folosea un exemplu cum nu se poate mai nimerit pentru a sugera dimensiunile fenomenului asiatic: „În creșterea lineară, rata creșterii rămâne constantă, iar viitorul poate fi, în consecință, prevăzut cu ușurință. În creșterea exponențială, rata creșterii se modifică în mod neîntrerupt. Exemplul cel mai simplu este cel al exponențialei 2, mai cunoscută sub numele de efect de dublare. În matematică, «puterea a doua». Să luăm o foaie de hârtie de o grosime medie și să o îndoim de 50 de ori. Care va fi grosimea hârtiei după ce vom termina operația?

Să nu uităm că vom dubla de 50 de ori grosimea obținută după fiecare îndoitură. Majoritatea celor care nu cunosc răspunsul la acest gen de probleme sugerează că este vorba de o grosime de câțiva centimetri. Alții, care își dau seama că la mijloc este ceva, propun câțiva metri. Iar alții, și mai îndrăzneți, presupun că înălțimea ar fi cea a coloanei din Piața Bastiliei sau a Turnului Eiffel. Numai în mod cu totul excepțional s-ar găsi cineva care să răspundă «a Muntelui Everest», convins

că este maximum ce se poate închipui. Foarte puțini sunt cei care știu sau admit că acest extraordinar bloc de hârtie s-ar înălța mai sus de Everest, mai sus de atmosferă, de Lună, de orbita planetei Marte... ca să ajungă la linia Asteroizilor”.

Cam tot la fel stau lucrurile și în privința potențialului demografic, economic și, poate, într-un viitor nu foarte îndepărtat, al celui militar care se dezvoltă exponențial în Asia. Astăzi, în Asia se investește mai mult decât în S.U.A. și Europa în domeniile de vârf ale tehnicii. Japonia, cu numai jumătate din populația S.U.A., a ajuns la stadiul de a asigura anual de două ori mai mulți ingineri decât aceasta. Situându-se în avangarda civilizației post-industriale, Japonia a început deja să înțeleagă și să aplice „strategia cuceririi cunoștințelor”, devenind un veritabil izvor de forță economică al întregii Asii. În plus, China, împreună cu ceea ce, deja impropriu, sunt denumiți „micii tigri asiatici”, cunoaște cele mai ridicate rate de dezvoltare ale lumii contemporane. Economia

*Zbigniew Brzezinski, în dreapta președintelui Carter,
care discută cu diplomatul chinez Huang Chen*

Jean-Jacques Servan-Schreiber

chineză crește, în medie, cu 8 – 9% anual, un ritm temperat administrativ de Guvernul de la Beijing; chiar și în plină criză mondială China a avut asigurate rate de creștere de 6 – 7%. Mai mult, încă din 2003 a fost lansată o puternică dezbatere între specialiștii chinezi vizând crearea unei „monete unice” asiatice, după modelul euro, care să integreze, într-o primă instanță, piețele financiare ale Chinei continentale (*Mainland*), Taiwanului, Hong Kong, Macao și Singapore, iar în 2004 China a devenit a treia țară din lume care a trimis un echipaj uman în Cosmos. A doua putere mondială în inginerie genetică, probabil prima, foarte curând, construind mii de kilometri de autostradă în fiecare an, investind mii de miliarde de dolari peste tot în lume, China este astăzi unul dintre principalii actori ai planetei, acționând în forță pentru crearea unei comunități asiatice aflate sub conducerea sa.

Care va fi impactul acestei formidabile puteri asupra viitorului? Ce se va întâmpla dacă țările emergente conduse de Rusia și China vor înlocui dolarul

și vor crea un sistem bancar internațional paralel, așa cum au făcut deja cu Internetul și sistemul GPS? În ce măsură actuala distribuție a puterii mondiale va mai avea relevanță asupra echilibrului global? Și, mai ales, care mai poate fi statutul internațional al Americii, al Europei și al întregii Lumi Libere atunci când colosul asiatic, iliberal și autoritarist, împreună cu Sudul Global „se vor ridica în picioare”? Acestea sunt întrebările care îi preocupă în cel mai înalt grad pe strategii aplecați asupra destinului lumii. În orice caz, pentru europeni și americani deopotrivă, este limpede că nici Europa, nici America nu pot face față singure acestei sfidări. Iată de ce necesitatea parteneriatului euroatlantic este mai mare decât oricând. În mod particular, acest parteneriat este vital pentru *leadership*-ul global al Statelor Unite ale Americii.

CEVA NU MAI FUNCȚIONA CA ÎNAINTE

La sfârșitul Războiului Rece, după prăbușirea comunismului în Europa, nu puțini erau americanii care spuneau: „Acum trebuie să ne întoarcem

la treburile noastre”. Aceleași cuvinte s-au făcut auzite și după 11 septembrie 2001, când America a trăit, pentru prima oară în istoria sa, complexul celui aflat sub asediu. Și Donald Trump a spus apoi, folosind alt context, același lucru. Republicanii lui și adepții MAGA au blocat în numele acestei doctrine izolaționiste ajutoarele pentru Ucraina timp de șapte luni, „contribuind” direct, în 2024, la inversarea cursului războiului în favoarea Rusiei. Tendința recurentă a americanilor către izolaționism preocupă cancelariile din lumea întreagă, dar în primul rând îi îngrijorează pe americanii lucizi și bine informați. Pentru că americanii, care rămân foarte mândri de rolul major pe care îl joacă în lume țara lor, sunt conștienți că statutul de putere globală implică sacrificii și asumarea unor riscuri adesea neplăcute. În ce măsură deci acest statut poate fi conservat cu prețul unor costuri minime – iată ultima ecuație de manifestare a pragmatismului bine-cunoscut al americanilor.

Privind însă riscurile dintr-o perspectivă istorică, reiese că, până la urmă, tentația către izolaționism a americanilor rămâne o legendă urbană, mai

Să fie visul american în pericol?

degrabă o comoditate, o temă redescoperită periodic, cu precădere în campaniile electorale. Pentru că, dacă analizăm politica S.U.A. în lume precum și intervențiile sale militare din perioada postbelică, inclusiv în perioada Trump, vom vedea că americanii au făcut, într-adevăr, sacrificii, dar ele n-au fost niciodată lipsite de pragmatism. Unul dintre cele mai convingătoare exemple îl constituie războaiele din Golf, supranumite de Alvin Toffler „războaiele celui de-al treilea val împotriva celui de-al doilea val”, când S.U.A. au „eliberat”... cele mai mari rezerve de petrol aflate în exploatare pe glob. De altfel, așa cum subliniază analiștii Pentagonului, securitatea și prosperitatea Americii sunt legate în mod indisolubil de prezența sa în lume, în particular în Europa. În acest context, prezența militară a S.U.A. în Europa rămâne vitală pentru protejarea intereselor americane pe „bătrânul continent” și nu numai.

Nu este deloc surprinzător deci că parteneriatul euroatlantic rămâne o ecuație care suscită numeroase preocupări pe ambele maluri ale Oceanului. Astfel, regretatul Henry Kissinger, un supporter fățiș al proiectului transatlantic, afirma că „lărgirea relațiilor de cooperare în cadrul NATO ar trebui să urmeze în viitor calea transformării alianței

Prin războaiele din Golf, S.U.A. au „eliberat” cele mai mari rezerve de petrol aflate în exploatare pe glob

militare într-o alianță economică”. „Eu văd în perspectivă – spune Henry Kissinger – crearea, pe baza NATO, a unei zone nord-atlantice de comerț liber”. Propunerea sa, complementară inițiativei de unificare a NAFTA cu Uniunea Europeană, este grăitoare pentru îngrijorările declanșate de concurența centrelor integraționiste și pentru miza pe care o reprezintă Europa în acest proces. Însuși faptul că se proiectează ca NATO, cea mai puternică organizație militară existentă în istorie, să fie transformată într-un vector al parteneriatului economic constituie un argument greu de contestat

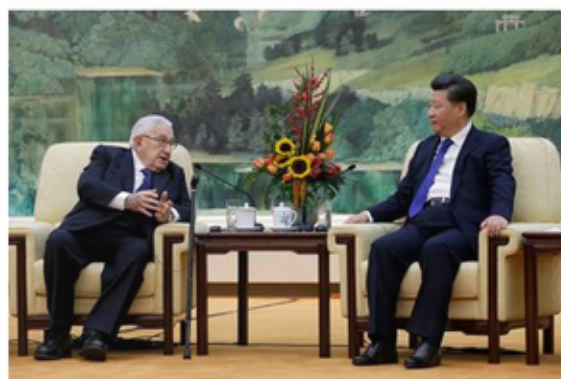
al faptului că, după încheierea Războiului Rece, lumea a intrat într-o etapă de dezvoltare în care nu puterea militară a unui stat sau a unei coaliții de state, ci potențialul economico-financiar determină rolul politic al unei țări sau al unui grup de state, geopoliticul cedând locul geo-economicului, după cum a demonstrat și E. Luttwak, fondator și

exponent de seamă al geoeconomiei americane.

Puțini sunt cei care se îndoiesc că Henry Kissinger a fost unul din așa-numiții *polymakers*, ca de altfel și deja amintitul Zbigniew Brzezinski. Despre rolul acestor veritabile „eminențe cenușii” în adoptarea unor decizii cu impact global s-a vorbit foarte mult. Despre misiunea lor de a lansa periodic diverse „baloane de încercare” și scenarii care, în cele din urmă, se regăsesc, cu corecțiile de rigoare, în strategiile majore, de asemenea. Cu atât mai interesant este de remarcat că Henry Kissinger sublinia, încă din 1995, că este împotriva stabilirii unor relații speciale între S.U.A. și Germania, arătând că parteneriatul viitor ar trebui clădit pe relații speciale între Washington și Uniunea Europeană. Aceste cuvinte, deloc întâmplătoare, arătau și ele că ceva nu mai funcționa ca în vremurile trecutului secol între vechii aliați euroatlantici.

(Va urma)

Henry Kissinger (cu președintele chinez Xi Jinping) a fost artizanul apropierei dintre S.U.A. și China

SFÂNTUL IOAN MAXIMOVICI, EPISCOP DE SAN FRANCISCO, ȘI O REVISTĂ AMERICANĂ Ă ANILOR '60

RĂZVAN ANDREI SORESCU

Printre nenumăratele valori culturale pe care Biblioteca Academiei Române le deține se numără și revista The Orthodox Word. Importanța acesteia este una aparte; valoarea ei este dată de scopul și contextul în care a fost publicată, ea reprezentând o lucrare de pionierat în ceea ce privește revigorarea creștinismului ortodox american.

Văzând lipsa de vlagă a spiritualității creștin ortodoxe autentice ce domina societatea americană, Eugene Rose (viitorul părinte Serafim Rose) și Gleb Podmoshensky (viitorul stareț Herman) pun în aplicare o dorință ce nu dădea pace sufletului lor: tipărirea unei reviste, ce avea menirea să reînvie conștiințele adormite și moleșite. În septembrie 1964, achiziționează, cu suma de 200 de dolari, o presă tipografică simplă, care se acționa manual. Bucuria primilor pași este mărturisită de părintele Serafim în jurnalul său: „Acum, cel puțin pentru o vreme, fanteziile noastre ideologice trebuie înlocuite cu probleme practice și anume, să punem presa în funcțiune“.

Printre multiplele probleme și întrebări care s-au ivit – ce să conțină revista, ce format să aibă etc. –, stabilirea titlului acesteia a fost o adevărată provocare. Deși Gleb se gândise la început să o numească *Pelerinul*, după o revistă rusească pre-revoluționară renumită, cu același titlu, cât

și după cartea sa preferată *Pelerinul rus*, totuși rezolvarea a venit din partea autorității bisericești și spirituale din perioada aceea, anume episcopul Ioan de San Francisco. Într-o scrisoare adresată acestora, episcopul Ioan le sugerează un titlu la care ei nu se gândiseră:

„Dragă Gleb,

Dumnezeu să vă binecuvânteze în cel de al doilea an al activității frăției și în lucrările care sunt de trebuință. Este bine să numiți publicația pe care ați plănuț-o «Cuvântul ortodox».

Mă rog ca Dumnezeu să vă binecuvânteze pe voi și pe toți membrii frăției.

Arhiepiscopul Ioan“.

Astfel că în anul 1965 apare primul număr din noua revistă *The Orthodox Word*. Frecvența apariției acesteia a diferit în anumite perioade, apărând fie o dată la două luni, fie trimestrial. Publicația a continuat să apară și după „adormirea“ celor doi fondatori, culminând cu numărul 353. Biblioteca

Academiei Române deține doar câteva numere, dar suficiente pentru a putea ilustra un portret aproape complet al renumitului episcop.

Din păcate, la un an de la apariția primului număr, în 1966, cel care îi sprijinise pe cei doi frați, atât moral, cât și financiar, episcopul Ioan Maximovici, trece la cele veșnice. Eugene și Gleb, ca un gest de recunoștință, și-au luat responsabilitatea de a-l face cunoscut întregii creștinătăți, în primul rând celei americane, dar și din celelalte țări, prin intermediul revistei.

Numărul din noiembrie – decembrie al anului 1966 publică prima biografie a Fericitului Ioan Maximovici (este numit astfel, întrucât canonizarea lui a avut loc abia la 2 iulie 1994). Iată câteva date din această biografie: patria episcopului Ioan a fost înfloritoarea regiune Harkov. Aici, în ilustra familie de nobili Maximovici, în data de 4 iunie 1896, părinților Boris și Glafira li s-a născut un fiu. La sfântul botez a primit numele de Mihail – în cinstea sfântului arhangel al Domnului. Copil bolnăvicios, firav și blând, se deosebea de cei de vârsta lui printr-o religiozitate profundă. Colectiona icoane, cărți duhovnicești și istorice. Mihail, „monah din copilărie”, își petrecea toată vara la mănăstire. La vârsta de 11 ani a fost trimis la școala militară din Poltava, pe care o absolvă în 1914. Totuși, urmându-și vocația, a hotărât să intre la Academia Duhovnicească de la Kiev, dar abia în 1925 a absolvit Facultatea de Teologie, iar în 1926 a devenit monah și a fost hirotonit ca ierodiacon în Mănăstirea Milkovo, luând numele de Ioan.

Între anii 1929 – 1934 a fost profesor și diriginte la Seminarul teologic „Sfântul Ioan Botezătorul”, din Bitol. În anul 1934 devine episcop și este trimis în China, în eparhia

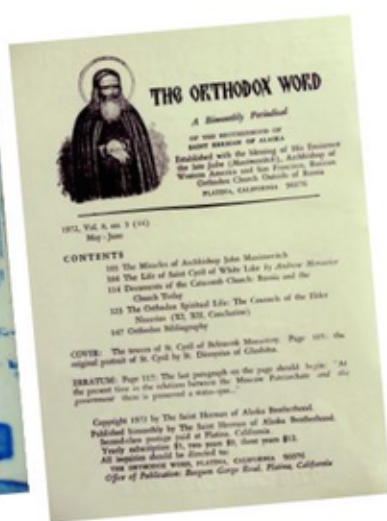
*Părintele Herman
taie colile tipărite
pentru a lega revista*

Shanghaiului, unde desfășoară o activitate rodnică, prin organizarea unor societăți filantropice și de binefacere, aplanează conflicte religioase și ridică o catedrală. În anul 1951, arhiepiscopul Ioan este trimis în Europa, mai întâi la Paris, apoi la Bruxelles, unde acordă un interes constant nu numai diasporei ruse, ci și populației locale. El primește sub jurisdicția sa Bisericele Ortodoxe din Olanda și Franța.

În anul 1962, la cererea a numeroși credincioși, ce-l cunoșteau de la Shanghai, episcopul Ioan a fost invitat la San Francisco, cea mai mare eparhie ortodoxă din America. Aici el a găsit comunitatea scindată și construcția mării catedrale în

cinstea Icoanei Maicii Domnului „Bucuria tuturor celor necăjiți” oprită. În urma intervenției sale, pacea între enoriași a fost restabilită și construcția catedralei dusă la bun sfârșit. Ultimii ani ai vieții arhiepiscopului Ioan au fost amărâți de atacurile și persecuțiile adversarilor săi, cărora le răspundea totdeauna, fără a se plânge sau a învinui pe cineva, cu un calm netulburat. Împlinise abia 70 de ani, când a murit, însingurat, cum a și fost mereu, de când devenise arhieru.

La puțin timp după moartea lui, au apărut în presă numeroase știri legate de vindecări miraculoase, de virtuțile cu care a fost împodobit,

de orfelinele față de care a avut o grijă deosebită și neostoită. În *The Orthodox Word*, pe lângă biografia lui, publicată în numărul din martie/aprilie 1971, în mai/iunie 1972 au fost publicate cuvinte de învățătură și predici, relatări ale oamenilor ce au trăit minuni înfăptuite de ierarh în timpul vieții sau după moartea sa. Vlădica era cunoscut ca sfânt printre creștinii ortodocși, dar și în rândul credincioșilor de alte confesiuni. Așa, bunăoară, într-una dintre bisericile catolice din Paris, preotul trecea interesul tinerilor față de credință prin următoarele cuvinte: „Afirmăm că în prezent nu se mai întâmplă minuni, nu mai există sfinți. De ce să vă prezint dovezi teoretice, când astăzi pe străzile Parisului umblă un sfânt – sfântul Jean cel Desculț!“, căci desculț el vizita spitale, azi-

luri și ospicii și slujea în Biserică.

Trăsăturile principale ale caracterului său, care pot fi observate cercetând diverse numere din *The Orthodox Word*, sunt purtarea de grijă și multa iubire pe care le-a arătat oamenilor și în special orfanilor: „În clipa în care se uita la tine, te știai cel mai iubit din lume“. În toate spitalele europene era cunoscut acest arhieru, care era în stare să se roage toată noaptea pentru un muribund. Era chemat la căpătâiul bolnavului – fie el catolic, protestant, ortodox, evreu sau oricare altul –, pentru că atunci când el se ruga, Domnul era milostiv.

Astfel el a rămas în memoria credincioșilor prin blândețea, veselia și chiar prin ceea ce în tradiția Bisericii Ortodoxe se numește „nebunie întru Hristos“. ■

CHINA – O CIVILIZAȚIE NEFRACTURATĂ, CU NUCLEU RITUALIC

(Urmare din p. 14)

Domnitorul, numit Fiul Cerului, deținea mandatul Cerului atâta timp cât poporul trăia în pace și era mulțumit. El conducea regatul prin intermediul unor clanuri nobiliare, cărora, în schimbul loialității și sprijinului lor, le încredințase teritorii spre administrare. Treptat, aceste teritorii s-au întărit economic, iar dependența lor față de domnitor a devenit una doar nominală. Puterea centrală a decăzut și, odată cu aceasta, și standardele morale în menținerea ordinii sociale. Domnitorul a pierdut Mandatul Cerului. Regatul a fost zguduit de manifestările de rivalitate dintre cele 71 de principate, care își disputau interesele și întâietatea, cu urmări catastrofale asupra economiei și vieții oamenilor.

Între anii 770 și 221 î.e.n. a fost o perioadă de mare complexitate, de competiție acerbă,

de selectare și afirmare a personalităților capabile, inventive și puternice, apoi de comasare a fiefurilor în doar șapte state conduse de hegemoni. A fost perioada de înflorire a vieții intelectuale, a artelor și gândirii filosofice, a lansării unor norme etice umaniste, a afirmării sutelor de școli, a manifestării marilor gânditori, asemenea lui Confucius, Lao Zi, Meng Zi și alții, preocupați de rezolvarea problemei fundamentale a societății: crearea unei societăți stabile și armonioase. Descoperirile arheologice au identificat dovezi ale existenței unor lucrări de irigații, canale, drumuri, lucrări hidraulice, ziduri de apărare, unelte de fier pentru lucrarea pământului, arme, o bogăție de produse necesare traiului zilnic.

Societatea chineză se pregătea pentru o nouă etapă istorică, pentru întemeierea primului stat unificat feudal centralizat multinațional, care a luat ființă

în anul 221 î.e.n. După această dată și până în anul 1949, China a cunoscut evoluția sa specifică, valorificând, în funcție de condițiile istorice date, capacitatea, inventivitatea talentelor sale umane și bogăția resurselor sale materiale, experiența ei istorică, oferind cu generozitate umanității realizările sale și a rămas în istorie ca „motorul progresului“ umanității până în secolul al XV-lea (J. Needham, *Science and civilisation in China*, 27 de volume).

Aceasta ar fi foarte pe scurt prima etapă a istoriei Chinei multimilenare, a civilizației și culturii sale nefracturate, când s-au format germele acestora și au început să se contureze trăsăturile sale distincte, s-au înregistrat primele sale succese, dând naștere uneia dintre cele mai mari, cele mai longevive și strălucite civilizații a lumii, cu o contribuție importantă la tezaurul umanității. ■

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm în acest album istoric câteva fotografii în care apare principesa Mărioara, a doua fiică a reginei Maria și a regelui Ferdinand, care avea să se căsătorească cu regele Alexandru I al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor.

Copilă, în două ipostaze

*Cu sora ei
Elisabeta
și guvernanta*

Cu principele Carol

*Cu regina Maria
și sora Elisabeta (dreapta)*

Cu frații mai mici, Nicolae și Ileana

*Elisabeta, Ileana,
Mărioara și Carol*

Mărioara și Elisabeta

Mărioara, regina Maria și Elisabeta

Principesa Mărioara

Cu regele Alexandru

Cu primul născut

Cu primii doi băieți

MĂRIOARA REGINA SÂRBILOR, CROAȚILOR ȘI SLOVENILOR

ANĐELIJA MILADINOVIĆ

(Cercetătoare asociată, Institutul de Studii Balcanice, Belgrad)

Prințesa română Maria (Mărioara), regina sârbilor, croaților și slovenilor, s-a născut la Gotha, Germania, la 9 ianuarie 1900. Era în strânsă rudenie cu Curțile Angliei (ca strănepoată a reginei Angliei Victoria) și Rusiei (strănepoata țarului rus Alexandru al II-lea); de asemenea, cu familiile regale din Germania, Spania, Portugalia.

A fost fiica regelui român Ferdinand, din familia Hohenzollern-Sigmaringen și a reginei Maria, născută prințesa engleză Marie Alexandra Victoria de Edinburgh. Pe lângă Maria, cuplul regal român a mai avut două fiice – Elisabeta și Ileana –, precum și trei fii. Mignon a primit această poreclă pentru că în noaptea în care s-a născut, la Teatrul Gotha se juca o operă cu același nume. Maria, viitoarea regină a Iugoslaviei, iubea opera, pictura și sculptura. Era, de asemenea, fascinată de știință, în special de chimie, fizică și botanică, și își crease un mic laborator, unde efectua diverse experimente. Ea și regele Alexandru I au comunicat în principal în franceză, deși prințesa a început să învețe intensiv sârba încă din prima zi a logodnei lor. Ea vorbea sârbă doar la genul masculin, potrivit fiului ei, prințul Tomislav, pentru că era înconjurată doar de bărbați în familie. Regina Maria a României a scris în memoriile sale despre fiica ei: „Mignon era alcătuită aproape în întregime din blândețe și zâmbet. Mila și răbdarea,

cu un strop de indiferență, par să fi fost calitățile ei cheie: se simțea confortabil cu orice, fericită să fie în compania celorlalți și nu avea nicio pornire să comande sau să guverneze. Ea nu era niciodată iritată sau supărată de nimic. Emană seninătate cu ochii ei mari, albaștri“.

După Primul Război Mondial, și-a terminat studiile la Curtea română, urmând apoi Școala Hiltfield de lângă Ascot, Anglia. Vorbea franceză, engleză, rusă și germană pe lângă română. În timpul Marelui Război, regina Maria a României și cele

*La nunta
cu regele
Alexandru I*

două fiice ale ei, Elisabeta și Maria, au sprijinit efortul de război, conducând un spital numit „Regina Maria” și îngrijind bolnavii. Mărioara avea doar 16 ani când, în calitate de asistentă, s-a confruntat cu suferința cumplită a răniților, cărora încerca să le aline durerea. Ea și-a făcut datoria cu conștiinciozitate, considerând-o o obligație personală față de patrie și de oamenii care au suferit în timp ce luptau pentru regatul lor. Această experiență a învățat-o valoarea și importanța muncii umanitare și că empatia este puterea ei atunci când își îndeplinește îndatoririle regale, nu slăbiciunea ei.

La împlinirea a 22 de ani de către Mărioara, a fost anunțată oficial logodna regelui Alexandru I Karadjordjević cu ea, de Crăciunul anului 1921. În acea zi, s-a decis ca nunta să aibă loc la Belgrad, la 8 iunie, anul următor. Regele George V al Regatului Unit a fost reprezentat de cel de-al doilea fiu al său, prințul Albert (ducele de York, care va fi încoronat rege al Angliei sub numele de Eduard al VIII-lea în 1936).

Acceptarea de către Curtea engleză a fost un pas către normalizarea relațiilor diplomatice cu Belgradul. În urma loviturii de stat din mai 1903 (în noaptea de 10 spre 11 mai, un grup de ofițeri i-a asasinat pe regele Alexandru și soția sa, punând capăt dinastiei Obrenovici și l-a adus pe tron pe Petru I, din dinastia Karadjordjević), Marea Britanie luase cea mai fermă poziție împotriva Serbiei: și-a închis temporar Ambasada din Serbia și a cerut ca asasinii să fie pedepsiți. Decizia de a restabili relațiile diplomatice a fost exclusiv politică și a fost centrată pe interesele britanice. Serbia, pe de altă parte, a fost categorisită drept unul dintre statele

de rang secund, dar a rămas o țară europeană. Acest tipar a fost rupt de alianța acestor două țări în timpul Primului Război Mondial. Restabilirea relațiilor diplomatice a presupus reoccidentalizarea regiunii. Întărirea legăturilor diplomatice dintre Curtea sârbă și cele britanice și române a fost ajutată și de rudenia de familie a Mărioarei cu Curtea britanică.

Căsătoria regelui Alexandru Karadjordjević cu o prințesă română a stârnit interesul publicului și, pentru prima dată după război, a existat un motiv de sărbătoare în Capitala iugoslavă. La 8 iunie 1922, zeci de mii de oameni au ajuns la Belgrad pentru a-și vedea viitoarea regină. Serbările au avut loc atât la București, cât și la Praga, presa engleză și franceză a prezentat pe larg nunta, iar Ambasada Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor a găzduit o recepție grandioasă la Washington, la 8 iunie, la care au participat 600 de invitați, inclusiv membri ai Administrației și corpului diplomatic.

Această căsătorie a întărit poziția internațională a Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, iar reputația dinastiei Karadjordjević a crescut. La începutul perioadei interbelice însă, relațiile iugoslavo-române au fost încordate: mai întâi, din cauza stabilirii definitive a frontierei lor comune și a neregulilor funcționarilor ambelor părți, apoi din cauza eternei probleme a școlilor și bisericilor românești din Iugoslavia și a școlilor și bisericilor iugoslave din România, iar, în final, din cauza atitudinii binevoitoare a României față de Bulgaria și regimul lui Tănkov, care a stârnit serioase controverse în presa de la Belgrad. Legătura dinastică formată prin căsătoria regelui Alexandru cu

Cu primul născut

principea română Maria nu a redus semnificativ tensiunile, la început. Potrivit relatărilor britanice, pentru că România a sprijinit Bulgaria, călătoriile frecvente ale familiei regale la București au fost privite cu scepticism de publicul iugoslav. La un moment dat, se părea că alianța celor două țări era în pericol. Bulgaria a folosit propaganda pentru a însufla neîncredere. O falsă scrisoare a Mărioarei către tatăl ei a fost publicată în ziarul din Sofia, *Nezavisimost*. Regina ar fi fost întristată de haosul din țara ei, de națiunile care se aflau în conflict și de starea de spirit antimonarhică în creștere, potrivit falsei scrisori. Oricum, popularitatea reginei a crescut odată cu trecerea timpului.

Nașterea primului fiu al regelui Alexandru și al reginei Maria a fost privită ca un eveniment major, semnificativ atât pentru dinastie, cât și pentru regat. Potrivit articolului 56 din Constituția Vidovdan, care data din 1921, regele era moștenit de un descendent de sex masculin, dintr-o căsătorie legală, în ordinea întâiului născut. Din căsătoria cuplului regal iugoslav au rezultat trei fii. Prințul moștenitor Petru s-a născut la 6 septembrie 1923, la Belgrad, în prezența celor mai înalți reprezentanți ai Guvernului și ai Adunărilor, conform protocolului. Prințul Tomislav s-a născut la 19 ianuarie 1928, iar prințul Andrej la 28 iunie 1929. Educația și îngrijirea copiilor născuți din căsătorie vor fi guvernate de legile civile ale Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, iar copiii vor fi crescuți în credința ortodoxă, conform articolului 13 din contractul de căsătorie al cuplului regal.

La 8 martie 1925, în ziarul *Vreme*, sub titlul *Zilele reginei*, se poate citi despre preocupările reginei, care se concentraseră asupra casei: „Ea nu își dorește o Curte mare, plină de orchestre și un

stil de viață generos. Nu-i trece niciodată prin cap să-și transforme casa într-un paradis al divertismentului de lux.”

In timpul liber, reginei Maria îi plăcea să călătorească și să conducă mașina, iar iarna să alunece într-un bob. Cetățenii Belgradului au putut să o vadă pe regină în timp ce își conducea fiii pe străzile orașului. A fost membră obișnuită a cluburilor auto din Paris și București, dar a fost și sponsor al clubului auto din Belgrad încă de la înființarea acestuia, în 1922. S-a îmbrăcat modest, preferând croiurile simple de rochii sport, culorile pastelate care se potriveau cu caracterul unei femei moderne, conștientă de sine, care prețuia eleganța și lejeritatea. A stat alături de soțul ei atât ca soție, cât și ca regină iubită de popor. Au făcut un turneu prin țară, informându-se despre problemele cu care se confruntau supușii. Cum trecerea cuplului regal a fost un motiv de sărbătoare, aceștia au fost întâmpinați cu urale puternice de localnici. În orașul natal al regelui, Cetinje, regina i-a fermecat pe muntenegreni apărând în costum popular, provocând un sentiment de mândrie în rândul muntenegrenilor. Ea l-a însoțit pe rege în călătoriile în străinătate, precum „misiunea de pace”, în timpul căreia au vizitat Grecia, Bulgaria și Turcia. Potrivit celor care au cunoscut-o, regina nu era implicată în politică și nu era interesată de jocurile de culise și de luptele pentru putere. Ea a avut o atitudine plină de înțelegere față de poporul ei, ceea ce s-a reflectat în comportamentul și atitudinea ei față de oamenii cu care a interacționat.

Cu ocazia marilor sărbători ortodoxe, a fost organizat un tip special de ceremonie, regina acordând o atenție deosebită Zilei Mamelor. A păstrat acest obicei chiar și după ce soțul ei, regele

Cu cei trei fii

Alexandru, a murit în atentatul de la Marsilia, în 1934. Prinții au fost prezenți la aceste ceremonii și au ajutat la distribuirea cadourilor. În fiecare an, ea a trimis cadouri copiilor sub formă de pantofi, haine și șosete. Nu i-a uitat pe copiii angajaților Curții. După cum a remarcat regele Petru al II-lea în memoriile sale, un program special a fost pregătit pentru Curte. La această ceremonie au participat în fiecare an între 200 și 300 de copii, mame și profesori din principalele comunități ale țării. Copiii au fost aleși în funcție de performanța lor școlară.

Cea mai importantă sarcină a reginei era să-și crească copiii. Regina Maria a fost educată după model englez și a decis să-și crească copiii la fel. Ca descendentă a reginei Victoria a Angliei, a ales întotdeauna pentru fiii ei educatori englezi. Copiii nu trebuia să se simtă ca și cum ar trăi într-un lux excesiv. Pe moșia regelui din Dedinje a fost construită o casă de lemn pentru ca tinerii prinți să fie crescuți în natură, cu animalele lor preferate, și să socializeze cu copiii din zonă. Cuplele regale a insuflat copiilor o atitudine tolerantă față de societate. Regina a dorit să se deschidă o școală în Dedinje pentru prințul moștenitor Petru, prinții mai tineri și elevi din acea zonă. Regina Maria s-a concentrat pe dezvoltarea fizică și intelectuală a copiilor ei. În încercarea de a insufla prinților dragostea pentru muzică – Petru a cântat la saxofon, Tomislav la clarinet și Andrej la trombon, mai târziu la flaut –, cuplul regal a plasat mai multe organizații caritabile și cultural-educative sub patronajul prinților minori.

Călătoriile lui Grace Ellison, care a ajuns în Regatul Iugoslaviei în septembrie 1932, la cererea prințului Paul, au prezentat o descriere fascinantă a familiei regale. Este foarte probabil că, atunci când s-a hotărât cui să încredințeze misiunea de propagandă în favoarea Regatului Iugoslaviei, Grace Ellison a fost aleasă datorită apropierii ei de familia prințesei Olga – soția regentului Paul în vremea minoratului lui Petru al II-lea, fiul cel mare al Mărioarei –, în special de tatăl ei, Nicolai, al treilea fiu al regelui grec George I. Grace Ellison oferă schițe ale vieții de familie, precum și scurte biografii ale regelui Alexandru, prințului Paul, reginei Maria și prințesei Olga în capitolul *Regele Alexandru al Iugoslaviei – Viața fericită a unui harnic și capabil conducător*. Autoarea a făcut un efort să surprindă fiecare detaliu al vieții familiei regale, profitând de orice șansă pentru a sublinia anglofilismul prințului Paul: studiile prințului la Oxford, faptul că în gospodăria lui se vorbește mai mult engleză decât sârbă, guvernante engleze care îi cresc pe tinerii prinți, ziare englezești pe care le citește regina Maria și așa mai departe. Este regretabil că Grace Ellison nu i-a acordat reginei, care se ocupa fără îndoială de educația tinerilor prinți, o atenție ceva mai mare. S-a păstrat o bogată corespondență între regina Maria și guvernantele engleze, care stă mărturie despre preocuparea deosebită a reginei privind educația și creșterea tinerilor prinți.

(Va urma)

Am văzut în prima parte a acestui articol (Magazin istoric, nr. 9/2024) cum s-a „călit” amicitia ungaro-sovietică la sfârșitul Primului Război Mondial. Să urmărim în continuare evoluția ei în anii interbelici, până la intrarea Ungariei în Al Doilea Război Mondial.

BUDAPESTA – MOSCOVA O VECHIE RELATIE DE AMICIȚIE

Dr. ALEXANDRU GHIȘA

Armata română a ținut Budapesta sub ocupație militară până la 14 noiembrie 1919 și s-a retras la solicitarea Conferinței de Pace de la Paris. La două zile după ce Comandamentul românesc părăsește Hotelul Gellert, la aceeași locație se instalează Miklós Horthy cu statul său major. Din acest moment se instaurează în Ungaria „era Horthy”, care va domina toată perioada interbelică.

Odată ce a preluat puterea, Miklós Horthy reactivează „Gărzile albe” din mica sa Armată Națională și declanșează teroarea albă, de la vest spre est, despre care istoriografia ungară menționează că a depășit în brutalitate și întindere teroarea roșie. Faptele indică responsabilitatea, chiar dacă indirectă, care îi revine lui Horthy pentru crime comise până în 1920.

Perioada interbelică a secolului trecut din istoria Ungariei a fost dominată de amiralul Miklós Horthy, cel care a promulgat prima lege antisemită din Europa...

La 1 martie 1920, Parlamentul de la Budapesta proclamă regatul și îl alege pe Miklós Horthy ca regent. În această calitate, la solicitarea sa, a primit toate prerogativele de care se bucura înainte împăratul din Casa de Habsburg. Ceremonia de învestire s-a făcut în prezența ofițerilor din armată, care constituiau atunci o putere reală în Ungaria. Întrucât și el și-a propus recuperarea teritoriilor

„Sfintei Coroane” cu sprijinul armatei, a încorporat în Armata Națională de sub comanda sa ofițeri care au făcut parte din Armata Roșie a lui Béla Kun. Este vorba de Henrik Werth, fost șef de stat major al Corpului I, și Geza Lakatos, fost consilier al lui Vilmos Böhm și chiar comisar al poporului pentru Apărare, după plecarea acestuia la Viena.

În relațiile externe, Miklós Horthy este acceptat ca partener

de Puterile Aliate și Asociate, dar numai în urma unui ultimatum va trimite o delegație la Paris. Până la urmă, la 4 iunie 1920, va semna Tratatul de Pace de la Trianon. După mai bine de un an a fost și ratificat, tot în urma unui ultimatum, dar toate partidele ungurești, inclusiv comuniștii ilegaliști, au protestat împotriva lui. Ungaria a rămas izolată diplomatic până la apariția Italiei fasciste și a

... și a declanșat teroarea albă,
mai dură decât cea roșie,
cea ce...

Germaniei naziste, ambele fiind interesate de un program de revizuire teritorială, îmbrățișat și de Miklós Horthy. În același timp, el a menținut legăturile cu Rusia Sovietică, stat care nu a fost invitat la Conferința de Pace și s-a pronunțat deschis împotriva sistemului de tratate de la Versailles. Din acest considerent, Miklós Horthy i-a cooptat pe social-democrații lui Vilmos Böhm, pentru contactele lor internaționale, atât în vest, cât și în est, care puteau servi revizionismul maghiar.

În relația cu România, dacă Béla Kun a practicat „terorismul de stat”, Miklós Horthy a introdus „naționalismul de stat”. Acest ultim concept are ca principală componentă programul politic revizionist al regimului horthyst, ce prevedea ca direcții de acțiune recuperarea teritoriilor „ungare” deținute de Regatul Românesc, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Cehoslovacia.

În octombrie 1919, Miklós Horthy a elaborat un memorandum în care stabilea jaloarele de urmat în politica externă pentru tânărul aparat diplomatic al noului stat ungar. În viziunea regentului, România este „inamicul numărul unu al Ungariei”, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că este cel mai puternic dintre statele vecine Ungariei. Până la rezolvarea problemelor cu România, „prin recurgerea la arme”, recomandă menținerea de relații pașnice și folosirea fiecărei ocazii pentru „izolarea ei diplomatică”. De asemenea, el menționează necesitatea ca o organizație iredentistă să se manifeste activ în Transilvania. În ce privește Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Cehoslovacia, aprecia că „modalitatea satisfacerii pretențiilor teritoriale revizioniste constă în încurajarea tendințelor separatiste ale croaților și ale sudeților”, până când va sosi momentul potrivit pentru „o acțiune directă armată” împotriva lor. Pentru realizarea acestor obiective revizioniste, Ungaria

... nu l-a împiedicat să se folosească
de foști militari din jurul lui Béla Kun,
precum generalul Henrik Werth (primul din stânga)...

... și de social-democrații
lui Vilmos Böhm

avea nevoie de sprijin extern, de o putere cu obiective similare, și aceasta va fi Germania. Regimul nazist instaurat la Berlin în anii '30 ai secolului XX își manifestă interesul pentru comunitățile germane din afara frontierelor și acționează ofensiv în estul european – Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România și chiar Uniunea Sovietică. Ungaria se alătură Berlinului în acest demers și ajunge a fi un aliat credibil al Germaniei, care își declară public sprijinul pentru politica revizionistă derulată de Budapesta.

În condițiile prioritizării acțiunilor revizioniste ungare pe relația România, problematica Transilvaniei trece în prim-plan. Având capacități militare limitate prin Tratatul de la Trianon și aflat sub supravegherea Antantei, regimul horthyst desfășoară acțiuni clandestine de diversiune în Transilvania, prin unități neregulate și paramilitare formate din ofițeri maghiari din regiune.

Budapesta investește mult în propagandă și în educație, pentru a convinge comunitatea maghiară din România că se află sub un regim de ocupație temporar și ostil. În același timp, sunt sabotate măsurile autorităților române de a dezvolta legăturile româno-maghiare și de a promova un destin comun, care ar submina percepția de ocupație asupra teritoriului transilvan. Foarte atentă la tot ce se întâmplă în România, partea ungară constată că Uniunea Sovietică derulează activități similare în Basarabia, teritoriu revendicat de Moscova. În aceste condiții se prefigurează măsuri de acțiune comună,

Generalul Geza Lakatos (primul din dreapta), în 1942, în orașul Kosice, ocupat în urma dezmembrării Cehoslovaciei...

ungaro-sovietică, împotriva României.

Convergența de interese ungaro-sovietice pe relația România, în care U.R.S.S. viza Basarabia, iar Ungaria Transilvania, a dus repede la o apropiere a Budapestei de Moscova. Ambele capitale ajung la concluzia că între Ungaria

și U.R.S.S. nu există litigii teritoriale. Mai mult, la Moscova exista percepția că Ungaria a fost primul stat care a recunoscut Uniunea Sovietică și primul ei aliat. E vorba de republica lui Béla Kun, din 1919, care, la rândul ei, nu fusese recunoscută decât de Moscova lui V.I. Lenin. De aseme-

nea, prin faptul că U.R.S.S. nu a participat la Conferința de Pace de la Paris din 1919 – 1920, Moscova consideră că nu și-a dat acordul pentru apartenența Transilvaniei la România. Istoriografia rusă consideră și azi că la Paris învingătorii i-au pedepsit pe maghiari atât pentru participarea lor la Primul

Miklós Horthy (1868 – 1957) era militar de carieră. Întrucât în armata „imperială și regală” limba de comandă era germana, a ajuns să o vorbească mai bine decât maghiara. Activând în domeniul naval, a învățat engleza și franceza. Vorbea sârbo-croata și ceha. Din 1909 a fost unul dintre cei patru aghiotanți ai împăratului Franz Joseph. În Primul Război Mondial a avut câteva mici succese în bătăliile navale din Marea Adriatică, iar la 15 mai 1917 conduce flota austro-ungară în lupta din Strâmtoarea Otranto cu flotele aliate engleză și franceză, pe care o câștigă. Apreciat ca fiind „învăgătorul de la Otranto”, este avansat amiral, iar în februarie 1918, noul împărat Carol I îl numește comandant al flotei austro-ungare. La sfârșitul războiului, tot lui îi revine umilitoarea sarcină de a preda întreaga flotă din Adriatica noului stat sârbo-croato-sloven.

Familia Horthy era reformată, calvină. Acest grup confesional este asociat în Ungaria cu sentimente naționaliste și anti-habsburgice. Deși două treimi din populația maghiară este romano-catolică, membrii acestei comunități confesionale sunt asociați cu străinii habsburgi.

Amiralul Horthy în timpul bătăliei de la Otranto

Miklós Horthy pune dezmembrarea Ungariei „istorice” pe seama socialismului, a democrației și a liberalismului. El s-a declarat deschis ca antiliberal și antisemit. Când a preluat puterea, în 1919, a constatat că toată economia, industria, sistemul bancar, profesiile liberale, cultura și presa erau în mâna evreilor. I-a acuzat pe evrei că au introdus în Ungaria liberalismul de tip occidental, care a dus la emanciparea minorităților, considerate vinovate de distrugerea statului ungar. El poartă responsabilitatea primei legi antisemite din Europa, din 1920, care limita admiterea evreilor în universități, acel *numerus clausus*.

... oraș
în care
intra triumfal
Horthy
în 1938

Război Mondial, cât și pentru „păcatul” bolșevismului, în timp ce România a avut câștig de cauză tocmai pentru răsturnarea regimului comunist de la Budapesta. În aceste contacte preliminare și Miklós Horthy a făcut abstracție de ostilitatea lui față de bolșevism (T.M. Islamov, T.A. Pokivailova, *Europa de Est și politica de forță a marilor puteri*, Editura Școala Ardeleană, 2022, pp. 100 – 104).

Alianța Germaniei cu Ungaria îi aduce aceștea, prin compromisul de la München din 29 – 30 septembrie 1938, sudul Slovaciei, ceea ce dă Budapestei un curaj teribil în acțiunea ei revizionistă. De asemenea, colaborarea sovieto-nazistă de la 23 august 1939, rezultată din încheierea Pactului Ribbentrop-Molotov, dă șanse Budapestei pentru o acțiune comună cu Moscova împotriva României. Regimul horthyst a reușit performanța de a avea în anul fatidic pentru România, 1940, relații de prietenie și colaborare cu Germania nazistă și relații cordiale cu Uniunea Sovietică comunistă. Declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, în septembrie 1939, prin dublul atac asupra Poloniei – de la Vest, de către Germania, și de la Est, de către U.R.S.S., ambele fiind vinovate

de război, dovada vinovăției fiind desființarea statului polonez și împărțirea teritoriului între cei doi aliați la timpul respectiv – aduce Ungariei regiunea locuită de rutenii din ceea ce numim azi Ucraina Subcarpatică, dar și vecinătatea Uniunii Sovietice. Din acest moment, pentru Ungaria și pentru regentul Miklós Horthy, U.R.S.S. comunist nu mai este un stat dușman, ci un vecin prieten, iar cooperarea albă – roșie între Budapesta și Moscova va cunoaște noi valențe.

Incuparea de către Uniunea Sovietică a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța, la sfârșitul lunii iunie 1940, fără ca România să tragă un foc de armă, dă speranțe Ungariei că poate obține Transilvania. Pentru Budapesta, faptul că România a cedat Basarabia întregă a fost precedentul pentru a pretinde toată

Transilvania. Și din acest motiv, convorbirile româno-ungare de la Turnu Severin, din august 1940, au eșuat. Ungaria a continuat contactele cu Moscova pe tema recuperării Transilvaniei și a obținut declarații de sprijin la cel mai înalt nivel. Imediat după ocuparea Basarabiei, M.A.E. ungar îi transmite ambasadorului sovietic acreditat la Budapesta satisfacția pentru „lichidarea principiului integrității teritoriale a României”, ceea ce deschide calea rezolvării favorabile a revendicărilor ungare în Transilvania. Mai mult, la Moscova, felicitărilor transmise de ambasadorul József Kristóffy le răspunde comisarul poporului pentru Afacerile Externe, V.M. Molotov. Acesta a afirmat că U.R.S.S. consideră „pretențiile Ungariei asupra României ca fiind bine fundamentate” și promite că „Budapesta poate conta pe sprijinul Moscovei la orice conferință internațională la care se va ridica problema pretențiilor Ungariei”. Conferința preconizată de V.M. Molotov a avut loc la Viena, la 30 august 1940. Pentru a evita un război între două state aliante Germaniei – Ungaria și România –, Adolf Hitler și Benito Mussolini decid un arbitraj soldat cu împărțirea Transilvaniei între

Horthy
a reușit
să aibă
relații cordiale
cu U.R.S.S....

ele. Organizatorul reuniunii este Germania, care refuză să invite U.R.S.S., cu toate insistențele părții ungare. Acest refuz rezultă din supărarea lui Hitler pe Moscova, care a ocupat în România nu numai Basarabia, ci și Bucovina, ce nu era menționată în Protocolul adițional secret la Pactul Ribbentrop-Molotov. Mai mult, la Viena s-au luat unele măsuri care au atins orgoliul U.R.S.S., în primul rând garanțiile privind integritatea și inviolabilitatea teritoriului de stat al României date de Germania și Italia. Aceste garanții au deranjat Uniunea Sovietică, deoarece i-au limitat drumul spre vest și sud la linia Prutului și a Dunării.

Supărarea U.R.S.S. a fost exprimată de Molotov ambasadorului german, F.-W. von der Schulenburg, la 6 septembrie 1940. Demnitarul sovietic a acuzat partea germană de lipsă de loialitate față de angajamentul asumat prin Pactul din 1939, deoarece nu a fost nici consultată,

... și de prietenie cu Germania

nici invitată la Viena, unde s-au abordat raporturile cu două state vecine U.R.S.S. – Ungaria și România. Molotov a menționat că garanțiile acordate României sunt în dezacord cu dorințele și interesele Guvernului sovietic, care revendica Bucovina de Sud.

Până la urmă, dezacordurile sovieto-naziste duc la conflict, la război declarat între Germania și U.R.S.S. Germania, marele câștigător din arbitrajul de la Viena, a reușit să aibă alături, ca aliați și combatanți, atât România, cât și Ungaria – prima pentru a recupera Transilvania de Nord, a doua pentru a obține și Transilvania de Sud. La Moscova, V.M. Molotov joacă și el cartea

Transilvaniei, pentru a determina Ungaria să nu intre în război împotriva U.R.S.S. El i-a reamintit ambasadorului Ungariei sprințul oferit țării sale la pretențiile față de România și a subliniat că „Ungaria va putea conta și în viitor pe sprințul sovietic în privința Transilvaniei”, dacă nu

va participa militar împotriva Uniunii Sovietice. Înregimentarea Ungariei alături de Germania până la finalul războiului a determinat Moscova să renunțe la poziția sa pro-ungară, dar numai pe parcursul negocierilor de pace. La încheierea Tratatelor de Pace cu România și Ungaria, U.R.S.S. a favorizat țara noastră prin anularea Dictatului de la Viena și reintegrarea întregii Transilvanii la România. Actul României de la 23 august 1944, prin trecerea de partea Aliaților, a fost decisiv pentru această schimbare de atitudine a Moscovei, în condițiile în care atât România, cât și Ungaria au intrat în sfera de influență a U.R.S.S. ■

ARHEOLOGICĂ (Criptografie: 9, 2, 6, 2, 3)

CCC... $\frac{O}{R}$ $\frac{T}{N}$ $\frac{T}{N}$ $\frac{R}{Z}$ $\frac{R}{Z}$ $\frac{R}{D}$ $\frac{R}{D}$

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului DIN MOLDOVA VEACULUI AL XVII-LEA, din nr. 9/2024

DUMITRASCU – URIC – AVAET –
CETATI – HRU – ACR – ROMAN – HOTIN
– YAS – MEP – B – P – UT – I – OCUPANTE
– RELATAU – IF – OAIE – SLO – A –
NUTREA – HAN

Soluția jocului ÎN ARMATA MACE- DONEANA, din nr. 9/2024

DIN FALANGĂ APAR ARCAȘII
(D – ÎN – F/A – LANGA – A/PAR – A/R – CA –
SI – I)

TURNUL CROITORILOR, UN VESTIGIU MEDIEVAL AL CLUJULUI

Dr. ANCUȚA-LĂCRIMIOARA CHIȘ

Contrar numelui, în Turnul Croitorilor din Cluj-Napoca, nu s-au produs niciodată haine. Denumirea acestui turn, ca a multor altor turnuri sau bastioane de apărare din Transilvania, este dată de numele breslei medievale care avea menirea de a administra clădirea respectivă. Apărarea și supravegherea împrejurimilor, întreținerea și păstrarea în bune condiții a incintei intrau în atribuțiile uneia dintre cele mai importante bresle clujene: cea a croitorilor. Menționat pentru prima oară într-un document din anul 1475, din timpul domniei regelui Matia Corvin (1458 – 1490), Turnul Croitorilor a reușit să supraviețuiască evenimentelor istorice care au distrus majoritatea turnurilor sau a zidurilor medievale din oraș, fiind adaptat mereu nevoilor sociale ale celor cinci secole pe care le-a străbătut. Astfel, de la turn de apărare sau depozit pentru praf de pușcă, la element strategic de supraveghere sau spațiu pentru un potențial muzeu al orașului, Turnul Croitorilor este azi un centru de cultură urbană.

Turnul Croitorilor în diferite perioade (de sus în jos):
1890, 1912 și 1942

Clujul medieval a avut două incinte fortificate, prima ridicată probabil între 1260 – 1270, cu suprafața de 7 ha; construcția celei de-a doua a început în anul 1405, după ce regele Sigismund de Luxemburg a acordat Clujului titlul de „Oraș Liber Regesc”. Această titulatură a fost acordată în Regatul Ungariei din secolul al XII-lea până

în secolul al XIX-lea din partea suveranului pentru orașele cele mai relevante, pentru întărirea controlului regelui și reducerea puterii nobilimii asupra acestora (de aici denumirea de „Regal“). Privilegiul le-a permis locuitorilor să ridice ziduri de apărare străjuite de șanțuri și să-și aleagă singuri conducătorii. Erau, de asemenea, scoși de sub jurisdicția voievozilor Transilvaniei, iar răufăcătorii prinși pe teritoriul Clujului erau judecați în oraș, putând primi pedeapsa capitală.

O ISTORIE TUMULTUOASĂ

Turnul Croitorilor face parte din a doua incintă, ce înconjura un teritoriu de 45 ha cu ziduri străpunse din loc în loc de aproximativ 20 de turnuri și bastioane. Situat în colțul sud-estic al fortificației, turnul era cel mai robust dintre toate și era plasat în zona cea mai vulnerabilă a cetății.

Breasla croitorilor a fost una dintre cele mai puternice și influente bresle din istoria orașului, formată din meșteri care erau reprezentați în administrația locală în cel mai mare număr după meșterii aurari. Prima atestare documentară a croitorilor din Cluj apare în anul 1453, în primul registru al impozitelor locuitorilor maghiari, în care sunt menționați 30 de croitori, cu numele de familie *Zabo* sau *Sartor*, care în perioada respectivă desemna cu siguranță meșteșugul acestora. Primul document păstrat care atestă existența breslei croitorilor datează din anul 1475, când a fost refăcut vechiul statut al gildei, prin care membrii își luau angajamentul de a decora și

întreține „Altarul Tuturor Sfinților“ din Biserica parohială Sfântul Mihail, de a apăra și conserva turnul din colțul sud-estic al incintei fortificate și de a-l aproviziona cu arme de foc și cu praf de pușcă. În anul 1559, din cauza unor divergențe, breasla unită a croitorilor și a postăvarilor s-a separat, postăvarii formând o breaslă distinctă. Ghilda croitorilor era o uniune mixtă, formată în număr egal din meșteri maghiari și sași, însă în anul 1776, în urma unor divergențe, meșterii sași și-au întemeiat propria breaslă. Legea industriei din anul 1872 a desființat toate breslele din Monarhia Austro-Ungară, încetând astfel și activitatea breslei croitorilor din Cluj. Croitorii și-au continuat activitatea, însă nu în cadrul unor organizații profesionale, ci ca entități distincte.

Praf de pușcă depozitat în turn a explodat în urma unei lovituri de trăsnet în anul 1627 și turnul a fost reconstruit într-un ritm alert între anii 1627 – 1629, în timpul domniei principelui Gabriel Bethlen (1613 – 1629; *Magazin istoric*, nr. 8/2024), după planurile arhitectului italian Giacomo Resti, pe cheltuiala breslei croitorilor și a orașului. S-a refăcut tot pe un plan pentagonal, dar pe o suprafață mult mai amplă. În luna octombrie a anului 1629, la finalizarea lucrărilor, pe fațada estică a turnului a fost amplasată o placă decorată cu însemnele orașului și ale lui Gabriel Bethlen, realizată de lăpizarii clujeni Ștefan Diószegi și Ioan Molnos.

În timpul Războiului curuților (1703 – 1711), condus de Francisc Rákóczi II (*Magazin istoric*, nr. 12/1973), conducătorul curuților, Alexandru Károly, a aruncat în aer clădirea în anul 1707,

De la stânga la dreapta: tiparul de sigiliu al breslei croitorilor germani din Cluj, 1776, sigiliu din aramă, cu mâner din lemn; taler din argint, 1619; pe avers avem bustul principelui Gabriel Bethlen, la dreapta purtând mantou cu guler de blană și căciulă cu penaj prins în agrafă; pe revers avem, sub coroană, stema familiei Bethlen ținută de doi lei, iar pe lateral avem elemente din stema Transilvaniei (sursa: Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei); medalie de aur, 1600; pe avers avem bustul din față al lui Mihai Viteazul, purtând mantou cu guler de blană și căciulă de blană cu penaj prins în agrafă și reversul ei (sursa: Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei)

Cheia din argint a breslei croitorilor maghiari din Cluj, 1724 (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei; sus); Statutul reînnoit al breslei croitorilor din Cluj, 1561 (facsimil; stânga); Paharul din argint aurit al breslei croitorilor din Cluj, 1694/1727, cu emblema breslei și numele meșterilor, incizate pe o bandă stilizată petrecută sub buză și pe tot corpul paharului (sursa: Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei)

în urma predării orașului, pentru a nu fi folosiți de austrieci. După încetarea ostilităților, turnul a fost refăcut de generalul imperial Georg Kriechbaum (1665 – 1710), considerându-se că este un element important în apărarea orașului, restaurarea definitivă având loc în anul 1709.

În secolul al XIX-lea turnul și-a pierdut rolul militar, astfel că pe fațada vestică a fost amplasat un ceas cu clopoțel, al cărui sunet se activa la ora exactă.

În anii '50 ai secolului XX, se decide înființarea unui muzeu al orașului în turn, iar acesta este restaurat, introducându-se tâmplării și feronerie din tablă prelucrată sugerând fierul forjat. S-a montat inclusiv o placă bilingvă (în română și maghiară) pe fațada estică, dar internaționalismul

proletar a fost înlocuit cu național-comunismul românesc. Astfel, ideea unui muzeu al orașului a fost abandonată.

În anii '70 și '80 casele și construcțiile din jurul fragmentului de zid de curtină care a supraviețuit în partea nordică a turnului au fost demolate, multe dintre acestea utilizând pe post de perete chiar zidul medieval. Printr-un proiect neinspirat, interiorul turnului a fost modificat dramatic, prin construirea unei scări și a unor planșee din beton armat, care au transformat spațiul într-unul dificil de utilizat. O nouă restaurare a șarpantei a avut loc în anii 1990 – 1991, dar intervenția a afectat și mai mult structura clădirii, astfel că aceasta a fost abandonată până în anul 2005, când a fost introdusă într-un amplu proces de restaurare. Proiectul, finalizat în anul 2009 de arhitecții Adrian Borda, Eleonora Ciotlăuș și Klara Veer (Atelier de Arhitectură și Urbanism – Cluj) și dezvoltat la inițiativa Ordinului Arhitecților din România (O.A.R.), Filiala Transilvania, în colaborare cu Primăria Municipiului Cluj-Napoca în calitate de beneficiar, a transformat turnul într-un centru de cultură urbană, reintroducându-l în circuitul cultural și turistic al orașului, devenind una dintre cele mai frecventate instituții de cultură din Cluj.

INSCRIȚII ÎN PIATRĂ

Pe partea exterioară a turnului au fost amplasate de-a lungul timpului plăci din piatră, deosebit

Turnul Croitorilor în 1965 (stânga) și 1985

de importante atât pentru istoria turnului, cât și pentru cea a orașului.

Cea mai veche dintre ele este amplasată pe peretele estic al construcției, foarte aproape de acoperiș. Textul în limba latină face referire la momentul exploziei prafului de pușcă depozitat în interior și la refacere: „Acest turn distrus de fulger în anul 1627 a fost refăcut și terminat pe cheltuiala orașului, în anul 1629, în timpul domniei ilustrului principe Gabriel Bethlen. Gabriel, prin harul lui Dumnezeu, principe al Sfântului Imperiu Roman și al Transilvaniei, domn al părților Regatului Ungariei și comitele secuilor, duce de Oppeln și Ratibor – Dumnezeu, păstrează-ne în pace“, pe vremea judeului primar Paul Vendrich și a judeului regal Ioan Tolnai. Detonarea prafului de pușcă a transformat turnul într-un morman de pietre și moloz, dar și alte construcții din zonă, așa cum este Biserica Reformată de pe Ulița Lupilor, au fost grav avariate.

O inscripție se află în partea stângă a intrării principale, în prima asiză deasupra nivelului de călcare a platformei treptelor de acces; a fost așezată în memoria reconstrucției turnului din anul 1709. Inscripția cu litere anticva (tip de litere de tipar asemănătoare cu cele folosite la inscripțiile de pe monumentele din Roma antică), realizată pe un panou prevăzut cu un chenar cu profilatură clasică de sima, este gravată pe o placă dreptunghiulară din calcar. Din cauza apei pluviale care cade pe suprafața scărilor și ajunge la inscripție, aceasta s-a exfoliat masiv, prezentând semne avansate de deteriorare. Pe baza literaturii de specialitate și a fragmentelor de inscripție păstrate, se poate reconstitui următorul text: „Acest turn a fost distrus cu praf de pușcă pe vremea rebeliunii, în luna octombrie a anului 1707, din ordinul contelui Alexandru Károly, și

refăcut din ordinul Excelenței Sale baronul liber Kriechbaum, generalul imperial al Transilvaniei, în anul 1709.“ Inscripția face referire la răscoala antihabsburgică sau Războiul curuților conduse de generalul Alexandru Károly. Această inscripție comemorează nu doar un moment important pentru turn, ci și secvențe tumultuoase din istoria orașului de la începutul secolului al XVIII-lea.

A treia inscripție, aflată pe partea nord-vestică a turnului, face referire la una dintre intervențiile importante asupra turnului: „Acest turn a fost renovat în anul 1718, pe vremea judeului primar al Clujului Márton Horváth și a judeului regal Ioan Baumgarten.“ La începutul secolului al XVIII-lea, Turnul Croitorilor avea încă un rol defensiv important, de aceea administrația locală îi acorda o atenție sporită. Treptat însă l-a pierdut, odată cu finalizarea lucrărilor Cetățuii, o fortificație în formă de stea, pe dealul care-i poartă numele și care satisfăcea nevoile de apărare și control asupra orașului, impuse de administrația habsburgică.

De la mijlocul secolului al XVIII-lea, armamentul s-a transformat, astfel că pretențiile militare ale vremii au depășit nivelul pentru care construcțiile medievale fuseseră ridicate, iar turnurile, bastioanele și zidurile înălțate în secolul al XV-lea au fost demolate, de cele mai multe ori pentru ca materialele să fie utilizate la alte construcții din oraș. Turnul Croitorilor și un fragment din zidul de curtină din partea nordică s-au păstrat până azi. Deși a suferit o transformare interioară semnificativă, structura din piatră cu inserții de cărămidă a rămas intactă, iar vizitatorii pot să observe atât înăuntru, cât și în exteriorul turnului configurația lui minunată, care are o bază cu grosimea de 2 m, ce se îngustează spre vârf, extrem de lin și de armonios. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

Iată și partea a doua și ultima a poveștii unei trădări din Al Doilea Război Mondial.

OPERATIUNEA „MARKET GARDEN” O ADUCERE LA ZI

LIA BRAD CHISACOF

Cercetările lui Anthony Blunt din 1943 se făceau cu ajutorul unei întregi echipe de agenți subordonați, dintre care mulți îi fuseseră cândva iubiți, căci Blunt era homosexual. El avea libertatea de a-i recruta independent și de a opera împreună cu ei în afara MI5.

- Să cauți acul în carul cu fân acolo unde ești sigur că nu îl găsești
- Blunt se enervează, ceea ce nu-i stătea în fire
- Se anchetează... pe sine
- O miză strategică pentru U.R.S.S., nu pentru Germania
- Ciudatul „maior Blunt”
- Bicicletă în tandem: Philby – Blunt

Blunt și echipa lui au lucrat cu sârg, atâta doar că au urmat o serie întreagă de piste ce s-au dovedit irelevante.

La sfârșitul lui 1943 MI6 (serviciul britanic de spionaj extern) a făcut o descoperire. Un angajat al lor rezident la Stockholm, numit Peter Falk, se apropiase de femeia de serviciu a avocatului Kraemer, de la care a cules informații care arătau că „Josephine” era un personaj real și îi trimitea informații lui Kraemer. Ca să evite intermediarii și să nu mai piardă timp, Falk s-a decis să se ducă cu avionul la Londra ca să dea el însuși informația descoperită. La 23 decembrie 1943 s-a întâlnit cu Blunt la o cină, la Clubul Reformei (Reform Club), de pe Pall Mall, renumit și nemurit prin multe imagini literare, și i-a dat documente ce trimiteau la o legătură rusească a „Josephinei”. În memoriile sale încă nepublicate,

Anthony Blunt, curatorul colecțiilor de arte regale,
o însoțește pe regina Elisabeta a II-a

Falk își amintește că Blunt s-a înfuriat, atitudine ce nu-i stătea în fire, insistând că o asemenea legătură era imposibilă. Ar fi strâns apoi documentele, avertizându-l pe Falk să nu spună nimănui nimic

despre ele. Se angaja desigur să cerceteze mai departe cazul. Nu există dovada niciunui raport făcut de Blunt în urma acestei întâlniri și, mai mult, nici ancheta nu a mers mai departe.

La scurt timp tot Blunt a identificat-o pe „Josephine” în persoana unui diplomat suedez slobod la gură, Frank Cervell, căruia chiar el, Blunt, îi furnizase informații false. Nicio referire la materialele bine întocmite și periculoase pentru englezi ale lui „Josephine”. Cazul părea închis pentru totdeauna.

În chip cu totul surprinzător pentru partea engleză, în preajma debarcării din Normandia „Josephine” a reapărut. Rapoartele sale erau în sensul dorit de englezi, indicând că debarcarea Aliatilor avea să aibă loc în zona Pasului Calais.

După debarcarea triumfătoare a Aliatilor în Normandia, rapoartele agentei „Josephine” s-au schimbat din nou; ea procura germanilor informații exacte despre pregătirile Aliatilor. Numai că aceste rapoarte nu mai apăreau pe canalele interceptate la Bletchley Park. Se știe acum, la 80 de ani distanță, că despre Operațiunea „Market Garden” Kraemer a primit detalii cunoscute în acel moment de foarte puțini ofițeri aliați. Așadar, se confirma că Kraemer era șeful lui „Josephine”, iar Blunt o căutase cu bună știință acolo unde nu putea fi găsită. Se decupa din ce în ce mai mult realitatea că Blunt era „Josephine” și fusese însărcinat să se ancheteze... pe sine.

După succesul din Normandia, era de neconceput

ca o persoană aflată la vârful *establishment*-ului britanic să vândă secrete germanilor. Cui i-ar fi trecut prin cap să-și riște viața pentru o cauză perdanță, când, de la sfârșitul lui 1943, era clar pentru britanici că Germania nazistă avea să piardă.

Privind întregul tablou, cu avantajul timpului scurs de atunci și al cernelii curse în vasta bibliografie istorică despre Al Doilea Război Mondial, rezultă că Operațiunea „Market Garden” avea o importanță strategică nu atât pentru Germania nazistă, cât pentru Uniunea Sovietică. Lui Stalin îi convenea victoria din Normandia, pentru că se deschisese un nou front în Europa, care însemna diminuarea numărului de combatanți germani pe frontul rusec. Odată reușită, Operațiunea „Market Garden” ar fi însemnat că americanii și britanicii ajungeau la Berlin primii, în timp ce armatele lui Stalin erau încă blocate la mii de kilometri în Est. Stalin dorea să câștige în primul rând marele război patriotic, cel de pe teritoriile de acasă. Trădarea Operațiunii „Market Garden” însemna favorizarea intereselor sovietice și mai ales atingerea Berlinului și dominația asupra Europei de Est. Poate că fără această mizerabilă trădare, Zidul Berlinului nu s-ar fi ridicat, iar Cortina de Fier nu s-ar fi tras sau s-ar fi găsit pe granițele Uniunii Sovietice.

La 12 mai 1945 o unitate specială britanică ce staționa în Danemarca l-a arestat pe Kraemer într-un birou dintr-un orașel din nord, Flensburg.

*Parașutiști britanici,
luați prizonieri și cu ajutorul trădării lui Blunt*

Walter Schellenberg,
șeful serviciului de spionaj
al partidului nazist

La cinci zile după arestare, a fost dus în Anglia, unde anchetator principal i-a fost... Anthony Blunt. MI6 insista în continuare că informațiile deținute de Kraemer veneau de la Londra și l-a rugat pe Blunt să verifice legăturile cu Moscova, asta pentru că existau informații potrivit cărora Kraemer lucra pentru Moscova. Dintr-una dintre notele informative ale MI5 reiese că Blunt ar fi răspuns că aceste demersuri erau „copite de cai morți” și Kraemer spunea adevărul; legăturile lui erau în fapt cu japonezii și cu ungurii, care operau prin Peninsula Iberică. Între timp, cei mai mulți colegi ai lui Kraemer fuseseră arestați de Aliați; între ei, șeful lui Kraemer, Walter Schellenberg, care susținea că „Josephine” dorise să-i ajute pe germani dându-le informații despre plănuita luptă de la Arnhem, la granița cu Germania. MI5 informa continuu MI6 despre tot ce mai aflase despre trădarea „Market Garden”, dar Kraemer nu a fost niciodată confruntat cu aceste informații. În schimb, în mod evident existau multe piste false. La ordinele lui Blunt, Kraemer, declarat un mincinos înrăit, a fost trimis înapoi în Germania, iar cazul închis. MI5 a refuzat să permită accesul americanilor la rapoartele care îl priveau. Interogarea lui Kraemer a fost una dintre

ultimele sarcini ale lui Blunt. Începutul anului 1946 îl găsea în Germania unde, printre altele, a recuperat scrisorile compromițătoare ale regelui britanic abdicat Edward VIII către Hitler.

Într-un material găsit de Robert Verkaik, un raport cerut de serviciile secrete britanice în anii '70. Autoarea lui era un fost ofițer de informații, Patricia McCallum. Din text nu reiese de unde venea interesul pentru cazul Kraemer (sau „Josephine”). Raportul a fost declassificat în 2003 și a fost dat Arhivelor Naționale de la Kew. Rezultă că MI6 nu se pune de acord cu MI5 în legătură cu proveniența informațiilor date de „Josephine”. MI6 era convins că „Josephine” era agenta reală, care lucra la Londra, MI5, locul de muncă al lui Blunt, susținea că „Josephine” era inventată de Kraemer ca să ascundă Berlinului că de fapt nu are niciun agent. Fără doar și poate, Kraemer nu știa cine era „Josephine” și nici nu o întâlnise vreodată. Concluzia raportului era că acest caz avea să rămână pentru totdeauna un mister, deși pe parcursul lui se menționează numele unui maior Blunt fără nicio explicație, cu atât mai mult cu cât Anthony Blunt își recunoscuse trădarea cu un deceniu înainte.

În lipsa unor documente ce vor rămâne secrete pentru totdeauna probabil, tot ce urmează ține de domeniul deducțiilor. Serviciile de informații sovietice erau oficial prezente la Londra încă din 1941, astfel încât Blunt a putut să le procure 1.700 de documente secrete. Dacă cumva era chiar el „Josephine”, atunci se afla în centrul unei mașinării de dezinformare care alegea ce să fie transmis nemților. Blunt călătorise în 1933 în Uniunea Sovietică, iar în 1934 fusese probabil recrutat de Arnold Deutsch, agentul NKVD aflat la Londra pentru a identifica tineri intelectuali britanici de viitor. Logica acceptării acestei colaborări la acele ceas de tinerețe era contracararea pericolului german, iar elementul predispozant un „idealism prost plasat”.

În 1940 Blunt a fost angajat în MI5. În 1944 îi redacta lui Churchill notele informative de securitate, era omul de legătură între MI6 și MI5 și avea un rol important în comitetul de dezinformare a adversarului. Făcea parte din Operațiunea „Triplex”, secretă până azi, ce intercepta toate valizele diplomatice ale aliaților și ambasadelor țărilor neutre aflate la Londra. Probabil prin acest canal trimitea el informații Germaniei naziste.

Kim Philby, surprins pe străzile Moscovei

Informația despre „Market Garden“, aceea pierdută pentru radarele neadormite și aparatul de decodare de la Betchley Park, i-a fost trimisă direct lui Kraemer prin curier diplomatic. Sau poate, având în vedere că existau zboruri comerciale regulate din Scoția la Stockholm și mai exista și rețeaua fostului său coleg de la Cambridge, spion ca și el, Kim Philby, printr-o astfel de cursă aviatică să se fi expediat mesajul amănunțit al lui Blunt. Să nu ne închipuim un text redactat și eventual dactilografiat. Erau fotografiile reduse cu ajutorul unui microscop la dimensiunea unui punct bătut la mașina de scris.

I zi după trădarea „Market Garden“, un Blunt emoționat a luat legătura cu sovieticii ca să anunțe că se retrage. O făcea în formulări politicoase și prudente. Rușii au răspuns cu mesaje pline de afecțiune. La sfârșitul lunii septembrie 1944, Blunt s-a întâlnit cu legătura sa, Boris Kreșin, la Londra. L-a ascultat cum îi citește un mesaj de la Kremlin prin care i se arăta cât de încântați erau de el sovieticii. Acest emoționant mesaj era însoțit de... 100 de lire, echivalentul a 6.000 de lire sterline (7.000 de euro astăzi). Cu un deceniu înainte, suma reprezenta necesarul de trai pentru un an. A fost singura dată când Blunt a acceptat bani, până atunci făcuse totul în chip voluntar.

În octombrie 1945 Anthony Blunt avea să primească postul de responsabil cu picturile din Colecțiile regale. În 1964, după ce i s-a garantat imunitatea, a mărturisit în secret că fusese spion al Uniunii Sovietice. Tratându-și în superficiali

termeni literari faptele, el ar fi spus că explicația se putea găsi într-un citat din E.M. Forster: „dacă i s-ar fi cerut să aleagă între a-și trăda prietenul sau țara, trăgea nădejde că o să aibă cutezanța de a-și trăda țara“. În 1979 i s-a retras calitatea de cavaler, iar prim-ministrul de atunci Margaret Thatcher a informat Parlamentul despre trădarea lui și despre imunitatea ce îi fusese garantată.

Kim Philby, fostul coleg de la Cambridge al lui Blunt (recrutat în MI6/SIS de Valentine Vivian) și considerat capul funestului grup de spioni de la Cambridge, a fost acela care, răspunzând de pericolul comunist ca șef al Secției 9 din MI6, s-a ocupat de cazul Kraemer cu grijă „prietenească“. Philby și-a continuat activitatea după Al Doilea Război Mondial, deși a fost deconspirat în 1951, după ce servise ca prim-secretar al Ambasadei britanice la Washington. A fost repus în serviciu în 1955, pentru ca în 1963, ajuns alcoolic și după ce îi mărturisise unui coleg colaborarea sa cu sovieticii, să dispară de la Beirut. A ajuns la Moscova, unde a trăit până în 1988, când a murit la vârsta de 76 de ani.

Blunt avea să moară de infarct în patul său, în 1983, la 75 de ani. În necrologul din *New York Times* se spunea că nu a făcut rău țării lui... În 2002, scriitorul Julian Barnes afirma: „Blunt și-a exploatat, înșelat, mințit mult mai mulți prieteni decât cei pe care i-a ajutat... Dacă îți trădezi țara, prin definiție îți trădezi toți prietenii din acea țară“. Blunt a trădat în fapt mai multe țări, a pricinuit moartea multor sute de mii de oameni și a călcat în picioare o cauză sacră. ■

POLA NEGRI

O VIATĂ ȘI O CARIERĂ

SUB ZODIA TRAGEDIEI

● Tatăl – un tinichigiu jumătate slovac, jumătate romanes, arestat de autoritățile ruse pentru activități subversive și trimis în Siberia ● Visul de a deveni balerină – spulberat de tuberculoză ● Actrița adolescentă i-a fermecat atât pe polonezi, cât și pe nemți ● Prima actriță europeană care a semnat un contract în America ● Charlie Chaplin, Rudolph Valentino sau... Hitler – doar câțiva dintre cei cărora le-a furat inima sau le-a bântuit visurile ● Un prinț atipic îi distruge atât iubirea, cât și susținerea fanilor

ANA DARIE

„Spectrul tragediei a fost întotdeauna prezent în existența mea” – îi mărturisea unui jurnalist poate una dintre cele mai iubite dive ale filmului mut, Pola Negri, într-una dintre cele mai controversate perioade ale vieții. Trecuseră doar câteva luni de la moartea mării iubiri, Rudolph Valentino (23 august 1926), când actrița hotărâse să-și unească destinul cu un prinț cu origini exotice, Serge Mdivani (mai 1927). Un uriaș val de critici și oprobiul general începea să o învăluie...

Dar nu era nici pe departe pentru prima oară când se lua la luptă cu destinul nefast. „Câteodată, el a ocupat primul plan, ca și în acea dimineață tristă, acum 20 de ani, când tatăl meu, un mare patriot, muri pentru libertatea Poloniei. Succesul carierei mele l-am dobândit, întotdeauna, cu prețul lacrimilor, al suferințelor inimii. Și cred că din această pricină am devenit artistă” (interviu

preluat de *Realitatea ilustrată*, 16 martie 1929).

Să ne întoarcem în timp: când a venit pe lume, la 3 ianuarie 1897, la Lipno, un orașel din centrul Poloniei pe atunci parte a Imperiului Rus, a primit numele de Barbara Apolonia. A fost singura fiică ce a supraviețuit a Eleonorei (n. Kielczewska) și a lui Jerzy Chalupiec. Tatăl, un simplu tinichigiu cu origini slovaco-romanes, se remarcase

Pola Negri, femeia fatală

însă ca un vocal apărător al libertății Poloniei. Autoritățile țariste nu aveau cum să rămână prea mult timp nepăsătoare: pe când Barbara era încă un copil, l-au arestat și trimis în lagăr, în Siberia, unde avea să se și stingă din viață în 1920. Pentru a-și putea întreține fiica, Eleonora s-a mutat la Varșovia, unde s-a angajat bucătăreasă la o familie înstărită de evrei. Devotată catolică, și-a trimis fiica la o școală religioasă. Acolo, cineva i-a remarcat silueta perfectă și grația, îndreptând-o spre cursuri de balet. Copila a fost admisă la Academia Imperială, dar o boală necruțătoare i-a pus capăt carierei încă înainte de a o începe. Suferind de tuberculoză, tânăra a fost nevoită să renunțe la visuri. Un apropiat al familiei i-a plătit recuperarea la un sanatoriu din Zakopane. Acolo, a prins din nou puteri: aerul tare de munte, peisajele ce-i tăiau răsuflarea au făcut adevărate minuni. Dar nu numai ele!... Adolescența a descoperit scrierile pline

de emoție ale scriitoarei italiene Ada Negri (1870–1945). A fost cucerită pe loc și a decis că poetesa trebuie să-i schimbe radical existența. „Pola Negri nu-i numele meu. Prenumele Pola este o prescurtare al unui nume mai lung și greu de pronunțat. Numele Negri: l-am furat, dacă vreți, de la Ada Negri. În acest nume e ceva poetic, ceva dulce, pe când numele meu are ceva mai aspru, ca lovitura crudă a realității.“

Întoarsă la Varșovia, nu s-a lăsat învinsă de soartă. Fiind nevoită să renunțe la balet, a ales o altă artă: actoria. Pentru a-și îmbunătăți performanțele, pe lângă cursurile de la Academia Imperială de Arte Dramatice, a luat și câteva lecții private cu una dintre cele mai faimoase actrițe ale timpului, Honorata Leszczynska (1864–1937), o bucovineancă născută în Cernăuți.

Debutul pe scenă l-a înregistrat la 2 octombrie 1912, imediat după absolvire, la unul dintre micile teatre din Varșovia. Încetul cu încetul, adolescența firavă avea să se transforme într-una dintre cele mai cunoscute și

fascinante chipuri feminine ale scenei poloneze. Aleksander Hertz (1879–1914), proprietarul celui mai important studio de filme din Varșovia, „Sfinks“, a remarcat-o rapid. Până la statutul de divă națională nu a mai fost decât un mic pas...

Și nu numai! Când, în 1917, Pola părăsea Varșovia pentru a-și încerca norocul și la Berlin, a atras atenția celor mai importante nume din domeniu: producătorul Max Reinhardt (1873–1943), părintele expresionismului în teatru, și regizorul și actorul Ernst Lubitsch (1892–1942). Împreună cu Lubitsch, Pola a turnat cinci producții, dar cel care a transformat-o cu adevărat într-o *femme fatale* la nivel continental a fost filmul din 1919, „Madame du Barry“, inspirat din povestea fascinantei contese din vremea lui Ludovic al XV-lea.

Dacă în viața profesională, Polei i se deschiseseră toate porțile succesului, în cea personală lucrurile nu au fost nici pe departe așa cum le dorise. O scurtă vizită în Polonia natală, pentru a-și revedea mama, în 1919, avea să aibă un sfârșit dureros. A început ca o pasională poveste de dragoste, când Pola Negri l-a întâlnit pe chipeșul conte polon Eugeniusz Dąbrowski. Dragostea părea atât de înfocată, încât cei doi și-au unit rapid destinul, la scurt timp, la 5 noiembrie 1919. Dar cât de oarbă fusese, Pola avea să afle rapid: în chiar noaptea nunții, când a descoperit că iubirea vieții era atras de altcineva; unele guri rele implică chiar o relație incestuoasă între

În rolul lui Madame du Barry, filmul din 1919 care i-a adus consacrarea

Eugeniusz și o soră! Cu toate că, de atunci, au trăit separat, divorțul oficial nu a intervenit decât trei ani mai târziu, în 1922.

Peste 20 de pelicule a turnat Negri la Berlin, până când să vină invitația de peste Ocean. A fost inițiativa unui important producător, de origine maghiară, recunoscut atât pentru puterea sa financiară cât și, în special, pentru ochiul format de detectare a noilor talente – Adolph Zukor (1873 – 1976). Sosită în America, în februarie 1922, Pola a semnat rapid un contract cu studiourile Players-Lasky (astăzi Paramount), pentru o sumă frumusească: 3.000 de dolari pe săptămână.

Pentru a cuceri publicul american, mereu în căutare de senzații noi și exotism, Pola Negri avea nevoie de o imagine pe măsură. Că a fost presiunea studiourilor de film, a producătorilor sau chiar propria dorință

Cu Charlie Chaplin...

... și Rod La Rocque

– nu există astăzi dovezi în niciuna dintre direcții. Ce rămâne însă este portretul atent realizat: o europeană cu origini mixte, un accent special și o apariție răvășitoare – o *femme fatale* care să cucerească inimile Americii.

Dar, după cum era de așteptat, au existat și voci care s-au ridicat împotriva străineii care făcea furori. Conform investigațiilor unui istoric de film american, Tom Rice, inclusiv Ku Klux Klan a lansat o serie de proteste împotriva Polei Negri. Grupul a rearticulat discursurile deja existente, referindu-se la actrița de origine poloneză ca la o „străină exotică”, criticând primul ei film făcut în America, „Bella Donna” (1923), în care interpreta o femeie ce-și părăsea soțul – un bărbat alb, obișnuit –, pentru un magnat... egiptean: o poveste „degradantă, insultătoare” și un personaj „rușine pentru rasa albă”.

Când Negri de-abia ajunsese în S.U.A., Charlie Chaplin (*Magazin istoric*, nr. 8/2024) era deja unul dintre cele mai cunoscute staruri americane. Au

fost de ajuns doar câteva întâlniri ca presa să speculeze imediat o aventură amoroasă! Întrebat direct de o reporteră de can-can de la publicația *Picture Play*, Elza Schallert, despre legătura dintre cei doi, Chaplin s-a înroșit și a ales să tacă „precum un sfinx”, de parcă „își întâlnește propriul Waterloo”.

Cât a fost însă iubire, cât a fost strategie de publicitate, din nou, niciunul dintre biografiile celor doi nu au putut determina cu certitudine. Interesant este însă aspectul redat de unul dintre jurnaliștii contemporani cu personajele, Harry Carr (1876 – 1936), conform căruia, când Negri plănuia deja să pună capăt relației cu Chaplin, ea a decis să se folosească de presă pentru a-și face cunoscută decizia și a obține spijinul publicului cititor. În consecință, ar fi plătit în cele mai populare ziare să apară titluri mari și articole de câteva coloane despre subiect. Una peste alta, după calculele ziariștilor de la *Picture Play*, știrea despre „presupusa logodnă dintre Chaplin și Negri i-a adus cuplului reclamă în valoare de milioane de dolari”!

Nu a trecut mult până când și-a lăsat inima să tresalte din nou... În 1924, alături de același Lubitsch (care venise odată cu diva peste Ocean), a început filmările pentru „Forbidden Paradise” (Paradisul interzis). Negri, care interpreta o țarină dintr-un stat inventat, situat în Balcani, s-a îndrăgostit de un chipeș ofițer ce încercase să o salveze dintr-un complot. Actorul căruia i s-a încredințat personajul – Rod La Rocque (1898 – 1969) – era, la rândul-i, o figură carismatică, cu origini mixte: un tată francezo-canadian și o

Marea dragoste,
Rudolph Valentino

mamă cu rădăcini irlandeze; avea o privire pătrunzătoare și un accent fermecător. Se pare că toate au fost de ajuns ca între cei doi să se înfiripe o poveste de dragoste... Sau nu?!...

Căci, din nou, biografii nu pot deosebi realitatea de publicitate. Știrile despre legătura dintre ei au apărut ciudat de sincronizat cu reclama pentru noul film produs de Zukor. Presa vremii abunda în fotografii în care Rod și Pola se afișau împreună.

Pola Negri nu și-a limitat experiențele amoroase doar la colegii de platou, susținându-le ziarele vremii. Aceeași publicație *Picture Play* nota că „La Negri” – cum era denumită în eră – s-a afișat alături de alte personaje importante: un ambasador peruvian sau celebrul jucător

de tenis Bill Tilden (1893 – 1953), numărul unu mondial la amatori șase ani consecutiv, din 1920 și până în 1925.

Imaginea promovată de Zukor a mers și mai departe. În numeroase interviuri, Pola Negri a insistat pe ideea că nu era femeia făcută să se așeze la casa ei, alături de un singur iubit, pentru toată viața. „Nu cred în căsătorie. Nu este făcută pentru mine. Sunt o egoistă. Sau nu neapărat egoistă în sensul real, deoarece am sacrificat totul pentru dragoste [...] Libertatea vine înainte de orice. Sunt un spirit liber, un spirit de țigan, ca tata”. „Ideea ca un bărbat și o femeie să rămână în aceeași căsătorie până la moarte [...] este o cruzime barbară, lucrată împotriva fiecărei generații, după standarde stabilite cu multe secole în urmă”. Concluzia jurnaliștilor a devenit clară: Pola Negri „se elibera din angajamente de durată atât de rapid, precum scăpa Houdini de... cătușă” (1926)! Și o făcea cu

mare ușurință, deoarece devenise și una dintre cele mai bogate dive ale ecranului, câștigând în jur de 10.000 de dolari pe săptămână și locuind într-o vilă impresionantă, schițată după modelul Casei Albe.

În 1926 avea să îl întâlnească pe cel pe care l-a crezut, o bucată de vreme, sufletul pereche. Intra în scenă Rudolph Valentino! Se zvonea că s-ar fi îndrăgostit după o petrecere organizată de o prietenă comună. Iubirea dintre cei doi avea să spargă toate tiparele: nu au respectat nicio cutumă, nu au avut nicio rezervă în a-și afișa pasiunea. Au pozat dansând languros, plimbându-se în lăncuși; trăind o viață de lux, înconjurați de trandafiri, vinuri și cadouri scumpe. Din nou însă, mulți biografi au insistat că era vorba de o altă stratagemă de publicitate. Internarea de urgență a starului, la 15 august 1926, și decesul survenit în scurt timp, în urma unui ulcer perforat, au condus la un final cu totul nefecit și neașteptat.

La înmormântarea lui

Aurmat o înmormântare impresionantă. În fața capelei funerare, unde fusese depus trupul neînsufletit, se pare că se strânseseră peste 70.000 de curioși. Nici măcar poliția nu a mai putut să stăpânească mulțimea. Apariția Polci a făcut senzație. Nu numai că a trimis o coroană cu 2.000 de trandafiri roșii, în mijloc, prin trandafiri albi, evidențiindu-se, cu ușurință, numele ei, dar și-a manifestat durerea într-o manieră care nu prea a fost pe placul americanilor: „a plâns, s-a văietat, a strigat, și-a smuls părul”; s-a aruncat în genunchi în fața sicriului,

Căsătoria cu Serge Mdivani

implorându-l pe Dumnezeu să o ia și pe ea.

Durerea, oricât de intensă, pare să se topească repede. La 14 mai 1927, în Franța, Negri părea că renunță din nou la ideea că nu era făcută pentru căsătorie, unindu-și destinul cu un exotic prinț georgian, Serge Mdivani. Presa din America a explodat. Un val de critici, alimentat copios de mulți dintre jurnaliști și conducerile publicațiilor de can-can (care au inițiat chiar rubrici în care fanii să își spună cuvântul cu privire la comportamentul amoros al actriței), s-a stârnit.

Pe cea care altădată fusese iubita Americii, nu a ajutat-o deloc nici faptul că, la crăhul din 1929, Mdivani și-a pierdut aproape toată averea și mulți au început să se îndoiască de veridicitatea titlului nobiliar al acestuia. După unul dintre biografi, Mariusz Kotowski, Pola nu era personajul negativ, ci doar o victimă. Serge s-a dovedit un soț extrem de gelos, obsedat de control, mai mereu pierzându-i la cazinou banii soției. Când Pola a descoperit

că rămăsese însărcinată, pe fundalul oprobriului general, studioul i-a permis să plece în Franța, să nască. În loc să descopere pacea, Negri a căzut într-o depresie și mai mare. Nu numai că era mai mereu singură, ci tot stresul înmagazinat i-a produs pierderea sarcinii.

Hotărâtă să nu se dea bătută, Pola a încercat să se întoarcă la actorie. Dar Hollywoodul se schimbase. Epoca filmului mut părea că era pe sfârșite. Așa că Negri și-a îndreptat atenția, din nou, spre Europa, mai întâi spre Anglia, apoi spre Germania. Situația era cu totul alta și la Berlin. Autoritățile naziste au ezitat, inițial, să îi acorde dreptul de a performa pe motiv că ar fi avut gene evreiești. Se pare că însuși Hitler ar fi intervenit. Era unul dintre fanii actriței. Despre filmul produs în Germania, drama „Mazurka” (lansat la 14 noiembrie 1935), în care personajul principal, interpretat de Pola Negri, era judecat pentru uciderea unui muzician, istoricii spun că a fost unul dintre cele mai îndrăgite de Hitler, urmărindu-l de mai multe ori în nopțile în care era bântuit de insomnie. La insistențele lui Joseph Goebbels de a se implica în producția de filme de propagandă nazistă, ea a refuzat cu eleganță, reușind chiar să aibă câștig de cauză când a dat în judecată o revistă franceză ce publicase bârfe despre o posibilă poveste de iubire dintre ea și Hitler.

Dar devenise conștientă că nici Europa nu mai putea reprezenta un cămin sigur. Tot America era soluția corectă. În 1941 și-a făcut din nou bagajele și, via Lisabona, s-a îndreptat spre S.U.A. De astă dată ca... refugiată; cu averea

aproape distrusă de război.

Ultimele producții în care a fost implicată nu s-au mai ridicat la nivelul așteptărilor. În 1951, după îndelungi încercări, a obținut cetățenia americană. Două decenii mai târziu, în 1970, și-a publicat memoriile, *Memoirs of a Star* (Amintirile unui star), definindu-se fără nicio urmă de îndoială: „Pola Negri este o vedetă și intenționează să joace acest rol atâta vreme cât trăiește” (după cum a declarat într-un interviu acordat imediat după lansare).

În ciuda stilului și a poveștilor captivante, Kotowski este foarte ferm când afirmă că întreaga carte este o capodoperă, dar a... inducerii în eroare, de trimitere în false direcții. „Multe dintre poveștile pline de umor relatate nu sunt aproape niciodată confirmabile”...

Anii de bătrânețe și i-a petrecut retrasă, alături de Margaret West (1903 – 1963), o fostă cântăreață de vodevil și prezentatoare radio, ce moștenise o avere din petrol, la proprietățile acesteia din Los Angeles și San Antonio. După moartea prietenei, Pola a fost beneficiara unei rente lunare destul de însemnate (peste 22.000 de dolari la valoarea actuală!). La numeroasele zvonuri cu privire la relația ciudată dintre ele, în autobiografia actriței poloneze a replicat sec: „Este dificil pentru unii așa-zis sofisticăți să înțeleagă că nu a existat nici cea mai mică nuanță de sexualitate în ceea ce am împărtășit noi”.

În ultima perioadă, cu toate că i se descoperise o tumoră cerebrală care putea fi, dacă nu tratată, încetinită, a refuzat orice intervenție. S-a stins la 90 de ani, la 1 august 1987. ■

Rusia nu a salvat România în Primul Război Mondial, ci a fost cauza nenorocirilor sale. Încheiem aici demonstrația începută în numărul din luna august al revistei noastre.

RUSIA ȘI DEZASTRUL ROMÂNIEI DIN ANII 1916 – 1917

Dr. MIHAI GRIBINCEA

A treia greșeală, sublinia Kazanov, este aceea că generalul Alekseev, nesimpatizând cu ideea intrării României în război, a considerat frontul românesc de importanță secundară. Evaluând situația strategică generală pe tot teatrul de război, el considera că frontul rus pe direcțiile Petrograd, Moscova și Kiev nu putea fi slăbit pentru a întări trupele din România. Dar, dacă la începutul anului 1916, generalul Alekseev avea temeri întemeiate că mutarea unor trupe de pe direcțiile principale ar fi putut pune în pericol teatrele principale de război, după ofensiva lui Brusilov, consideră Kazanov, situația s-a schimbat: „centrul de greutate” al frontului rus s-a mutat la sud de Polesia. Prin urmare, STAVKA ar fi putut muta lejer trupe în România. „Intrarea României în război oferea Frontului de sud-vest, a cărui ofensivă se împotmolise, posibilitatea să ducă la bun sfârșit distrugerea armatei austriece.”

Generalul Aleksei Brusilov

În sfârșit, Kazanov îi reproșează lui Alekseev și faptul că Rusia a trimis în Dobrogea doar 30.000 de soldați, în loc de 50.000, cât promisese României, precum și lipsa de dorință a generalului „de a scoate din luptă Bulgaria”.

DACĂ RUSIA AR FI ȘTIUT SĂ PROFITE...

Kazanov este de acord cu generalul Zaioncikovskii, comandantul Corpului de Armată 47 rus

din Dobrogea, că acest corp și comandantul său au fost „osul aruncat României, ca aceasta să se alăture Antantei. Un os pe care s-a pus cruce”. „Trimiterea unor trupe atât de neînsemnate în Dobrogea – continuă Kazanov – ne dă temeii să presupunem că STAVKA nu a luat în calcul la modul serios posibilitatea unei ofensive bulgare”.

„Dar chiar și eșecul Rusiei de a utiliza intrarea României în război de partea aliaților a jucat un oarecare rol pozitiv – conchide Kazanov. România, sacrificându-se din vina noastră, a fost totuși

Generalii Paul von Hindenburg și Erich Ludendorff

compresor sau tampon în fața presiunii armatelor germane. Sacrificând teritoriul românesc, noi am salvat Basarabia și provinciile noastre sudice. Ar fi fost incomparabil mai rău pentru frontul românesc dacă România ar fi intrat în război de partea Germaniei. Teritoriul românesc ar fi slujit drept cap de pod și o cale convenabilă de acces pentru armatele unite germane, pentru acțiuni în direcțiile Odesa și Kiev. Armata rusă ar fi fost în stare cu greu să concentreze forțe importante, pentru a respinge, în acest caz, presiunea armatelor germane. Basarabia și alte provincii sudice ar fi fost pierdute, iar forțe mai mult sau mai puțin importante ar fi trebuit oricum să le transportăm de pe o direcție pe alta. Pe de altă parte, intervenția României a distras forțe germane, care ar fi putut fi utilizate pe alte fronturi ale războiului mondial“.

Kazanov citează în studiul său și evaluarea STAVKA cu privire la rezultatul final al intrării României în război. „Deși intervenția României a condus la înfrângerea armatei ei și ne-a obligat la început să ne extindem semnificativ flancul nostru stâng, introducând întreaga Armată 9 în Moldova, iar apoi, transferând de pe alte fronturi trupe, să formăm un front nou românesc, totuși această intervenție a avut pentru noi și aliații noștri importanța, că și inamicul a îndreptat pe noul

teatru de război o parte din forțele sale de pe alte fronturi, precum și o parte din noile formațiuni [create], în total până la 30 de divizii; totodată, 20 divizii și jumătate au acționat la început doar împotriva armatelor române, adică intervenția României a atras forțele disponibile ale inamicului, care în caz contrar ar fi putut fi folosite pentru a dezvolta operațiuni pe alte fronturi ale noastre sau ale aliaților noștri.“

Evaluarea STAVKA era foarte apropiată de cea a inamicilor Rusiei. A. Kazanov citează declarația generalului Erich Ludendorff, șeful Statului Major General german, cu privire la impactul intrării României în război de partea Antantei. „Noi am distrus armatele române. Am obținut doar ceea ce a fost posibil, dar a trebuit să lăsăm forțe în Dobrogea și Muntenia, pe care până la intrarea României în război le foloseam pe fronturile din est și din vest și în Macedonia. În pofida biruinței noastre asupra armatelor române, noi am devenit mai slabi în purtarea în ansamblu a războiului“.

În încheiere, Kazanov arată că beneficiile pe care le-a adus România prin participarea la război puteau fi cu mult mai mari dacă Rusia ar fi știut să profite de intrarea ei în război. Dar „România nu a putut presta tot ce ar fi putut oferi în condițiile în care ar fi fost folosită în mod competent și responsabilitatea pentru aceasta o poartă în primul rând comandamentul superior rus“.

O GARANȚIE A LOIALITĂȚII ROMÂNIEI

Faptul că Rusia nu și-a respectat angajamentele față de România și nu „a folosit în scopuri active intrarea ei în război“ a condus la catastrofa țării noastre. Din septembrie 1916, generalul Alekseev a început să trimită neconținut trupe în Moldova. El care, în august, se temuse să trimită cinci – șase corpuri de armată în România pentru a susține acțiunile armatei române, în decembrie, pentru a salva frontul român, adusese deja în Moldova 15 corpuri de infanterie și trei de cavalerie. Era însă prea târziu să mai poată schimba cursul evenimentelor. Capitala și partea de vest a țării, până la Siret și Dobrogea, erau ocupate de inamic, majoritatea bunurilor de război fuseseră pierdute, din toată armata română rămăseseră doar 70.000 de ostași demoralizați. Regele, Guvernul și Parlamentul se refugiaseră la Iași și nu era nicio siguranță că trupele inamice nu vor ocupa întreaga

*Atac al cazacilor,
în timpul
ofensivei lui Brusilov*

Moldovă. La 14 decembrie 1916, ministrul rus la Iași, Mosolov, raporta la STAVKA: „În aceste zile, starea generală de spirit din Iași este deprimantă și parțial are caracter de panică. Acest lucru se întâmplă din două motive: în primul rând, eșecurile trupelor noastre în Dobrogea și, în al doilea rând, difuzarea în societate a zvonurilor privind trimiterea în Rusia a Fondului de aur al României. Expedierea acestui Fond a avut loc abia astăzi, 14 decembrie, după multe întârzieri și amânări, datorate în parte trăgănării românești; suspectez și o influență evreiască germanofilă a conducătorilor băncilor.“

Evacuarea „Fondului de aur“ de care vorbește Mosolov trebuie privită, de asemenea, în context mai larg. Încă din 4 decembrie 1916, același Mosolov trimitea Cancelariei Diplomatice telegrama nr. 741 prin care-l informa pe țar că Guvernul României i s-a adresat cu următoarea rugămintă: „În cazul în care întreg teritoriul României este ocupat de inamic, Guvernul României cere Rusiei să ofere atât regelui, cât și familiei sale, precum și Guvernului posibilitatea ca, aflându-se în Rusia, să continue să gestioneze treburile statului până la întoarcerea în patria lor după sfârșitul victorios al războiului. În acest scop, Guvernul României solicită ca împăratul să nu refuze să indice unde ar dori Majestatea Sa să plaseze familia regală cu un număr limitat de funcționari și slujitori ai săi. În același caz, se întreabă unde ar dori Guvernul Imperial să plaseze: 1) a) Guvernul. b) Parlamentul. c) Administrația Băncii Naționale, astfel încât toate cele trei instituții să fie situate în același oraș. În același timp, Guvernul României și-ar dori «drepturi extrateritoriale» pentru acestea, așa cum a făcut

Franța... în relația cu Guvernul belgian. Ar fi de dorit, ca în cel mai scurt timp posibil, să se dea Guvernului României un răspuns de principiu la aceste întrebări.

2. Indiferent de rezultatul ostilităților de pe frontul românesc, Guvernul României solicită evacuarea chiar acum în Rusia, pe lângă fondurile Băncii Naționale, care se expediază acolo în câteva zile, și valorile în acțiuni etc., atât ale Băncii Naționale, cât și ale tuturor băncilor mari private din București, care ar fi de dorit acum să fie transportate la Moscova, unde nu ar fi nevoie de mai mult de o cameră mare pentru a le găzdui... Dorința păstrării tuturor valorilor statale ale României în Rusia pare a reprezenta, fără îndoială, o garanție a loialității României față de Rusia, aliatul său.“

CE AR FI ÎNSEMNAT ABANDONAREA MOLDOVEI

Generalul Mosolov arăta în continuare că Guvernul României cerea evacuarea și amenajarea imediată în Rusia a următoarelor instituții și persoane: recruții încă neantrenați cu instructorii lor, în număr de 250 – 300.000 de oameni; trei școli militare, cu un total de la 4 până la 6.000 de elevi; aproximativ 80.000 de ostași români răniți; aproximativ 20.000 de prizonieri de război, majoritatea germani și austrieci; câteva mii de cetățeni ai țărilor inamice, supuși serviciului militar, suspectați de spionaj; depozitele de materiale medicale și pansament; „proprietatea feroviară – vagoane și locomotive cu abur –, aproximativ 400, toate cu ecartament îngust, care în cazul unei noi

*Suveranii români
la Iași, ...*

ofensive a inamicului trebuie fie duse în Rusia, fie distruse“.

Guvernul român mai cerea ca mărfurile militare ce soseau în tranzit prin Rusia către România să fie depozitate în Rusia, în zonele de frontieră cu România, iar materiile prime pentru fabricile românești care se aflau în mâinile inamicului, ce erau în tranzit prin Rusia, să fie transferate Guvernului rus.

Guvernul României considera, de asemenea, că ar fi de dorit să se creeze unul sau mai multe locuri în Rusia „unde să poată fi înființate fabrici de provizii militare, pentru care să fie posibil de trimis acolo de la 10 la 15.000 de muncitori români care au lucrat în fabricile militare de aprovizionare evacuate din diverse locuri din România în urma înaintării inamicului.“

La 8 decembrie, țarul a „binevoit să satisfacă în principiu cererile expuse în telegrama“ lui Mosolov și s-a început un întreg proces de pregătire și evacuare a Casei Regale, Parlamentului, Guvernului, Armatei, ministerelor, industriei și a unei părți a populației în Rusia.

Acest subiect foarte interesant este deocamdată insuficient abordat în istoriografie.

Mă voi limita să spun că ritmul procesului de evacuare a bunurilor și instituțiilor de stat amintite mai sus a depins de desfășurarea evenimentelor de pe front. Fluxul cel mai mare de bunuri românești și oameni către Rusia s-a înregistrat în vara anului 1917. Dintr-un tablou de materiale evacuate în Rusia, alcătuit de Biroul de evacuări al Armatei Române, aflăm că doar în perioada 25 iulie – 30 septembrie 1917 au fost evacuate în diferite orașe din imperiu 2.035 de vagoane cu bunuri, dintre care 613 cu „elemente și muniții de infanterie“, 435

cu „elemente și muniții de artilerie“, 252 vagoane „armament și pulberi infanterie și artilerie“, 202 vagoane cu material sanitar etc. În perioada 25 iulie – 1 octombrie 1917, s-au evacuat în Rusia 3.692 persoane, inclusiv 186 deputați, 70 senatori cu familii și servitori, 22 funcționari ai Curții de Casație, 76 persoane (funcționari și familiile lor) asociate cu B.N.R. etc.

Dar vorbind despre aceste evacuări, este necesar să subliniem că autoritățile ruse și-au manifestat disponibilitatea de a găzdui Casa regală, Guvernul, Parlamentul și Armata Română în Rusia nu din mari sentimente de compasiune, ci pentru a evita, pe de o parte, ca bunurile românești să cadă în mâinile inamicului, iar pe de altă parte, din teamă ca armata română să nu schimbe tabăra și să se alieze cu forțele germane. Într-o „Notă despre evacuarea Moldovei de către români“, din 25 iulie 1917, redactată în cadrul STAVKA, se arăta că „odată cu abandonarea Moldovei, noi riscăm în mod cert să pierdem un aliat – armata română – și să întărim cu elementele ei armatele inamicilor noștri“.

O PREOCUPARE A ÎNTREGII SOCIETĂȚI ROMÂNEȘTI

După ce am văzut contextul istoric din perioada anilor 1916 – 1917 și cine a fost principalul vinovat care a condus la evacuarea Tezaurului B.N.R. la Moscova, să ne oprim pe scurt la contextul internațional actual și ce s-ar putea face pentru aducerea Tezaurului acasă.

Pe scurt, răspunsul ar fi: internaționalizarea problemei. Inactivitatea Comisiei Mixte Româno-Ruse create în anul 2003, dar și încercările părții

... în vreme ce Bucureștii erau sub ocupație germană

ruse din comisie de a „dizolva” chestiunea Tezaurului în problemele de ordin general ale relațiilor româno-sovietice, să „subordoneze chestiunea evaluării Tezaurului român unei așa-zise evaluări «globale» a datoriilor României față de U.R.S.S. și a datoriilor U.R.S.S. față de România” sunt dovezi clare că chestiunea Tezaurului nu poate fi rezolvată în plan bilateral.

În opinia noastră, este judicios ca problema retrocedării Tezaurului să devină un subiect pe agenda discuțiilor viitoare U.E. – Rusia.

Nu există niciun obstacol de ordin legal (precondiții la aderare sau angajamente luate) ce ar împiedica România să solicite includerea chestiunii recuperării Tezaurului românesc de la Moscova pe agenda de dialog U.E. – Rusia. Chiar dacă în U.E. există puțină toleranță față de statele ce încearcă să implice U.E. în problemele lor bilaterale cu state terțe, acest lucru se întâmplă frecvent. A se vedea, de exemplu, susținerea U.E. acordată Greciei în disputa greco-turcă privind Ciprul sau poziția luată de U.E. în susținerea Franței în disputa acesteia cu Australia în așa-numita „criză a submarinelor”. În luna septembrie 2023, Australia a rupt, fără avertisment, un contract cu Franța referitor la cumpărarea a 12 submarine franceze cu propulsie convențională, în valoare de 90 de miliarde de dolari australieni (55 de miliarde de euro), alegând să cumpere în loc nave cu propulsie nucleară de concepție americană.

Voi aminti aici că România a mai încercat să „internaționalizeze” chestiunea retrocedării

Tezaurului, încercare care s-a încheiat atunci fără succes. Încercarea s-a făcut cu ocazia aderării Rusiei la Consiliul Europei în anul 1995. Unele state ex-comuniste, inclusiv România, „au formulat atunci mai multe propuneri pentru returnarea bunurilor confiscate de Uniunea Sovietică și care nu au fost returnate niciodată statelor membre ale Consiliului Europei”. Din păcate, Comisia pentru afaceri juridice și drepturile omului a Consiliului Europei a considerat că „aceste probleme ar trebui rezolvate corect și rapid între statele membre ale Consiliului

Europei.” Pe de altă parte, Rusia a refuzat discutarea chestiunii în cauză la nivelul experților, motivând că la Moscova se discută proiectul unei legi de restituiri de bunuri materiale aparținând altor state care, în condițiile războiului, au fost depozitate în U.R.S.S. Proiectul de lege invocat de experții ruși nu a mai fost adoptat de Parlamentul rus. Duma de stat l-a respins.

În pofida experienței negative de „internaționalizare” a chestiunii recuperării Tezaurului român de la Moscova descrise mai sus, noi credem că acest lucru este posibil în cadrul U.E. și după o pregătire temeinică a opiniei publice internaționale. Șansele de reușită sunt mai mari și pentru că, pe de o parte, statutul României pe arena internațională e altul în comparație cu anul 1995 (acum România este țară membră a U.E. și NATO, are un parteneriat strategic cu S.U.A. etc.), pe de altă parte, sunt și alte state care au probleme similare cu Moscova (Polonia, Spania, Lituania).

Un prim pas important îl reprezintă votarea Rezoluției Parlamentului European la 14 martie 2024 (*Magazin istoric*, nr. 5/2024), a cărei semnificație, se pare, nu a fost conștientizată, deocamdată, de instituțiile statului și opinia publică românească. Or, pentru a beneficia de prevederile acestei rezoluții istorice, de perspectivele deschise, chestiunea recuperării Tezaurului românesc depozitat la Moscova nu trebuie să fie doar o preocupare a B.N.R., ci și a președinției, a M.A.E. și a întregului Guvern, a parlamentarilor și europarlamentarilor, a institutelor culturale de peste hotare, a întregii societăți românești. ■

CĂMINUL BĂNCII ROMÂNEȘTI DIN BUCUREȘTI

ANDREI RĂZVAN VOINEA

Ansamblul de locuințe de pe strada Valeriu Braniște 54-56, din Sectorul 3, are o istorie caracteristică Bucureștiului în secolul al XX-lea, mai precis evoluției locuințelor construite de stat, dar și de marile instituții private pentru proprii angajați. Proiectate de arhitecți în stil național, destinate funcționarilor superiori, multe dintre aceste ansambluri de locuințe au fost naționalizate de noile autorități comuniste. Ansamblul Băncii Românești nu face excepție. Redăm câteva dintre datele esențiale ce compun istoria acestui proiect, subliniind două aspecte: proiectarea ansamblului de arhitectul Ștefan Burcuș, amănunt puțin cunoscut în literatura de specialitate, și detalii despre instalarea, după 1948, a Cominformului.

Gardul de beton care înconjoară ansamblul de opt clădiri de pe străzile Valeriu Braniște și Turturele anunță o istorie misterioasă în comparație cu casele de pe străzile adiacente. De altfel, încă de la intrarea în ansamblu, unul dintre locuitori ne povestește că, în anii '50, aici se găsea o unitate militară sovietică, ai cărei ofițeri conduceau mașini negre, fără a ne menționa și alte detalii. Alți locuitori ai blocurilor își amintesc că imobilele aparți-

Căminul Băncii Românești, imagine din perioada interbelică

neau, înainte de instalarea unității militare, Băncii Naționale, iar după „plecarea rușilor“, acestea au revenit bucureștenilor, în special birocraților din noul aparat de stat.

ÎNTRU FIDELIZAREA ANGAJAȚILOR

Alți locuitori ai ansamblului recompun împreună povestea acestui ansamblu: deși nu își aduc aminte numele arhitectului, menționează că imobilele au fost construite în etape: primele datează din 1928, iar ultimele, de la sfârșitul anilor '60. De asemenea, aflăm și numele unității sovietice, celebrul Cominform. În ciuda „secretelor“, câteva surse indirecte oferă suficiente detalii pentru a trasa câteva dintre istoriile ansamblului și pentru a le plasa în istoria urbană a Capitalei.

Inițiativa de a construi locuințe pentru proprii angajați începuse încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea și a cunoscut un avânt considerabil după înființarea, în 1910, a Societății Comunale pentru Locuințe Eftine (*Magazin istoric*, nr. 11/2015; 8, 12/2016; 2, 7, 9/2017). În decurs de șase ani, această instituție a încheiat parteneriate cu C.F.R., Ministerul de Război și Ministerul de Finanțe, care

au dus la construirea a aproximativ 1.000 de locuințe pentru funcționarii superiori ai acestor instituții. Politica de construire a locuințelor pentru angajați a continuat și după Primul Război Mondial, când alte instituții au parcat terenuri sau au ridicat mici blocuri pentru a-și fideliza angajații.

Un astfel de exemplu este și Banca Românească, instituție care a început construirea unui cămin pentru angajați. Conform surselor, „în anii de după război, când criza de locuințe devenea tot mai apăsătoare, Direcția Generală a Băncii Românești, preocupată de soarta funcționarilor săi, a hotărât construirea unui cămin al personalului pe terenul din Strada Epurilor, nr. 42 (astăzi Strada Valeriu Braniște, nr. 56). Consiliul de Administrație și Comitetul de Direcțiune ale Băncii, la propunerea directorului general din acea vreme, inginer N.P. Ștefănescu, au aprobat construirea a două corpuri de casă de proporții impunătoare, destinate locuirii funcționarilor familisti și celor necăsătoriți. Planurile clădirii au fost elaborate de Ștefan Burcuș, arhitect diplomat al Guvernului francez. Lucrările de construcție, încredințate Societății Întreprinderile Tehnice Tiberiu Eremia, au fost terminate în toamna anului 1923“. (Mulțumesc pe această cale domnului Cornel Vaiconi pentru cartea *Un colț de oraș și un sfânt lăcaș – Parohia și Biserica Hagiu din București*, autor preotul Grigore N. Popescu, 1935, care cuprinde mențiuni legate de proiectarea ansamblului). Așadar, primele două blocuri, aflate pe partea stângă a ansamblului, au fost proiectate și edificate între 1923 și 1928.

Cu motive tradiționale dintre cele mai complexe, aceste două clădiri, aflate pe partea stângă a ansamblului, reflectă preferința elitei tehnice și politice

Fațada primului bloc proiectat de arhitectul Ștefan Burcuș...

pentru stilul național. Primul bloc (de trei etaje) este caracterizat printr-un volum vertical ce ascunde casa scării. Intrarea elegantă, cu un ancadrament de piatră cu motive florale, încercuind ușa de lemn, este prevăzută cu o marchiză, deasupra căreia descoperim o morfologie complexă, folosită de Ștefan Burcuș: trei geamuri mici cu ancadramente de piatră și coloane, o fereastră în arc trilobat, element specific stilului românesc, împrumutat din arhitectura bisericilor, și alte mici detalii. Acest volum vertical cu un brâu de cărămidă care înconjoară arcul trilobat este completat de două volume simetrice, ce cuprind opt apartamente.

Arhitectura fiecărui etaj este diferită. La parter, se păstrează ferestrele semicirculare și nu s-au proiectat balcoane. La primul etaj, arhitectul a preferat balcoanele de piatră cu motive florale, în timp ce etajul al doilea era prevăzut cu balcoane din fier forjat. Ultimul etaj este îmbrăcat cu un brâu de cărămidă de aproximativ un metru lățime, ce continuă brâul volumului vertical. Clădirea dispune de învelitoare din țiglă, o lucarnă deasupra intrării principale și alte patru deasupra volumelor simetrice.

STIL NAȚIONAL, DE INSPIRAȚIE RURALĂ

Al doilea bloc, proiectat de același arhitect, prezintă o serie de caracteristici diferite. Intrarea

este mai puțin monumentală, iar elementele decorative mult simplificate. În acest bloc, băile sunt comune, iar arhitectura fațadei folosește și lemnul (cum este în cazul suporturilor de flori). Are doar două etaje, îi lipsește volumul principal, iar dispunerea apartamentelor este

... și cea a celui de al treilea bloc din complex, proiectat de arhitectul Ion Ionescu

asimetrică față de intrare. Al doilea etaj prezintă un brâu de cărămizi zimțate sub pazia de lemn, în timp ce ritmicitatea este evidențiată de lucarnele de lemn. La fel ca la primul bloc, învelitoarea de țiglă a rezistat până astăzi.

„În toamna anului 1928 – se menționează în volumul amintit mai sus –, Banca Românească a început construirea celui de-al treilea corp, cuprinzând locuințe destinate funcționarilor superiori ai băncii, familiști. Planurile acestui corp au fost întocmite de arhitectul Ion Ionescu, lucrările de construcție fiind executate de Societatea Construcția Modernă. Imobilele solid construite sunt amenajate în interior cu tot confortul modern, lumină electrică, apă curentă, băi, calorifer, iar exteriorul în stil românesc dă întregului complex un aspect vesel și plăcut“.

Acest al treilea bloc este asemănător cu cel de-al doilea, cu o intrare puțin impozantă. La cele două etaje se găsesc 20 de apartamente, inițial proiectate tot cu băi comune. Ancadramentele semicirculare de deasupra ferestrelor, micile pervazuri din piatră, suporturile de flori din lemn, precum și decupajele tradiționale, care separă parterul de primul etaj, reprezintă doar câteva dintre elementele stilului național, majoritatea inspirate din arhitectura rurală. Cât despre viața în acest mic ansamblu rezidențial, aceeași sursă menționează faptul că „parcul Căminului, în suprafață de 23.000 m.p., plantat cu tei și castani, înconjoară clădirile și constituie un loc de recreație pentru locatari.

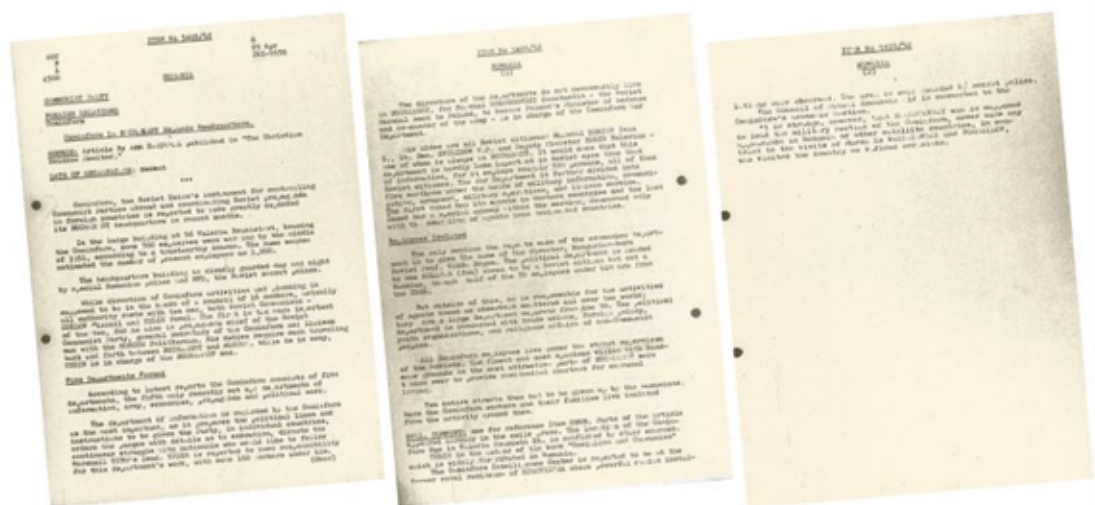
Funcționarii băncii care locuiesc în acest imobil sunt buni creștini, oameni cu frica lui Dumnezeu, cercetând biserica. Cu astfel de colaboratori, devotați și cinstiți, Banca Românească poate fi sigură de progres!“ În plus, în completarea lor, pe partea stângă, mai existau două imobile care au fost demolate și, la sfârșitul anilor 60, a fost construit un alt bloc de locuințe.

Pe partea dreaptă (așadar, cu fațada spre str. Turturelelor), se distinge un imobil (îl vom denumi blocul patru), ridicat, de asemenea la sfârșitul anilor 30, încadrat de completările de la sfârșitul anilor 60. Acest imobil este, probabil, și cel mai complex. Intrarea în trepte, încadrată de ghivece de flori din piatră, și ușa din lemn conferă robustețe proiectului, în timp ce volumul vertical de deasupra intrării prezintă aceleași elemente specifice stilului național: cărămida aparentă, ferestrele cu ancadramente semicirculare și foișorul de la mansardă. Simetrice, cele două volume sunt caracterizate de o simplitate aproape austeră, articulată la extreme de balcoanele elegante cu balustrade de lemn.

Dacă cele trei blocuri menționate mai sus nu prezentau importante detalii arhitecturale pe laterale, blocul al patrulea surprinde prin prezența unui turn concentric pe laterala sudică, cu o intrare pe trepte, și a unei marchize sprijinite pe o coloană de piatră, folosită drept scară de acces pentru locatari.

Și cel de al cincilea prezintă câteva elemente de o certă valoare, trădând o arhitectură mai

Al doilea document din arhiva „Europei Libere“, care vorbea despre extinderea sediului Cominform

degrabă austeră, cu obloane masive de lemn, intrări discrete și o ritmicitate a golurilor care amintește de arhitectura lui G.M. Cantacuzino sau a lui Octav Doicescu.

PALATUL PĂCII TRAINICE

Despre perioada 1948-1956, aflăm detalii interesante din amintirile lui Gheorghe Florescu, care locuia, în acea perioadă, în apropiere. „Pe partea stângă [a străzii Turturelelor – n.n.] a existat inițial o mare livadă... înainte de război a fost vândută Băncii Naționale a României [Banca Românească – n.n.], care a construit un complex de clădiri. După război aici a funcționat o unitate militară sovietică, apoi, după 1948, ca urmare a rupturii dintre Tito și Stalin, s-a mutat Cominformul [...] Zilnic treceau pe strada Turturelelor mașini militare [...] Mulți locuitori ai cartierului, în special cei care cunoșteau limba rusă, lucrau în respectiva unitate pe diverse funcții. Copiii lor o duceau bine, aveau jimblă și multe alte bunătăți pe care ceilalți copii le priveau cu jind” (*Confesiunile unui cafegiu*, București, Editura Humanitas).

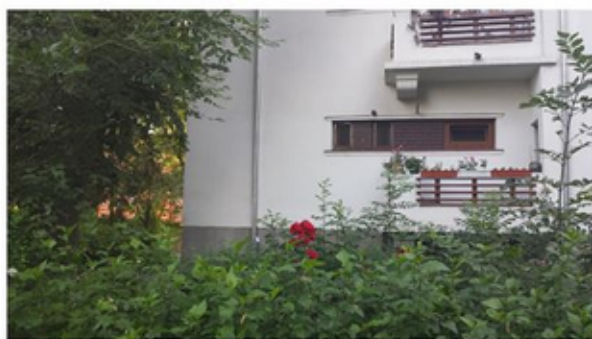
Cominformul fusese creat în 1947, după ce Cominternul fusese desființat în 1943, căci Stalin dorea să adoarmă temerile occidentalilor că ar fi urmărit să instaureze regimuri comuniste în țările cucerite de Armata Roșie. Conform unui raport din arhiva Radio „Europa Liberă”, „birourile centrale ale Cominformului funcționează în fosta clădire a Băncii Românești, pe Strada Valeriu Braniște. Revista oficială *Pentru pace trainică, pentru democrație populară* este, de asemenea, editată în același

Turnul blocului 4, fațada acestuia...

... și balcoanele

perimetru. Oamenilor din București le este interzis să numească acest imobil drept sediul Cominformului. În corespondența oficială este menționată drept Palatul Păcii Trainice”. Revista a fost publicată până în 1956.

Cel de-al doilea raport din arhiva „Europei Libere”, citând diverse surse, menționa: „Se raportează că Cominformul, instrumentul Uniunii Sovietice

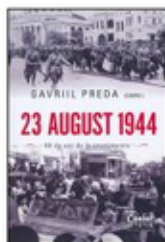
de control a partidelor comuniste din străinătate și responsabil cu coordonarea propagandei sovietice în țările străine, și-a dezvoltat foarte mult sediul din București în ultimele luni. În clădirea mare din strada Valeriu Braniște nr. 56, care găzduiește Cominformul, lucrau la jumătatea anului 1951 aproximativ 700 de angajați, potrivit unei surse de încredere. Aceeași sursă estima numărul actual al angajaților la 1.200. Sediul este atent supravegheat zi și noapte de poliția «specială» română și MVD, Poliția secretă sovietică.” Raportul menționa și numele lui Mihail Suslov (important membru al elitei politice de la Moscova, considerat unul dintre cei mai importanți ideologi ai partidului) și Pavel Iudin (cunoscut prin lucrarea *Socialism și comunism*), drept principalii conducători ai Cominformului.

După 1956 (desființarea Cominformului) și, ulterior, după 1958 (retragerea trupelor sovietice), locuințele au revenit bucureștenilor, dar nu vechilor funcționari (este greu de stabilit oricum ce s-a

întâmplat cu aceștia), ci mai degrabă noilor favoriți ai regimului. În blocul unu și blocul patru s-au mutat importanți funcționari ai aparatului de partid. Toate erau administrate de I.C.R.A.L., unde locatarii plăteau chiria, iar după 1989 au fost achiziționate de locatari, în rate. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Editura Corint vă prezintă:

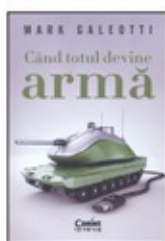
● **23 AUGUST 1944: 80 DE ANI DE LA EVENIMENTE** (Coordonator Gavriil Preda, consilier editorial Mircea-Dorel Suciu)

București, 2024, 607 pp.

● **Rosemary Sullivan – FIICA LUI STALIN: VIAȚA EXTRAORDINARĂ A SVETLANEI ALLILUEVA. EDIȚIA A II-A** (Traducere din limba engleză de Alfred Neagu și Junona Tutunea. Prefață de Lavinia Betea)

București, 2024, 746 pp.

● **Mark Galeotti – CÂND TOTUL DEVINE ARMĂ** (Traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu. Prefață de Mihail E. Ionescu)

București, 2024, 284 pp.

● **Alec Ross – INDUSTRIILE VIITORULUI: OMUL ȘI EVOLUȚIA ECONOMIEI ÎN ERA DIGITALĂ** (Traducere din limba engleză: Adina Ihora. Prefață: Mihail-Valentin Cernea)

București, 2020, 367 pp.

● **Ovidiu Raetchi – FRĂȚIA MUSULMANĂ, 1928 – 2023: UN SECOL ÎNTRE MODERARE ȘI RADICALIZARE**

București, 2023, 319 pp.

● **Paul Scharre – ARMATA NIMĂNUI: ARMELE AUTONOME ȘI VIITORUL RĂZBOIULUI** (Traducere din limba engleză: Radu Săndulescu. Prefață: Petre Otu)

București, 2024, 606 pp.

● **Richard Overy – RĂZBOIUL UNIUNII SOVIETICE: DEZASTRU ȘI TRIUMF, 1941 – 1945** (Traducere din limba engleză de Sorin Cristescu. Prefață de Petre Otu)

București, 2024, 653 pp.

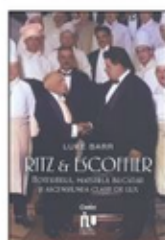
● **Helen Rappaport – DUPĂ CĂDEREA ROMANOVILOR: ELITA RUSĂ ÎN EXIL LA PARIS** (Traducere din limba engleză de Dorina Tătăran. Prefață de Tudor Vișan-Miu)

București, 2023, 411 pp.

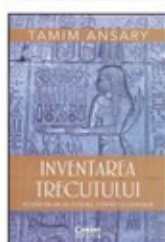
● **Perry Pierik – FRAȚI DE ARME: ROMÂNII, GERMANII ȘI FRONTUL DE EST** (Traducere din limba engleză de Cătălina Oșlobanu. Prefață de Manuel Stănescu)

București, 2024, 316 pp.

● **Luke Barr – RITZ & ESCOFFIER: HOTELIERUL, MAESTRUL BUCĂTAR ȘI ASCENSIUNEA CLASEI DE LUX** (Prefață de Adrian Majuru. Traducere din limba engleză de Ioana Adam)

București, 2023, 302 pp.

● **Tamin Ansary – INVENTAREA TRECUTULUI: 50.000 DE ANI DE CULTURĂ, CONFLICT ȘI CONEXIUNI** (Traducere din limba engleză de Alina Popescu)

București, 2024, 586 pp.

● **Elaine Kasket – TOATE FANTOMELE DIN MAȘINĂRIE: ILUZII ALE NEMURIRII ÎN ERA DIGITALĂ** (Traducere din limba engleză: Adina Barvinschi. Prefață: Emil Ștețco)

București, 2023, 399 pp.

ARMATA RĂSPUNDE: „N-AVEM NIMIC!”

14 octombrie 1938. Un comunicat publicat în ediții speciale de seară anunță numirea generalului Nicolae Ciupercă în funcția de ministru al Apărării și crearea unui nou minister, al Înzeestrării Armatei. Era urmarea unui scandal legat de folosirea fondurilor pentru dotarea armatei.

Potrivit lui Constantin Argetoianu, criza fusese provocată de generalul Ștefan Ionescu, șeful Marelui Stat Major, care s-a dus la regele Carol II și și-a prezentat demisia, „căci nu poate pregăti o mobilizare cu o armată lipsită de toate.” Regele a convocat mai mulți comandanți de regimente în care avea încredere și i-a întrebat care era situația. Toți au răspuns: „N-avem nimic, nici echipament, nici armament suficient, nici muniții!” A întrebat și alți ofițeri, dar răspunsurile au fost la fel.

Atunci le-a cerut generalului Alexandru Glatz și ministrului de Finanțe Mircea Cancicov să îi facă, fără să știe unul de celălalt, câte un ștat cu sumele cheltuite pentru înzeestrarea armatei în ultimii patru ani. Totalul lui Cancicov era dublu față de cel al generalului. Regele, inițial, l-a repezit pe Cancicov – în oraș s-a vorbit chiar de demiterea lui. Dar Cancicov a cerut o anchetă, pentru a se stabili cine are dreptate. Cercetarea s-a făcut în prezența regelui și i-a dat dreptate lui Cancicov. Drept urmare, generalul Glatz a fost îndepărtat.

Mircea Cancicov
(primul din stânga)

cheltuite pentru alte scopuri decât apărarea națională. [Argetoianu nu precizează dacă din aceste sume pierdea Malaxa la jocurile de poker la care participa și regele Carol – *n. red.*]. Malaxa e un nervos, un emotiv, se poate să fie terorizat. Eu unul n-am grijă de dânsul: dacă o fi și el adânc băgat în toate aceste porcării, apoi mușamaua națională e sigură...”

Peste câteva zile, Argetoianu se întâlnea cu Gheorghe Tătărescu, cel care fusese prim-ministru până în 1937; acesta i se confesă: „Că armata n-are ce-i trebuie? Dar cum era să fac eu față cu 20 miliarde angajate și 14 efectiv cheltuite, la nevoi pe care Statul Major, comprimându-le la exces, le-a redus la 130 miliarde. [...] Lipsesc echipamente? Desigur, cu puținul ce aveam am preferat să cumpăr tunuri și puști, care nu se găsesc pe piață, pe când izmene și bocanci pot fi achiziționate oricând. Glatz? Nu l-am inventat eu, l-a ales regele, nici nu-l cunoșteam. [...] Și la urma urmei, a încheiat Tătărescu, Cehoslovacia a cheltuit 140 de miliarde cu armamentul său... ca să mănânce rahat! Noi, cel puțin, am rămas cu banii în buzunar.

Am observat pesimistului meu interlocutor că buzunarele noastre erau totuși goale...”

La 29 septembrie 1938, la München, se semnase, de către premierul francez Edouard Daladier, cel britanic Neville Chamberlain, Benito Mussolini, conducătorul Italiei, și cancelarul german Adolf Hitler, acordul care i-a permis Germaniei naziste să anexeze regiunea sudetă din Cehoslovacia, locuită de o numeroasă populație germană. ■

Regele Carol II
vizitează o fabrică de armament

Obuze fabricate
într-o uzină Malaxa

D.M.

Revenim asupra acestui subiect (Magazin istoric, nr. 7 – 8/2021) pentru a oferi cititorilor noștri o aducere la zi.

NAGORNO-KARABAH

ION BISTREANU

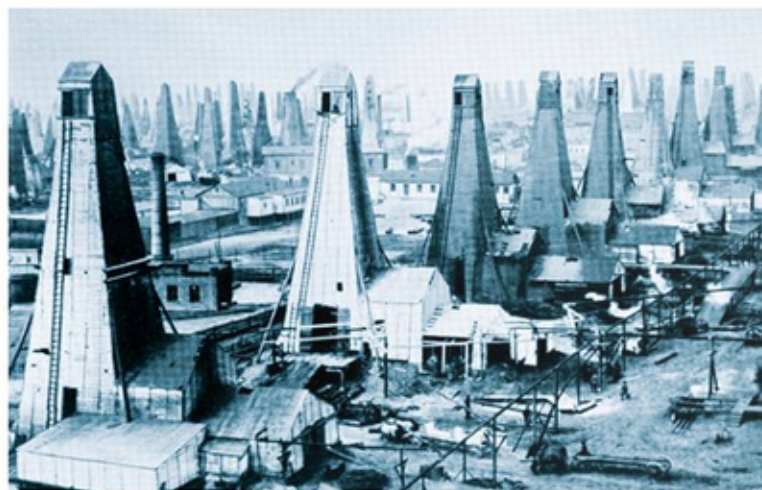
La începutul secolului XX, Caucazul de Sud (Transcaucazia) – unde mitologia greacă a plasat înlănțuirea lui Prometeu pe o stâncă golașă, precum și aventura argonauților pe malurile estice ale Mării Negre, în Colhida, în căutarea lânii de

aur – oferea un mozaic etnic împărțit între Imperiile Otoman și Rus și locuit în principal de armeni, georgieni, azeri (pe atunci numiți „tătari”), kurzi, ruși și greci, dispersați în comunități învecinate una cu alta sau, în marile orașe, delimitate pe cartiere.

În toamna anului 1917, forțele politice din Caucaz (menșevicii georgieni, partidele naționaliste armene și azeri) nu au recunoscut revoluția bolșevică și, la 14 noiembrie 1917, au înființat „Comisariatul Transcaucazian”, o autoritate regională unificată, cu un legislativ (Seimul) care, la 22 aprilie 1918, a declarat independența Republicii Democrate Federative Transcaucaziene (Magazin istoric, nr. 8/2000). După numai o lună însă, „luând în considerare pozițiile divergente ale popoarelor-arhitect în problemele păcii și ale războiului”, federația s-a destrămat, iar georgienii, armenii și azerii și-au proclamat independența de stat.

Noul stat Azerbaidjan a revendicat teritoriul fostelor gubernii Elizavetpol și Baku, populate majoritar de azeri, dar și districtul Karabah, populat majoritar de armeni și guvernat de un consiliu interetnic armeano-azer.

În replică, Primul Congres al Armenilor din Karabah a proclamat (la 22 iulie 1918) regiunea drept unitate administrativă și politică independentă și și-a ales un guvern propriu, având ca obiective proclamarea independenței sau unirea cu Armenia.

*Sondele companiei petoliere
a fraților Robert și Ludwig Nobel, „Branobel”*

Armenii evocau prezența lor permanentă în ultimele două milenii pe teritoriul Karabahului, fosta provincie armeană Arțah. Conform unei legende armenice, în văile râurilor Kura și Aras, care străbăteau Arțahul, s-au așezat primii urmași ai lui Noe, iar un strănepot al acestuia, Hayk, a fost strămoșul și eponimul tuturor armenilor. Arțah a fost una dintre cele zece provincii ale Regatului Armeniei (189 î.H. – 387 d.H.) și ulterior regiune a Albaniei caucaziene – stat vasal al Persiei – până în secolul VII, când a intrat sub dominația Califatului arab.

După prăbușirea Regatului Armeniei în secolul XI (*Magazin istoric*, nr. 1/2023), Arțah a devenit Principatul autonom Khachen, care a fost supus invaziilor succesive ale triburilor nomade din est – selgiucizii, mongolii, timurizii și turcii. Aria vastă dintre râurile Kura și Aras a primit numele Karabah („Grădina neagră”), cuvânt compus din „kara” („negru” în limba turcă) și „bakh” („grădină” în limba persană), menționat pentru prima dată în secolele XIII și XIV în *Analele regale ale Georgiei* și în scrieri persane. După invazia mongolilor (1230) un număr mare de armeni a părăsit ținuturile de câmpie ale Karabahului, refugiindu-se în zonele muntoase ale regiunii.

Până la mijlocul secolului XVIII, Karabah a făcut parte dintr-o uniune a cinci principate (melikate) autonome armenesti conduse de melici (prinți),

Negocierile pentru semnarea Tratatului de la Gulistan

sub suzeranitate iraniană. După prăbușirea Imperiului Safavid, a luat ființă Hanatul Karabah, cu o populație majoritar musulmană, sub suzeranitate iraniană.

În 1813, în urma tratatului ruso-persan de la Gulistan, Hanatul a fost anexat de Imperiul Rus și transformat în provincie, încorporată în gubernia Elizavetpol, locuită de tătari (cum îi numeau rușii pe azeri). Conform datelor recensământului din prima jumătate a secolului XIX, la nivelul întregii regiuni armenii reprezentau o treime din populație, însă erau majoritari (cca 90%) în opt dintre cele 21 de mahals (orașe) din Karabah, cinci dintre acestea aflându-se pe teritoriul modern al Nagorno-Karabah.

În timpul revoluției ruse din

Unități militare armenie în 1918

1905 au avut loc primele conflicte dintre armeni și azeri.

În toamna anului 1918, după retragerea trupelor otomane din Caucaz, forțele britanice care au sosit în regiune au instalat în Karabah un guvernator azer.

Opțiunea Marii Britanii în favoarea azerilor viza, pe de o parte, protejarea intereselor companiilor britanice parti-

pante la exploatarea petroliere din fosta gubernie Baku, alături de „Branobel”, uriașa companie petrolieră a fraților Robert și Ludwig Nobel, și, pe de altă parte, crearea unei bariere în calea sovietizării Caucazului. Sub presiunea britanicilor și după câteva conflicte locale, soldate cu victime, armenii au fost nevoiți să accepte autoritatea azeră, dar au convenit cu azerii (august 1919) să supună Conferinței de Pace de la Paris chestiunea viitorului statut al Karabahului. Odată cu sovietizarea regiunii, dosarul a fost eliminat de pe agenda organismelor internaționale.

După retragerea britanicilor, un nou conflict a izbucnit în martie 1920, când armenii au declanșat – fără succes – o revoltă, chiar în timpul sărbătorilor Nowruz (Anul Nou iranian) din Azerbaidjan. Ca represalii, azerii au devastat cartierul armean din orașul Șuși (Șușă în azeră); câteva mii de armeni au fost uciși, 2.000 de case au fost incendiate, iar episcopul local a fost decapitat.

În aprilie 1920 în

Transcaucazia a intrat Armata Roșie, care a declarat Karabah „teritoriu în litigiu“.

Azerbaidjan a fost prima republică transcaucaziană în care a fost instaurat regimul sovietic, ce a cerut imediat Armeniei cedarea provinciilor Karabah și Zangezur. Însă la sfârșitul anului 1920, provinciile Karabah, Zangezur și Nahicevan au fost recunoscute ca „părți integrante ale Armeniei sovietice“.

Lenin a salutat acest act de „mare fraternitate sovietică“ în care „frontierele nu aveau nicio semnificație în familia popoarelor sovietice“, însă a cerut ca în Nahicevan să fie organizat un referendum; azerii, majoritari în provincie, s-au pronunțat în favoarea alipirii la Azerbaidjanul sovietic, „cu drepturi de republică autonomă“.

Decizia privind integrarea Karabahului în Armenia a fost reconfirmată la 4 iulie 1921 de Plenul Biroului Caucazian al C.C. al Partidului Comunist(b) din Rusia, însă, chiar a doua zi, Stalin, comisar pentru problemele naționalităților, s-a pronunțat – fără referendum sau consultare publică – în favoarea Azerbaidjanului, „pe baza necesității păcii naționale între musulmani și armeni“, deși etnicii armeni reprezentau 94% din populația regiunii. Stalin dorea să facă din Azerbaidjan un model pentru Turcia și țările musulmane din regiune, în spiritul Congresului popoarelor din Orient (Baku, 1920) al cărui

Militari azeri

obiectiv declarat a fost extinderea revoluției comuniste la popoarele din Orientul Mijlociu și îndepărtat.

Interferarea organului de partid al unei țări terțe (Biroul Caucazian al Partidului Comunist(b) din Rusia) în determinarea, fără nicio bază legală sau autoritate, a apartenenței teritoriale a Karabahului a constituit o premieră juridică în istoria dreptului internațional. Mai mult, delimitările administrative au fost făcute în așa fel, încât Karabah să devină o enclavă, fără graniță comună cu Armenia.

Peste doi ani, sovieticii au transformat provincia în „Regiunea Autonomă Nagorno-Karabah“ (suprafață: 4.400 km²), în care au fost incluse doar zonele muntoase ale Karabahului istoric, lăsând în afara autonomiei mai multe raioane locuite preponderent de armeni. Pentru

prima oară s-a folosit denumirea „Nagorno-Karabah“ (Karabahul de Munte). Astfel, a fost creată singura autonomie teritorială creștină din lume în interiorul unei națiuni majoritar musulmane.

Consecvenți în politica lor de dezbinare etnică, bolșevicii au procedat în

mod similar cu regiunea autonomă Nahicevan, devenită exclavă a Azerbaidjanului, în componența R.S.S. Armeană.

În perioada premergătoare disoluției U.R.S.S., politica de *Glasnost și Perestroika* sub Mihail Gorbaciov a stimulat cererile armenilor din Nagorno-Karabah pentru o mai mare libertate culturală, economică și lingvistică și chiar pentru unificarea cu R.S.S. Armeană.

La începutul anului 1988 regiunea autonomă, în care armenii reprezentau 77% din totalul populației, s-a auto-proclamat republică socialistă sovietică, nerecunoscută însă de Moscova sau de azeri. Au avut loc primele incidente: azerii au devastat cartierul comunității armenice din Sumgait, iar zeci de civili au fost uciși. Astfel, conflictul azero-armean a devenit primul conflict interetnic din U.R.S.S. O propunere a Moscovei vizând o autonomie sporită pentru Nagorno-Karabah nu a satisfăcut niciuna dintre părți.

În 1990, violențele au reizbucnit la Baku: toți armenii au fost expulzați din capitala azeră.

După puciul de la Moscova, la 2 septembrie 1991 regiunea autonomă și-a declarat

Sumgait, după confruntări

independența, sub numele de Republica Nagorno-Karabakh, reafirmată la 10 decembrie printr-un referendum. După dezmembrarea U.R.S.S., la sfârșitul anului 1991 și începutul anului 1992, conflictul dintre azeri și armenii din Nagorno-Karabakh, la care s-a raliat și Armenia, a evoluat într-un război total, care a durat până în anul 1994. Aproximativ 20.000 de oameni, inclusiv civili, au fost uciși în timpul luptelor și sute de mii au fost strămutați. Epurarea etnică din Nagorno-Karabakh a atins punctul culminant în timpul masacrului (februarie 1992) de la Hodjalî, un oraș azer din regiune, unde au fost uciși peste 800 de civili azeri, inclusiv femei și copii.

Războiul, încheiat în mai 1994, a consacrat victoria forțelor armenice care, în afara ocupării a 92,5% din teritoriul fostei regiuni autonome Nagorno-Karabakh, au cucerit și șapte districte azere limitrofe (în total, cca 14% din suprafața Azerbaidjanului). În timpul conflictului a fost capturat și orașul azer Lacin, ceea ce a permis crearea unui coridor între Nagorno-Karabakh și Armenia, care a deschis oportunități de asistență militară și umanitară.

Războiul a provocat un masiv exod al populației; aproximativ 200.000 de armeni au părăsit Azerbaidjanul, iar peste 800.000 de azeri au plecat din Armenia. Cele două țări au devenit mai omogene din punct de vedere etnic decât în orice alt moment al istoriei lor.

Acordul de încetare a focului (Protocolul de la Bișkek, din 5 mai 1994) a marcat mai de-

Hodjalî, 1992, ...

grabă un fragil armistițiu decât o înțelegere politică. Conflictul din Nagorno-Karabakh a devenit unul dintre cele patru conflicte înghețate care au apărut după prăbușirea Uniunii Sovietice. Forțele beligerante azero-armene au fost separate printr-o așa-numită „linie de contact” (cca 200 km), care a devenit, alături de liniile de contact din Kașmir și, respectiv, dintre cele două Corei, una dintre cele mai militarizate granițe din lume.

Din 1995, Grupul OSCE de la Minsk, prezidat de Rusia, S.U.A. și Franța, și-a reluat demersurile vizând soluționarea pașnică a conflictului, însă cele mai mari obstacole s-au dovedit a fi divergențele dintre azeri și armeni privind viitorul statut al Nagorno-Karabakh și soarta zonelor limitrofe azere, ocupate de armeni. Dincolo de existența – la ambele părți – a unui naționalism extremist care a stimulat perpetuarea conflictului, un rol deloc neglijabil l-au jucat rivalitățile geopolitice din regiune, care au implicat actori externi, în primul rând Rusia și Turcia, ambele state prân-

mai degrabă interesate în perpetuarea conflictului, pentru a-și menține influența în Caucazul de Sud. S.U.A. au jucat în prima fază a conflictului un rol mai discret, pe de o parte, pentru a menaja sensibilitățile propriiei comunități armenice, iar pe de altă parte, pentru a menține deschise căile

dialogului politic cu statele din regiune și accesul la resursele de hidrocarburi din Azerbaidjan, preocupare manifestă în ultimii ani și din partea U.E.

In următorul deceniu, după 1994, au fost înregistrate periodic ciocniri locale de-a lungul liniei de contact, însă părțile s-au abținut de la acțiuni militare la scară largă. În anul 2016, a re izbucnit conflictul, cunoscut sub numele de „Războiul din aprilie” sau „Războiul de patru zile”, soldat cu câteva zeci de victime. În premieră, armata azeră a folosit drone importate din Turcia.

În 2017, Republica Nagorno-Karabakh a adoptat oficial numele istoric de „Republica Arțah”. Demersurile vizând recunoașterea internațională au eșuat, regiunea fiind în continuare considerată de comunitatea internațională drept parte a Azerbaidjanului. Doar trei pseudo-state au recunoscut-o: Transnistria, Abhazia și Osetia de Sud.

Chiar dacă la Erevan era privită ca „parte inseparabilă a Armeniei”, toate proiectele de legi vizând recunoașterea

... și monumentul ridicat la Baku în memoria victimelor

independenței Nagorno-Karabah au fost blocate de Parlamentul și Guvernul armean.

În toamna anului 2020 a re izbucnit conflictul, rămas în istorie ca „Operațiunea Pumnul de Fier” sau „Războiul de 44 de zile”, dovedindu-se a fi cel mai sângeros după 1994.

Intervențiile Rusiei și ale S.U.A. pentru oprirea ostilităților și reluarea negocierilor au eșuat; după avansul considerabil al trupelor azere și capturarea vechii capitale Șușă, Armenia a fost nevoită să semneze un acord de încetare a ostilităților.

Azerbaidjan a recâștigat cele șapte districte pierdute în conflictele de după anul 1991, cca o treime din auto-proclamata Republică Arțah, precum și coridorul Lacin, care a intrat sub controlul contingentului rus de menținere a păcii, urmând să devină o rută de tranzit între Armenia și Karabah. Mai dramatic a fost destinul armenilor care se mutaseră după 1994 în Lacin – țărani armeni originari din Armenia, la care se adăugaseră armeni sirieni și libanezi –, și care au fugit din regiune de teama unor represalii azere. În locul lor s-au reîntors azerii, care se refugiaseră în 1994.

În decembrie 2022, sub pretextul degradării zonei din cauza unor exploatare miniere, așa-zii activiști azeri de mediu au blocat – cu acordul tacit al Guvernului azer – coridorul Lacin, provocând o serioasă criză în aprovizionarea locuitorilor din Nagorno-Karabah.

Pasivitatea forțelor rusești

Efectele războiului de 44 de zile

de menținere a păcii în fața acțiunilor azere a subminat încrederea Armeniei în Rusia ca garant de securitate fiabil, ceea ce a generat o răcire vizibilă a relațiilor bilaterale.

În eforturile de normalizare a situației, s-au interferat și S.U.A. și Uniunea Europeană, care au mediat întâlniri azero-armene la nivel înalt. Premierul armean a declarat că Guvernul său recunoaște întregul Nagorno-Karabah ca teritoriu suveran al Azerbaidjanului, cerând, în schimb, protecția și garantarea drepturilor etnicilor armeni din Nagorno-Karabah.

Climatul de securitate a rămas tensionat, periodic având loc incidente de frontieră.

La 19 septembrie 2023, Azerbaidjan a declanșat o majoră „operațiune antiteroristă pentru restabilirea ordinii constituționale în Karabah”. După numai o zi, prin medierea forțelor ruse de menținere a păcii, s-au convenit încetarea ostilităților, desființarea și dezarmarea armatei din Karabah și retragerea trupelor armene. Ulterior, conducerea locală a anunțat „încetarea existenței Republicii Arțah” începând cu data de 1 ianuarie 2024. În

pofida unor garanții asiguratorii din partea conducerii azere, s-a înregistrat un masiv exod al populației armenice din Karabah; dintre cei cca 120.000 locuitori, au mai rămas în regiune doar câteva sute.

Azerbaidjanul a restabilit suveranitatea sa deplină în regiune, anunțând închiderea „o dată pentru totdeauna” a conflictului din Nagorno-Karabah, care, în baza unui decret din 2021, a căpătat statutul de „regiune economică Karabah”.

Este puțin probabil ca relațiile dintre Azerbaidjan și Armenia să se normalizeze într-un viitor apropiat. Recentul schimb de proiecte ale unui viitor tratat de pace relevă poziții diametral opuse, partea azeră cerând, printre altele, chiar modificarea Constituției Armeniei, care, în opinia sa, ar conține pretenții teritoriale. Complicații se întrevăd și în delimitarea frontierei, deși Armenia a fost de acord în principiu cu „ajustarea parțială” a liniei de demarcație, pe baza unor hărți de pe vremea U.R.S.S., și restituirea unor sate de frontieră cucerite în anii '90. În plus, conducerea azeră nu și-a disimulat niciodată interesul pentru crearea pe teritoriul Armeniei a unui coridor terestru (cca 70 km) spre Nahicevan, ceea ce ar putea genera pentru Erevan noi pierderi teritoriale. Interferarea mai accentuată și complexă în regiune a principalilor actori internaționali, în favoarea unuia sau altuia dintre cele două state, în funcție de interese geopolitice, este previzibilă. ■

CULTURA COSMONAUTICII UN CONCEPT NECESAR

TUDOR MIHĂESCU

*Pasionați
de rachetomodelism*

Datorită importanței sale politice și ideologice, alături de interesul mass-media pentru potențialul său spectacular, începutul erei spațiale (care debutează în anul 1957, atunci când este lansat primul satelit artificial) a dat naștere unei culturi a cosmonauticii care a reverberat în multiple sfere ale vieții publice.

Având o traiectorie sinuoasă și un istoric conceptual complex, cu împrumuturi semantice din mai multe ramuri disciplinare umaniste și sociale, termenul de cultură a început să fie folosit, într-o accepțiune modernă, în secolul al XVIII-lea, odată cu scrierile gânditorilor iluminiști francezi. Mai târziu, în contrast cu viziunea franceză universalistă asupra culturii, în spațiul german s-a dezvoltat o abordare particularistă a culturii, care pune accentul pe specificitatea fiecărui popor și pe diversitatea culturilor. Cele două concepții au constituit punctul de plecare pentru o bună parte dintre teoriile științifice despre cultură elaborate pe parcursul secolului al XX-lea.

Într-o lucrare de referință publicată în 1952, antropologii americani Alfred Kroeber și Clyde Kluckhohn au inventariat peste 160 de definiții date culturii, definiții pe care ei le grupează în șapte categorii: 1. definiții descriptive (sau enumerative,

în care accentul cade pe enumerarea diverselor manifestări ce formează cultura); 2. definiții istorice (care subliniază rolul moștenirii sociale, transmise din generație în generație); 3. definiții normative (interesate în special de tradiții, idealuri, norme, valori); 4. definiții psihologice (ce descriu dimensiunea instrumentală a culturii, văzută ca un mecanism de adaptare); 5. definiții structurale (care au în vedere modul de organizare a culturii); 6. definiții genetice (unde cultura apare ca un produs al interacțiunii sociale, concretizată prin artefacte, idei și simboluri); 7. definiții incomplete (bazate pe comparații sau formulări metaforice). După 1952, în primele decenii postbelice, numărul definițiilor date culturii a continuat să se extindă, mai ales pe fondul dezvoltării cercetărilor dedicate mass-mediei și teoriilor comunicării, al afirmării studiilor culturale, al emergenței unor orientări și problematici noi în semiotică, în antropologie sau în sociologie. În acest

Anunțul lansării
primului satelit în spațiu

context, numeroși cercetători încep să folosească și să teoretizeze noțiuni precum: industrie culturală, cultură de masă, cultură politică, contracultură, cultură muncitorească, cultură organizațională, subcultură, cultură de consum, cultură juvenilă, cultură vizuală, cultură digitală și altele.

Asimilând debaterile teoretice

evocate mai sus, enunțăm o definiție (una descriptivă, păstrând paralela cu modelul gândit de Kroeber și Kluckhohn) pentru conceptul de „cultură a cosmonauticii”: cultura cosmonauticii reprezintă un ansamblu de practici, reprezentări și obiecte ce imaginează sau reflectă explorarea spațială, prezente în patru arii de manifestare: în cultura scrisă, vizuală, audio și materială.

Cultura scrisă a cosmonauticii cuprinde un corp vast și divers de opere SF (scrise de scriitori precum Robert A. Heinlein, Arthur C. Clarke, Isaac Asimov, Ray Bradbury, Stanisław Lem, frații Strugatsky, printre alții), de articole publicate în ziare și reviste de popularizare a științei (pot fi menționate două reviste de referință: *Popular Mechanics* în Statele Unite și *Tehnika Molodioji* în Uniunea Sovietică), și de cărți de popularizare a cosmonauticii.

Cultura vizuală a cosmonauticii este formată din producții cu tematică spațială, precum: benzi desenate, ilustrații și picturi (Chesley Bonestell și Robert McCall, de exemplu, au fost printre cei mai cunoscuți ilustratori spațiali din Statele Unite), identitatea vizuală a misiunilor spațiale (sigle și embleme), cinematografie și seriale de televiziune, mozaicuri cu cosmonauți și rachete (prezente în Europa de Est, în special în fostele republici sovietice), fotografii, afișe, cărți poștale,

timbre etc. Într-un sens mai larg, cultura vizuală cuprinde și stilul futurist inspirat din domeniul spațial, prezent în arhitectură (arhitectura Google este exemplul cel mai elocvent), în grafică și publicitate sau chiar în designul de interior.

Complementară culturii vizuale este cultura audio a cosmonauticii. Cultura audio a cosmonauticii cuprinde acele artefacte sonice înregistrate, a căror origine se află în interacțiunile umane din domeniul spațial (dialogurile dintre astronauți și centrul de control, discursuri, replici memorabile), în acțiunile de mediatizare și popularizare a zborului în spațiu (reportaje și interviuri radiofonice), în creațiile artistice ce integrează tema explorării spațiale (cântece și compoziții muzicale, sunete speciale folosite în filme).

Cultura materială a cosmonauticii cuprinde artefacte de patrimoniu spațial (părți din rachete, capsule, costume spațiale, roci lunare, meteoriți etc. expuse în muzee specializate), suveniruri spațiale și diverse obiecte de colecție cu tematică spațială (obiecte care au fost duse în spațiu, magneți de frigider etc.), modele spațiale la scară (realizate fie de pasionații de modele, fie de rachetomodeliști).

În România comunistă, cultura cosmonauticii a avut multe asemănări cu modelele american și sovietic, atât în ceea ce privește interesul factorului politic, cât și în ceea ce privește interesul popular pentru domeniul explorării spațiale. Fiind membră a Pactului de la Varșovia, România împărtășea cu celelalte țări din Blocul Estic nu doar aceeași configurație socio-politică, ci și același mod socialist de viață – și implicit aceleași tipare, de inspirație sovietică, în practicile de consum mediatic. „Euforia cosmică a fost folosită pentru a întări așa-zisa prietenie între țările socialiste, cât și pentru a întreține imaginea de lider a Uniunii Sovietice. Cosmosul a devenit un

element omniprezent în cultura cotidiană a societăților socialiste, în special în cultura juvenilă” – nota Monica Rüthers, profesoară de Istoria Europei de Est la Universitatea din Hamburg.

În România a existat un echivalent al revistei sovietice *Tehnika Molodioji* reprezentată de revista *Știință și Tehnică*. De asemenea, în anii

Aselenizarea, în direct la televizor

Dumitru Prunariu pe coperta revistei Știință și Tehnică

regimului comunist au fost publicate numeroase cărți de popularizare a cosmonauticii. Un reprezentant local, comparabil cu popularizatorul american Willy Ley (tradus inclusiv în limba română), a fost inginerul Dumitru Ștefan Andreescu, care pe parcursul anilor 1960 – 1970 a devenit unul dintre cei mai prolifici autori de cărți de popularizare a cosmonauticii. În același timp, în vreme ce unii autori sovietici de SF au fost traduși și publicați (în suplimentul editat de *Știință și Tehnică* intitulat „Colecția de Povestiri Științifico-Fantastice”), numeroși scriitori din România – precum Sergiu Fărcășan, Radu Nor, Romulus Bărbulescu, I.M. Ștefan, Ion Hobana, George Anania și alții – au contribuit la dezvoltarea SF-ului autohton.

În ceea ce privește rachetomodelismul, pro-

fesorul Ioan N. Radu a fost unul dintre cei mai cunoscuți practicanți din domeniu. De asemenea, cultura materială a cosmonauticii, de această dată sub forma patrimoniului spațial, s-a regăsit în expoziția permanentă (organizată la Muzeul Militar Național din București) dedicată zborului primului cosmonaut român, Dumitru Prunariu (care în mai 1981 a participat la misiunea Soiuz 40). În spațiul amenajat la Muzeul Militar au fost expuse, printre altele, obiecte precum costumul de cosmonaut purtat de Prunariu, trusa medicală, cât și diverse obiecte ce prezintă aspecte (alimentație, igienă) din viața de zi cu zi petrecută pe stația spațială; cel mai valoros exponat însă – un obiect rar de patrimoniu spațial – rămâne capsula Soiuz.

Conceptul de „cultură a cosmonauticii” se dovedește a fi util și necesar în cercetările de istorie culturală și antropologie istorică, ajutând la o mai bună înțelegere a fenomenelor cu implicații socio-culturale declanșate de explorarea spațiului cosmic. Altfel spus, conceptul ajută la o mai bună organizare a unui material vast și eterogen (texte scrise, producții audio-vizuale, cultură materială), ce relevă într-un mod sui-generis impactul călătoriilor în spațiu în societatea ultimelor decenii. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 noiembrie 2024, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**.

– În ce an s-a separat breasla postăvarilor din Cluj de breasla croitorilor?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din august 2024 este:

„dextroză”

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Valentin-Iulian Șapcă**, din comuna **Jurilovca**, județul **Tulcea**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2025.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București

E-mail-ul nostru: **mistoric@gmail.com**

PRIMA STATIE DE AFINARE A AURULUI ȘI ARGINTULUI DIN ROMÂNIA

LUCIA POP

Exploatarea timpurie a minereurilor neferoase și a sării, principalele bogății naturale ale Maramureșului, a determinat formarea și dezvoltarea unor comunități, atestate documentar la mijlocul secolului al XIV-lea, și a unei civilizații specifice practicării specializate a extragerii și prelucrării acestor resurse naturale. Au alternat în timp perioadele de dezvoltare cu cele de stagnare sau regres, în funcție de interesul manifestat de oficialități, dar și de conjunctura social-politică. Distrugerile periodice provocate de atacuri străine asupra orașului Baia Mare, de surparea sau inundarea unor galerii sunt cauze care, asociate cu menținerea condițiilor foarte grele de lucru și a tehnologiei înapoiate, întrețineau și favorizau evoluția fluctuantă a mineritului.

Direcția Minelor și Uzinelor Statului din Baia Mare, intrarea la afinăria de aur și argint; carte poștală ilustrată din perioada interbelică

În perioada cuprinsă între secolele XIV – XVII, documentele consemnează mai multe exploatări miniere în perimetrul orașului Baia Mare, concentrate pe Dealul Crucii și Valea Roșie, iar în secolul al XVIII-lea sunt consemnate exploatări pe Valea Borcutului și Valea Usturoiului. Unele lucrări vechi sunt părăsite, deschizându-se altele noi în secolul al XIX-lea, cum s-a întâmplat, spre exemplu, pe Valea Roșie. Minele din acest perimetru au fost exploatate intens și în perioada următoare, aici fiind semnalată cea mai lungă galerie din Transilvania, de 9.000 m.

În cursul secolului al XIX-lea a crescut considerabil rentabilitatea exploatărilor miniere. Au fost amplificate lucrările pentru extinderea rețelei de filoane și deschiderea de noi galerii. Atribuțiile Inspectoratului superior minier (*Inspectorat Oberamt*, înființat în anul 1748) au fost preluate de Direcția Minelor și Uzinelor Metalurgice din Baia Mare. În primele decenii ale secolului al XX-lea întreaga

regiune minieră a fost afectată de Primul Război Mondial. Multe mine au fost surpate și inundate, fiind scoase temporar din exploatare.

După Unirea Transilvaniei cu România, la 1

Componente ale Stației de afinare în cadrul expoziției „Minerit și civilizație în Maramureș” (foto de Minerva Luca)

Decembrie 1918, toate proprietățile miniere care aparținuseră Direcției Minelor au trecut în proprietatea statului român, fiind administrate rând pe rând de diferite autorități miniere pe baza unor regulamente speciale de exploatare. Devin numeroase și importante societățile miniere particulare, unele cu capital străin („Phönix“, „Petroșani“, „Aurum“ etc.), dar sunt încurajați și micii producători grupați în asociații miniere. Instaurarea regimului comunist în anii postbelici a adus

cu sine industrializarea intensă a economiei, iar mineritul a fost pentru comunitatea băimăreană principalul furnizor de venituri și servicii sociale. După căderea regimului comunist (1989), mineritul a intrat în declin, închiderea perimetrelor miniere realizându-se în perioada 2006 – începutul anului 2007.

Conjunctura economică în care a fost înființată prima Stație de afinare a aurului și argintului din România în Baia Mare a fost, cu siguranță, una favorabilă, având în vedere strategia statului român de a încuraja industria extractivă autonomă. Canalizarea eforturilor spre scăderea semnificativă a dependenței României de importul produselor industriale a însemnat o veritabilă refundamentare industrială. Vorbim aici despre autarhia (autoizolarea) economică cristalizată în binecunoscutul slogan „prin noi înșine“, care a atras după sine dispoziții legislative menite să încurajeze munca, dar și capitalul românesc.

Regiunea Baia Mare, una dintre cele trei regiuni cu zăcăminte de aur din România (Baia Mare, Munții Apuseni sau Patruleterul aurifer, Valea lui Stan), se întindea în județele Satu Mare, Someș și Maramureș, raportat la jurisdicția administrativă din perioada interbelică în care Baia Mare făcea parte din județul Satu Mare. Exploatarea din această regiune se întindea pe o lungime de 120 km de-a lungul Munților Gutâi și Lăpuș. În ceea ce privește producția de metal prețios, dacă în 1919 în Transilvania s-au obținut 730 kg aur, în 1925 producția a fost de 1.300 kg, iar în 1935 de 5.353 kg aur fin, depășind cu mult producția medie anuală antebelică de 2.500 kg. În acest context, în Baia Mare a fost construită, prin grija Ministeru-

*Generator de curent continuu
(foto de Minerva Luca)*

lui Industriilor și Comerțului, în perioada 1923 – 1925, prima Stație de afinare a aurului și argintului din România.

Afinarea era ultima etapă a fluxului tehnologic de obținere a metalului prețios, prin care aurul și argintul erau separate între ele și apoi separate de impurități (cupru, plumb, zinc etc.). Procedul electrolitic s-a impus în perioada respectivă, cuprinzând două operațiuni de bază: separarea argintului cu obținerea nămolului aurifer (procedul Moebius) și separarea

aurului prin depunerea acestuia la catozi, de unde era recoltat și turnat în lingouri (procedul Wohlwill). Cu toate că Transilvania asigura Ungariei 90% din producția de aur, până în anul 1918 afinarea se făcea în instalațiile de la Schemnitz (azi Banská Štiavnica, Slovacia). După 1918, aurul brut era predat Consiliului Dirigent, iar din aprilie 1920 acesta era predat Băncii Naționale a României. A fost o perioadă în care aurul provenit de la Firiza de Jos (de lângă Baia Mare), Strâmbu și Zlatna era trimis la Londra spre afinare, ceea ce ridica pentru statul român multe probleme, inclusiv financiare. Pentru a elimina aceste inconveniente, dar și pentru a satisface nevoile interne, a fost luată hotărârea de a construi instalații de afinare în România, două în zona orașului Baia Mare și una la Gura Barza, în Apuseni. Decizia de înființare a stației de la Baia Mare a fost luată în anul 1923, iar la 1 aprilie 1924 s-a deschis Secția de Afinare a Direcției Minelor și Uzinelor Statului Baia Mare, intrând în producție fluentă la începutul anului 1925.

Instalațiile și utilajele au fost furnizate de firma „Siemens & Halske“ din Germania (Berlin), pentru suma de 1.183.062 lei. Această stație deservea minele statului și producătorii particulari, cu

*Opaț cu corp deschis, 1742
(foto de Zamfir Șomcutean)*

*Seiful de păstrare a lingourilor
(Tezaur; foto de Zamfir Șomcutean)
și o imagine din interiorul lui
(dreapta; foto de Minerva Luca)*

excepția Societății „Mica“, aceasta vânzând aurul brut direct către Banca Națională a României, care îl depozita în spațiile sale de tezaurizare. Stația de afinare a aurului și argintului cuprindea, conform documentelor de arhivă, toate elementele tehnice specifice ultimei etape a procesului de preparare în vederea obținerii, în formă pură, a metalelor prețioase, aur și argint. Capacitatea instalațiilor de afinare din această perioadă de început era de 1.000 kg, respectiv 4.000 kg, aur și argint pe an. Din cauza creșterii producției de aur brut, foarte curând capacitatea instalațiilor de afinare de la Baia Mare, care rămăneau în continuare unice în România, a fost depășită, astfel încât s-a pus problema refacerii acestora după noi standarde tehnologice. Aceeași firmă „Siemens & Halske“ se regăsește, alături de alte două firme participante, la licitația din anul 1932 pentru retehnologizare în vederea rentabilizării instalației și a creșterii capacității de producție.

Aceste lucrări au fost finalizate în anul 1933, afinăria băimăreană fiind la acea dată una dintre cele mai moderne din Europa. Cealaltă instalație de afinare proiectată la Baia Mare s-a deschis la Mina „Săsar“, în cadrul Societății „Petroșani“, dar conform surselor documentare, aceasta a funcționat intermitent și doar experimental.

O a doua instalație de afinare, construită după modelul celei din Baia Mare, a fost deschisă la Gura Barza în anul 1937 și a funcționat până în anul 1946, într-o primă etapă. După această dată, Baia Mare redevine o perioadă singurul centru de afinare din țară, funcționând în vechea locație din

incinta Direcției Minelor, până în anul 1967, când au fost puse în funcțiune noile instalații din arealul Uzinelor metalurgice „Phönix“. Vechile instalații și utilaje au fost duse, o parte dintre acestea fiind păstrate *in situ*, încorporate astăzi în patrimoniul și în spațiile administrate de Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș.

Din utilajele și instalațiile care au existat în incinta stației de afinare din Baia Mare se mai păstrează astăzi următoarele: cuptor mare pentru topit argintul (cu hota); cuptor mic pentru topit aurul (cu hota); generator de curent continuu pentru instalația de electroliză aur și argint (unul dintre cele trei existente în perioada interbelică); scheletul metalic al instalației electrolitice pentru argint; patru cuve folosite odinioară în instalația electrolitică pentru aur; pod rulant (pentru manevrarea cuvelor și tăvilor de electroliză); cementator (moara), care producea nămolul bogat în argintul ce mergea la electroliză (unul dintre cele două existente înainte); filtre (nuci) cu vacuum pentru spălarea nămolului de aur și argint.

Aceste elemente tehnice sunt distribuite în două spații dintre cele trei în care a funcționat afinăria. Există un alt spațiu, cu totul special din punct de vedere al construcției și destinației, anume TEZAURUL, în realitate un seif uriaș pentru depozitare valori. Acest spațiu, la care se accede printr-un coridor îngust din prima sală, este de formă circulară, cu sistemul de protecție adecvat păstrării lingourilor de aur și argint, respectiv o masivă ușă metalică cu sistem cifrat de acces. În interiorul acestei încăperi sunt distribuite rafturi de lemn pe care se așezau lingourile, lingotierele, cântarele, resturile de metal prețios și actele scrise aferente. Din acest loc lingourile de aur și argint luau drumul Băncii Naționale a României. Titlul (puritatea) metalelor prețioase era cuprinsă între 999,5 – 999,8 g la kg, iar greutatea lingourilor era de 6,600 – 7 kg, pentru aur și aproximativ 10 kg pentru argint.

În prezent, aceste mărturii, păstrate *in situ* și în patrimoniul mobil al Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, sunt valorificate în expoziția permanentă „Minerit și civilizație în Maramureș“. Atât edificiul monument istoric de secol XVIII, fosta „Monetărie“ erarială, azi sediul muzeului, cât și colecțiile de minerit și tehnică minieră aflate în administrarea instituției muzeale constituie o componentă importantă a patrimoniului industrial mobil și imobil din România. ■

100 DE ANI DE LA CONGRESUL DE STUDII BIZANTINE DE LA BUCUREȘTI

Participanții la Congresul de la București, din 1924...

ANDREI TIMOTIN

Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române (I.S.S.E.E.), împreună cu Societatea Română de Studii Bizantine (S.R.S.B.) și Muzeul Național de Artă al României (M.N.A.R.), a organizat, sub egida Asociației Internaționale de Studii Bizantine (A.I.E.B.), colocviul internațional „Le Centenaire des congrès des études byzantines (1924 – 2024). Le congrès de Bucarest (1924) et l'internationalisation des études byzantines“, care s-a desfășurat la Muzeul Național de Artă, în zilele de 4 și 5 septembrie, fiind urmat de o călătorie de studiu la mănăstirile din Oltenia, în zilele de 6 și 7 septembrie, unde a avut loc și ultima sesiune a colocviului.

Reuniunea, la care au participat bizantinisti din peste zece țări cu școli prestigioase în domeniul bizantinologiei, preponderent din Europa (Bulgaria, Cehia, Franța, Grecia, Italia, Marea Britanie, România, Spania și Serbia), dar și de peste Ocean (Argentina și Statele Unite ale Americii), a

marcat centenarul congresului organizat de Nicolae Iorga la București în 1924, congres care reprezintă punctul de plecare al uneia dintre cele mai prestigioase și longevive reuniuni științifice internaționale, ultimul congres de studii bizantine, al XXIV-lea, având loc la Veneția în urmă cu doi ani și reunind

... și cei care au marcat 100 de ani de la acea manifestare

peste o mie de participanți. Lucrările colocviului au fost deschise de patru alocuțiuni rostite de: președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, de președintele A.I.E.B., Antonio Rigo, de directorii M.N.A.R. și I.S.S.E.E., Călin-Alexiu Stegerea și Daniel Cain, precum și de subsemnatul, în calitate de președinte al S.R.S.B.

Cei peste 25 de specialiști reușiți la București au dezbătut, pe durata a trei zile, importanța congresului organizat în urmă cu 100 de ani în România pentru dezvoltarea studiilor bizantine la nivel internațional, pentru formarea și consolidarea unei comunități științifice în domeniul bizantinologiei, prin formarea de centre de cercetare, prin crearea unor publicații științifice de profil (*Byzantion* la Bruxelles, *Studi bizantini e neoellenici* la Roma, *Byzantinoslavica* și *Seminarium Kondakovianum* la Praga și altele), prin organizarea de reuniuni similare cu caracter periodic.

Lucrările colocviului au inclus și două conferințe (*keynote lectures*): cea dintâi, a profesorilor Jannic Durand și Maximilien Durand, a înfățișat prezența artefactelor de origine bizantină la Muzeul Luvru în ultimul secol, în vreme ce a doua, a profesorului Paul Magdalino, a plasat istoria studiilor bizantine, într-un amplu și original periplu istoric, în cadrul preocupărilor identitare ale cărturarilor din Imperiul Bizantin.

Prima sesiune a fost consacrată figurii lui Nicolae Iorga în legătură cu congresul de la București din 1924: concepția istorică aflată la baza ideii organizării unui congres internațional de studii bizantine, discursul inaugural al congresului,

viziunea sa despre Ortodoxie și continuarea „forme imperiale” după căderea Constantinopolului, legăturile sale cu Charles Diehl și alți membri ai delegației franceze în contextul politic al perioadei de după încheierea Primului Război Mondial.

Patrimoniul artistic de tradiție bizantină, temă aflată în centrul preocupărilor participanților la congresul din 1924, a alcătuit subiectul celei de-a doua sesiuni a colocviului, începând cu o comunicare despre prezența monumentelor românești și balcanice în fototeca Gabriel Millet din Paris. Au fost, de asemenea,

evocate primele colecții românești de artă de tradiție bizantină, precum și locul Bisericii domnești din Curtea de Argeș în programul congresului din 1924.

Lucrările colocviului au continuat cu prezentări consacrate dezvoltării bizantinologiei în Europa și peste Ocean în perioada congresului de la București, precum și unor personalități de talia lui Nikodim Kondakov sau Josep Puig i Cadafalch. A fost, de asemenea, prezentată activitatea câtorva figuri fondatoare ale studiilor bizantine în România, precum Gheorghe I. Brătianu, Orest Tafrali, Vasile Grecu și Petre Ș. Năsturel.

Programul a inclus și o vizită ghidată a Galeriei de Artă Veche Românească din cadrul M.N.A.R., deținător al celei mai vechi colecții publice de artă bizantină și postbizantină din lume, precum și un concert de muzică bizantină și postbizantină al corului „Psalmodia” al Universității Naționale de Muzică din București, sub bagheta profesorului Nicolae Gheorghiciu. În cadrul ultimei sesiuni a colocviului, la Mănăstirea Cozia, Înaltpreasfinția Sa Varsanufie a evocat viața intelectuală și spirituală din Arhiepiscopia Râmnicului, iar Antonio Rigo, președintele A.I.E.B., a vorbit despre situația actuală și viitorul studiilor bizantine în context global. A fost înfățișată, de asemenea, istoria studiilor bizantine în România, precum și locul Bizanțului în modernitatea românească. Participanții au vizitat Biserica domnească și Mănăstirea Curtea de Argeș, Mănăstirea Cozia și bolnița mănăstirii, mănăstirile Govora, Surpatele și Hurezi. ■

Ziarele apărute cu data de 1 septembrie – reamintim că erau antedatate cu o zi – consacră pagini întregi manifestărilor dedicate celor 100 de ani de la nașterea lui Avram Iancu (Magazin istoric, 9/2024).

ROMÂNIA, ACUM 100 ANI

Prirej și de polemică între gazete. *Universul* este scandalizat că *Adevărul* îi acuză că în numărul de ieri ar fi publicat poza lui Kossuth, în locul celei a lui Avram Iancu. „Îi trimitem la Academie (Calea Victoriei 125, intrarea pe ușa din dreapta) ori, dacă nu au deprinderea unor asemenea locuri, să roage pe cineva să le dea volumul *Biografia lui Avram Iancu*, de Iosif Șterca Șuluțiu...”, de unde luaseră fotografia.

Ministerul de Finanțe a dispus tipărirea de duplicate pentru titlurile românești evacuate la Moscova, care nu s-au reîntors în țară. Noile titluri-duplicat nu vor mai fi tipărite în 54 de culori, fiind prea costisitor, dar pentru fiecare împrumut se va folosi altă culoare și se va specifica faptul că originalul se află la Moscova.

La jumătatea lu-

nii octombrie, întrebat, după deschiderea lucrărilor noului Parlament, ce impresie i-a făcut mesajul Tronului, Nicolae Iorga răspunde: „Mesajul citit reprezintă două volume de istorie care nu va fi”. Peste câteva zile bufnește scandalul pașapoartelor false eliberate pentru cei care doreau să emigreze în Statele Unite. Richard Franasovici, subsecretar de Stat la Interne, își dă demisia. La fel ministrul de Interne, generalul Al. Văitoianu. La 22 octombrie generalul a fost adus

în fața judecătorului de instrucție. La 2 noaptea s-a emis mandat de arestare împotriva fostului ministru. Atunci generalul Al. Văitoianu a scos un revolver din buzunar și a încercat să se sinucidă. A fost dus de urgență la Spitalul Colțea.

Mult mai grav și cu consecințe pe termen lung a fost atentatul săvârșit spre finalul lunii octombrie la Iași. Prefectul poliției din Iași, Constantin Manciuc, a fost omorât de Corneliu Zelea Codreanu, pe când ieșea din

localul tribunalului din Iași. Inspectorul de poliție Clos și subcomisarul Urseanu au încercat să sară în ajutorul prefectului și au fost împușcați și ei. Arestat, Codreanu a spus că a încercat să răzbune pe studenții care ar fi avut de suferit din cauza poliției, în timpul tulburărilor de la Universitatea din Iași.

Regele Ferdinand (în centru) s-a prins într-o horă cu prilejul manifestărilor consacrate lui Avram Iancu; în stânga sa, domnișoara Ciceo-Pop

„Statul e un taler cu două fețe, statul este ipocrizia și imoralitatea personificate, căpușite cu o groasă blană de nedreptate, statul este...” – scrie George Ranetti, în *Universul* din 1 septembrie. Și exemplifică. În toate școlile sunt afișe, plătite din banii statului, care arată școlarilor efectele negative ale tutunului și alcoolului, dar la sfârșit de an statul se împăunează cu veniturile obținute din vânzarea tutunului și a alcoolului. La depunerile populației, statul acordă 4 – 5% dobândă, dar la întârzierea la plata dărilor, abuzive, percepe 9%. „Nu mai vorbim de furnizori și de alți creditori ai statului, cari sunt trăgănați luni și luni de zile până să fie satisfăcuți, fără să li se recunoască o centimă în plus pentru timpul pierdut, cheltuielile făcute și pentru capitalul lor, care a zăcut mort, înfășurat în giulgiul de hârtie al unei ordonanțe de plată amânată mereu la calendele grecești”.

Statul are mari probleme financiare și caută să se împrumute în străinătate. Guvernatorul B.N.R., Mihail Oromolu, a spus clar, într-un interviu pentru *Financial Times*, că România, pentru a se reface, are nevoie de un împrumut extern, opinie în totală contradicție cu cea a ministrului de Finanțe, Vintilă Brătianu. Într-o declarație făcută *Adevărului*, guvernatorul explică: este doar o contradicție aparentă, ce vine din pozițiile diferite pe care le ocupă domnia sa și Vintilă Brătianu. Și acesta din urmă dorește un împrumut, dar ca ministru de Finanțe nu poate declara deschis acest lucru decât dacă are siguranța că îl va și obține.

Premierul Ion I.C. Brătianu se îndreaptă către Tebea

La jumătatea lunii septembrie, în *Monitorul Oficial* a apărut regulamentul legii Consiliului superior al apărării, care are ca scop a examina și hotărî toate chestiunile relative la apărarea națională. Președinte este prim-ministrul. Mai intră în compunere: A.S.R. principele moștenitor, după majorat; ministrul de Război; ministrul Afacerilor Străine; ministrul Industriei și Comerțului; ministrul Comunicațiilor; ministrul Lucrărilor Publice; ministrul de Finanțe; ministrul Agriculturii; ministrul Sănătății Publice și ministrul de Interne.

Ministerul de Război a cerut

un teren lângă Mediaș pentru construirea unui centru de aviație, care i-a fost acordat.

„O rușine a țării noastre: serviciul exploatării în poșta română”, sună un titlu în ediția din 1 septembrie a ziarului *Universul*. Scrisori care ajung după săptămâni de la expediere sau nu ajung niciodată, formulare în limbile maghiară, rusă sau germană care se folosesc încă pe scară largă de multe oficii poștale.

„Multe s-ar îndrepta în țara noastră, dacă n-ar fi încetățenită, cu atâta putere, domnia abuzului” – crede același ziar. În vreme ce prim-ministrul, plecând cu soția la Karlsbad, a reținut doar un compartiment cu trei locuri în tren, aproape zilnic se atașează unul sau mai multe vagoane ministeriale unor trenuri, sporind greutatea lor. Se pun vagoane speciale la dispoziția unor generali (cel mai mult abuzează generalul Petala) sau a unor funcționari C.F.R. care pleacă în inspecție. Zilele trecute, un ministru a scăpat oala cu sarmale pe peronul Gării de Nord, spre amuzamentul asistenței. Apoi s-a urcat în vagonul ministerial. În diferite gări își invita prietenii la o cafea. La observația unui călător că mai bine s-ar îngriji să nu mai

circule călătorii înghesuți, uneori pe scara vagoanelor, i-a replicat: „Parcă ai fi Vintilă [Brătianu, ministrul de Finanțe], că numai el ne ține veșnic acest discurs”. Uneori se atașează trenurilor trei până la cinci vagoane ministeriale, în fiecare călătorind câte o „exceelență”, deși toți se îndreaptă în aceeași direcție. În același timp, la Direcția C.F.R. urmează să se țină o conferință pentru a discuta necesitatea

O imagine a Bucureștilor, luată din aeroplan; în dreapta, clădirea Universității

Guvernatorul B.N.R.,
Mihail Oromolu

micșorării vitezei trenurilor din cauza slăbirii terasamentelor.

După anunțarea rezultatelor la examenul de admitere la Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, cinci dintre elevii bursieri reușiți au fost anunțați că, din dispoziția Ministerului de Război, locurile lor au fost suprimate. Acești cinci copii de oameni săraci rămân pe dinafară, căci s-au încheiat examenele de admitere la toate liceele. Să reușești la examenul de admitere la liceul creat de Nicolae Filipescu era un lucru de mare mândrie. Supărarea a fost și mai mare când s-a aflat că suprimarea celor cinci locuri a fost cauzată de primirea la liceu a cinci copii veniți din S.U.A. În loc să suplimenteze locurile sau măcar să îi redistribuie pe cei cinci elevi români la alte licee militare, Ministerul de Război a ales cea mai proastă soluție.

Monitorul Oficial din 21 septembrie 1924 publică mai multe decrete de numiri date în... 1921.

La jumătatea lunii octombrie s-a prezentat la ministrul Instrucțiunii Publice o delegație de 200 de șefi de lucrări și asistenți de la Facultățile de Științe și Medicină ale Universității

din Cluj. Au anunțat că de la 1 noiembrie își dau demisia, din cauza salariilor prea mici. Vor continua activitatea o lună, gratis, pentru a permite autorităților să găsească soluții de înlocuire. Șefii de lucrări primesc 3.500 lei lunar (trebuie neapărat să aibă doctorat și în doi ani să își dea docența), iar asistenții 3.100 lei.

Câteva prețuri: carnea de vită 22 – 24 lei/kg; de porc 54 lei; de vițel 40 lei; de berbec 25 lei; slămina 70 lei și osânza 75 lei.; găina 60 – 65 lei; rața 55 – 60 lei; puilul de găină 25 – 40 lei; cartofii 4 – 5 lei/kg; ceapa 6 – 7 lei; bamele 20 lei; vinetele 0,50 – 1 leu bucata; varza albă 5 – 10 lei; prunele 6 – 10 lei/kg; strugurii 8 – 15 lei; merele și perele 6 – 12 lei; pepenele 5 – 10 lei bucata.

La 8 septembrie, dimineața, a luat foc clădirea în construcție a Universității. În pod își aveau locuința câțiva muncitori. Focul a pornit de la o mașină de gătit a unuia dintre ei. La fața locului au sosit de urgență prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, ministrul de Război, președintele Senatului și alte personalități. La ora 11.00 focul era complet stins.

Primăria Capitalei a început deschiderea unei noi alei care intră în Cișmigiu dinspre Știrbey Vodă, pe lângă Conservatorul de Muzică.

Școala română din Sofia urmează să se închidă – anunță *Universul*. Părinții nu mai vor să își trimită copiii, pentru că școala funcționează la etajul unei clădiri ce are la parter ateliere de croitorie, din care fumul lemnului de foc urcă în clase, iar curtea școlii se reduce la 10 m², cimentată. Comunitatea românească din Sofia a cerut Ministerului Învățământului din România să o ajute să mute școala în alt loc,

dar până acum nu s-a făcut nimic.

După moartea lui Theodor Aman, văduva acestuia a încheiat o convenție cu Ministerul Instrucțiunii Publice, căruia îi ceda clădirea și operele de artă în schimbul unei rente viagere de 800 lei. Suma presupunea un fond de 300.000 lei. Era evident că era de fapt o donație, căci valoarea clădirii și a operelor de artă depășea cu mult suma aceasta. Renta a mai crescut cu timpul, dar astăzi se dovedește insuficientă pentru o bătrână care trebuie să plătească doctori și doctorii. Este și un prost exemplu pentru cei care ar mai dori să ofere statului astfel de valori artistice.

La Teatrul Național s-a reconstituit întocmai reprezentația inițială a piesei lui Molière *Bolnavul închipuit*. Un cititor atent scrie și întreabă de ce, totuși, s-a mănuit butonul electric pe scenă ca să lumineze salonul lui Argan.

În ședința Consiliului de Miniștri de ieri s-a aprobat propunerea lui C. Angelescu, ministrul Instrucțiunii Publice, de a se deschide la Viena un institut care să se ocupe cu cercetarea arhivelor și actelor care privesc Transilvania, Banatul și Bucovina.

Și în final o știre dătătoare de speranțe. Stații de radiotelegrafie de pe glob comunică recepționarea unor semnale radio ce par a veni de pe Marte. „Dacă știrea s-ar confirma cu adevărat, întrebarea firească ce s-ar impune ar fi: ce limbă vorbesc marțienii? [...] Cert este că veacul nostru e al descoperirilor senzaționale“ – conchide redactorul ziarului *Universul*. ■

Rubrică realizată
cu sprijinul Bibliotecii
Academiei Române

DAISY

THEO STĂNESCU-STANCIU

● „Cea mai elegantă și mai controversată femeie din Paris“ ● Sursă de inspirație pentru creatorii de modă Coco Chanel și Elsa Schiaparelli ● O culoare îndrăzneată – shocking pink (roz strălucitor) – a fost creată special pentru ea ● Bijuteriile numeroase și masive pe care le purta îi puneau la grea încercare trupul micuț ● Dominată de pasiuni periculoase și excentrice: cocaină, morfină, pornografie ● Prietenă apropiată a celor mai importante personaje ale epocii: prinți, miniștri, moguli ai industriei sau bancheri, oameni politici ● L-ar fi sedus pe Winston Churchill... ● ... pentru a-l părăsi și a se căsători cu vărul acestuia

Când a venit pe lume Marguerite Séverine Philippine Decazes de Glücksberg, la 29 aprilie 1890, într-unul dintre cele mai luxoase cartiere ale Parisului, părea că zâna norocului i-ar surâde pe vecie. Era unul dintre copiii bogatei moștenitoare a inventatorului mașinii de cusut Isaac Merrit Singer (1811 – 1875), Isabelle-Blanche, și a celui de-al treilea duce de Decazes și de Glücksberg, Jean Élie. În primii șase ani de viață a fost un copil destul de răsfățat. Dar, fericirea a durat puțin... La mijlocul lunii noiembrie a anului 1896, tragedia a lovit familia: Isabelle s-a si-

nucis, lăsând în urmă șase copii și un soț dărâmat sufletește. În scurt timp, Jean a conștientizat că nu putea face față noii situații și și-a încredințat odraslele lui Winnaretta. Chiar dacă părea alegerea ideală, sora mai mare a Isabellei nu era, în realitate, persoana perfectă pentru a-și crește nepoții.

La rândul ei, nici ea nu avusesese parte de o copilărie fericită. Isaac nu fusese un tată nici prea prezent, nici prea iubitor. Pe lângă cei șase născuți în cadrul căsniciei legale, aventurile extraconjugale se spune că i-ar mai fi adus încă 18 urmași. După pierderea tatălui

și rezolvarea problemelor cu moștenirea celor 14 milioane de dolari, mama s-a mutat de la Londra la Paris, unde s-a îndrăgostit de un carismatic violonist de origine belgiană, Victor-Nicolas Reubsaet. Însă ceea ce a fost pasiune pentru văduva lui Singer, s-a transformat în adevărată dramă pentru Winnaretta. Au circulat multe zvonuri despre posibile abuzuri sexuale ale belgianului în legătură cu cea mai mare dintre fiicele noii soții. Când a împlinit vârsta potrivită pentru a putea intra în posesia milionului de dolari lăsat de tată, tânăra a fugit cât mai departe.

S-a transformat rapid, în ochii multora, într-o partidă perfectă. În ciuda bârfelor ce insistau din ce în ce mai mult pe atracția față de persoanele de același sex, s-a căsătorit la doar 22 de ani cu un membru al viței nobiliare franceze. Mariajul a fost însă anulat de Biserica Catolică deoarece nu fusese consumat. Însă Winnaretta nu s-a dat bătută. Câțiva ani mai târziu, în 1893, și-a legat destinul de un alt prinț, Edmond de Polignac, de două ori mai în vârstă și cu o reputație nu numai de iubitor al artelor, dar și al... bărbaților! Saloonul lor s-a transformat într-unul dintre cele mai căutate locuri mondene din Paris. Marcel Proust, Isadora Duncan, Jean Cocteau, Claude Monet, Colette, Maurice Ravel, Sergei Diaghilev, Le Corbusier sau chiar Dinu Lipatti s-au numărat printre cei care îi treceau adesea pragul. Dar, alături și de numeroasele cuceriri amoroase ale gazdei: pictorița Romaine Brooks, compozitoarea Ethel Smyth, pianista Renata Borgatti sau scriitoarea Virginia Woolf. Acolo, în destul de controversatul mediu, avea să-și petreacă o bună parte a adolescenței și Marguerite...

Asemenea mătușii, a decis să se căsătorească repede, la 10 mai 1910, când abia împlinise 20 de ani. Alesul făcea parte tot din clasa nobiliară, prințul de Broglie (o veche familie de origine piemonteză, ce emigrase în Franța pe la mijlocul veacului al XVII-lea), Jean Amédée (n. 1886). Din nefericire, mariajul

În 1922, ...

nu a durat prea mult. Prințul și-a găsit sfârșitul în februarie 1918, pe când servea în armata franceză pe frontul din Algeria. După sursele oficiale, cauza morții ar fi fost gripa spaniolă, ce deja făcea ravagii. Însă cele neoficiale vorbeau despre înclinațiile sale homosexuale, care, odată descoperite, l-ar fi împins să își ia viața.

Și chiar dacă zvonurile au fost unele adevărate, mariajul s-a concretizat prin venirea pe lume a trei fiice. Ținând cont de anecdotele care circulau în epocă, se pare că Marguerite nu ar fi excelat, la rândul ei, ca mamă. Întrebată de un apropiat despre fete, ar fi replicat sec și usturător: „Cea mai mare, Emmeline [n. 1911 – n. a.], îi seamănă, oarecum, primului meu soț, dar are un caracter mult mai masculin decât l-a avut el; cea de-a doua, Isabelle [n. 1912 – n. a.], îmi seamănă mie, dar fără curajul care mă

caracterizează; în ceea ce o privește pe a treia [Jaqueline, n. 1918 – n. a.], este rezultatul nefericit al unei legături cu o lepădătură de om”.

După o altă istorisire, pe când s-ar fi plimbat printr-un parc din vecinătatea propriei locuințe, ar fi exclamat, când a văzut trei fete elegante îmbrăcate, însoțite de o bonă: „Ce copile frumos gătite! Ar trebui să mă duc să o întreb pe fată ale cui sunt...”. și când ar fi abordat bona, aceasta i-ar fi răspuns, cu uimire: „Dar, doamnă, fetele sunt ale dumneavoastră!”.

Și Marguerite – cunoscută de apropiați mai ales ca Daisy (variante engleză a numelui) – nu a pozat prea multă vreme în văduva îndurerată. La doar câteva luni de la moartea lui Jean, inima părea să îi tresalte din nou. Alesul ar fi fost un cunoscut politician englez, ce-și petrecea câteva săptămâni la Paris, la Hotelul Ritz, Winston Churchill. Inițial, acesta, căruia, cu puțină vreme în urmă i se

... 1935, ...

născuse cel de-al patrulea copil, o fiică, Marigold (noiembrie 1918), nu a părut interesat. Și tocmai aceea răceală i-ar fi dat aripi lui Daisy. Conștientă de farmecul aparte, a insistat și gurile rele spun că Churchill i-ar fi căzut pradă. Conform însemnărilor secretarului particular al politicianului, John Colville, lucrurile ar fi stat cu totul altfel: „Era o femeie rea, dar atrăgătoare, care, potrivit doamnei Churchill [Clementine, născută Spencer, căsătorită cu Winston Churchill încă din 1908 – n. a.], ar fi încercat să-i seducă soțul. Nu a avut succes și a fost iertată, chiar și de Clementine”.

Daisy s-a plictisit repede... și ochii i-au căzut pe vârul lui Winston, un bancher de succes, Reginald Fellowes (1884 – 1953). Cei doi s-au căsătorit la 9 august 1919, în capitala britanică. Apoi, neputându-se decide asupra unui cămin oficial, au continuat să locuiască la Paris, dar vizitând frecvent și Londra. Odată ce a adus pe lume o fiică, Rosamund (16 ianuarie 1921), Daisy a considerat că-și făcuse datoria și îi putea cere noului soț să îi acorde libertatea după care tânjea. Se pare că Reginald, îndrăgostit până peste poate, ar fi închis mai mereu ochii la escapadele amoroase ale consoartei.

Din aceeași dorință de epatare, Daisy îl alege pe arhitectul și decoratorul de interioare Louis Süe (1875 – 1968), unul dintre creatorii stilului *Art deco*, să își pună amprenta pe locuința familiei, situată în Neuilly-sur-Seine. Interioarele

... 1951

impresionante, multitudinea de oglinzi, decorațiunile opulente, candelabrele uriașe – detalii care aveau să devină aproape mărci înregistrate ale stilului doamnei Fellowes.

Pentru oaspeți, atmosfera și modul cum erau primiți de gazdă reprezenta mereu o provocare. Deoarece Daisy experimenta cele mai excentrice moduri de a șoca... Urmand moda timpului, de a primi invitații în baie, își comandase o pelerină de celofan, pe care o îmbrăca după ce ieșea din cadă, peste corpul gol; chiar dacă articolul vestimentar nu reușea să acopere mai nimic, era opulent accesoriizat cu bijuterii masive. Și, când nu purta ciudata pelerină, mai ales seara, îi plăcea să își facă apariția îmbrăcată cu o jachetă bărbătească, împodobită cu nenumărate paiete. Și nu erau nici pe departe cele mai ciudate prezentări. Onora, adesea, invi-

tații la cină, sosiți îmbrăcați la patru ace, apărând doar în... lenjerie. Sau, din dorința de a încinge și mai mult atmosfera, aduna laolaltă prieteni și dușmani, pe care îi așeza, ironic, unul lângă altul, la masă.

Dacă distracția nu era una pe măsură, avea grijă să adauge ingrediente... speciale. Fie își lăsa invitații să răsfoiască impresionanta sa colecție de albume cu tentă pornografică, fie le oferea cocktailuri aparte, băuturi tari, amestecate cu... morfină, cocaină sau un gen de amfetamină.

În timp, devenise o consumatoare înrăită. După cum povestesc cei care i-au fost alături, totul ar fi început din dorința de a-și menține o greutate corporală perfectă. Pasionată de alcool, era conștientă că viciul îi poate rotunji și deforma trupul. A început, mai simplu, cu o dietă ketogenă – foarte săracă în carbohidrați –, pe care a alăturat-o, drastic, cu postul alimentar intermitent. Dar nu a fost deloc mulțumită de rezultate. Astfel că a apelat la soluții speciale: drogurile.

Gânditoare...

Unul dintre contemporani își amintea, de pildă, că, odată, fiind prezentă la o repetiție a trupei de balet al lui Sergei Diaghilev, când prima dansatoare s-a plâns de dureri insuportabile de cap, Daisy i-a întins, nonșalant, o cutiuță cu o pudră albă, asigurând-o că face... minuni!

Ținea echipajele a două iahturi mereu pregătite pentru a pleca oricând, la bordul lor petrecerile ciudate continuând zi și noapte. Daisy își făcuse un obicei de a alege câte o persoană pe care să o persecute pe tot timpul călătoriei, iar pe alta – să o ajute în șicanarea celui alt. Uneori, momentele deveneau atât de intense, își amintea Cecil Beaton (1904 – 1980), unul dintre cei mai cunoscuți fotografi ai vremii, încât

„Daisy Fellowes a lansat mai multe tendințe decât orice femeie din lume“

Jean Cocteau

invitații și-ar fi dorit să plece, să părăsească rapid ambarcațiunea, dar se aflau în mijlocul mării, departe de țărm...

După cum perfect a caracterizat-o jurnalista de modă Bettina Ballard, doamna Fellowes „a creat drame oriunde mergea, pentru a evita plictiseala, și nu-i păsa deloc ce credea lumea despre ea“.

A reușit chiar să eludeze și cutumele Palatului Buckingham. Nu putea să respecte un cod vestimentar, chiar dacă era cel al Curții. Așa că a găsit o soluție ingenioasă: cum avea în

... și zâmbitoare

arborele genealogic numeroase rude peste Canal, putea invoca oricând o pierdere în familie și, de aici, necesitatea de a purta negru (în detrimentul culorilor pastelate care erau permise la Curte). Nu de puține ori s-a prezentat familiei regale purtând rochii extrem de scurte, cu trenă, își amintea Cecil Beaton

Când alte femei ar fi fost dărâmate descoperind că rivala purta o ținută identică la un eveniment important, Daisy improviza cu aceeași excentricitate cunoscută. La o asemenea gală, când a văzut că altcineva etala o parură de pene de struț identică, a scos din geantă un accesoriu pe care mereu îl avea la îndemână – o forfecuță – și a îndepărtat orice... asemănare!

De unde acea dorință de a șoca?! Cunoscuții o știau foarte bine: conștientă că nu se născuse o femeie frumoasă (mai ales după tiparele vremii, cu toate că a încercat, printre primele din epocă, efectul operațiilor estetice), măcar reprezenta excentricitatea și ținutele sofisticate la

superlativ. Perfecționistă, petrecea ore bune pentru a-și aranja părul (în unele zile, în funcție de numărul evenimentelor la care participa, ajungea chiar să își schimbe coafura și de zece ori) sau a-și accessoriza ținutele, având grijă ca bijuteriile să fie simetric poziționate și să îi reflecte personalitatea.

A devenit rapid atât clientul perfect pentru cei mai mari creatori de modă, cât și o sursă de inspirație fără limite. Hainele și bijuteriile purtate de ea au devenit unele dintre cele mai discutate subiecte

ale vremii. Revista *Vogue* i-a salutat „îndrăzneala de a fi diferită“. La Ritz, într-o seară, oaspeții au escaladat scaunele și

*Sora mamei,
cea care a crescut-o, Winnaretta*

mesele pentru a vedea mai îndeaproape haina sa scurtă, din blană de maimuță, brodată în aur, creată special de Elsa Schiaparelli; altădată, pălăria ciudată, în formă de pantof cu toc (desenată în tandem Schiaparelli – Salvador Dali), pe care Daisy a purtat-o cu o asemenea nonșalanță, încât însăși Schiaparelli a rămas atât de impresionată. Ea i-a inventat așa-numita culoare „roz șocant”. Iar Daisy Fellowes a adorat-o: fie că a fost sub forma unui homar gigantic ce impresiona pe o rochie de un roz pal, fie ca niște buze senzuale, imprimate pe post de buzunare pe un costum negru.

Și marea rivală a Elsei, Coco Chanel, a fost la fel de impresionată de îndrăzneala acestei muze perfecte. I-a creat special, printre altele, o rochie de inspirație *gipsy*, din mătase, rayon și bumbac, pentru o apariție la un bal cu temă orientală.

Karl Lagerfeld a numit-o, la rândul ei, „cea mai elegantă femeie pe care am văzut-o vreodată”.

I altă mare pasiune – cea pentru bijuterii – a transformat-o și în favorita marilor creatori ai momentului. Cartier, Van Cleef, Arpels, Boucheron sau Mauboussin o adora. Era una dintre cele mai importante cliențe, care aproape nu se oprea niciodată din cumpărături, solicitând mai mult, mai impozant, mai scump... Diamante, safire, smaralde, rubine – orice strălucea și impresiona. Avea dorințe speciale: accesorii care să îi poarte amprenta, să devină marcă înregistrată. A fost cazul, de pildă, al manșetelor

Crepuscul

ornate cu smaralde, devenite, grație numeroaselor fotografii realizate la diverse ocazii, semnătură personală. Nu conta că avea un trup subțire, adolescentin, iar colierele purtate atârnav greu, punându-i la mare încercare postura. Le cerea bijuteriilor să sporească greutatea, să adauge mai multe pietre, mai multe detalii, pandante centrale uriașe.

Războiul i-a schimbat radical lumea. Încetul cu încetul, Daisy avea să descopere că tot ceea ce iubea, tot pentru ceea ce trăise, nu mai aveau aceeași valoare. Locuia într-o Anglie zdruncinată de război și de problemele sociale. Mai mult, starea de sănătate a lui Reginald, care fusese mereu stâlpul familiei, se deteriora pe zi ce trecea. A ajuns dependent de scaunul cu roțile. După problemele zilnice și neputința fizică, avea să vină și o altă lovitură – umilința. Fiica cea mică, Jaqueline, cu care altădată se mândrise, deoarece se alăturase cauzei Rezistenței franceze, a descoperit că se căsătorise cu un... spion

german și, astfel, a ajuns să își trădeze (e adevărat, fără să știe) camarazii. Au fost momente în care Daisy aproape nu și-a mai dorit să trăiască. Își amintea de suicidul mamei, pe care îl considera singura soluție.

După moartea soțului (19 martie 1953), a decis să revină în Franța, la Paris, unde s-a și stins, la 13 decembrie 1962. „În epoca Beatles, nimănui nu i-a mai păsat de femeia care, odată, a purtat o pălărie sub formă de pantof, a deținut o nuanță de roz creată special pentru ea, a avut o colecție impres-

sionantă de bijuterii opulente sau a fost cea care consuma cocaină alături de o ceașcă de ceai. Noua lume ce se născuse avea alte lucruri de care să se intereseze” – puncta sec, într-un articol dedicat controversatului personaj jurnalistul de la *Daily Mail* Christopher Wilson (29 martie 2014).

Dacă în ochii multora a reprezentat spiritul demonic al epocii, femeia care sfida orice lege, orice cutumă, în ochii admiratorilor, personajul se schimba radical. Pentru pictorul Francis Cyril Rose (autorul unei impresionante fresce murale reprezentându-i pe cei mai cunoscuți artiști ai momentului, printre care Jean Cocteau, Gertrude Stein sau Alice B. Toklas), Daisy avea să rămână: „Prea-frumoasa Doamnă de Pompadour a perioadei noastre, periculoasă precum un albatros; această Circe a artelor, modei și literaturii nu trebuie să rămână pentru posteritate doar drept cea mai bine îmbrăcată femeie din lume”. ■

DIETE CU REȚETE... EUROPENE

Astăzi, căutarea unei rețete este la îndemâna oricui, mai ales dacă dispune de o conexiune bună la internet. În trecut, situația era cu mult schimbată...

Deschizând o rubrică pentru gospodine în paginile revistei *Ilustrațiunea română* în vara anului 1929, Aurelia Sachelarie recomanda diete sănătoase, cu un conținut ridicat de alimente de origine vegetală, introducând feluri de mâncare populare inițial în spațiul european. Autoarea, nepoata generalului Nicolae Rădescu, viitorul prim-ministru, era o pasionată cunoscătoare a subiectului culinar, cu câțiva ani în urmă (1921), publicase, împreună cu sora Henrieta, o lucrare cu un titlu interesant – *Arta și știința în bucătărie*.

Coperta cărții semnată de surorile Aurelia și Henrieta Sachelarie

Vom reda câteva dintre meniurile indicate pentru o săptămână întreagă la cele mai importante mese – cea de prânz, respectiv cina. Unele dintre rețete au fost detaliate de autoarea rubricii, altele le-am preluat din cărți de bucate din acea perioadă (Ecaterina Comșa, *Buna menajeră sau Carte de bucate*, 1902; *Dictatura gastronomică. 1501 feluri de mâncări*, 1935).

LUNI:

Prânz: Ochiuri, *Cromesquis à la Portugaise*, *vinete à la Française*, compot.

Cină: Supă, rață cu castraveți, dovlecei prăjiți, fructe.

Cromesquis à la Portugaise [kromeski, la origine, un gen de crochete, preparate în spațiul polonez. Termenul are origine rusească, derivat de la *kromochka*, ce însemna doar o feliuță de pâine. Au reprezentat un fel de mâncare foarte popular în cărțile de bucate din secolul al XIX-lea, mai

ales datorită reinterpretării franceze, care i-a dat mai mult savoarea unui cârnat, decât cea a unei crochete tradiționale – *n. red.*]

Preparăm tocătură de carne de vacă; adăugăm trei tomate curățate, sfărâmate, sărate și prăjite în unt; o lingură de șuncă tocată și una de pătrunjel tocat.

Din această compoziție bine amestecată, facem mici crochete, pe care le prăjim.

Servim cu sos tomat.

Vinete à la Française

Alegem pătlăgelele foarte tari, le curățăm, le tăiem în rondele de jumătate centimetru grosime și le lăsăm să stea timp de o oră, presărate cu sare. Le scurgem apoi și le fierbem încet și înfundat în unt; la urmă, le legăm cu un sos crème și servim.

Sos Crème

Topim la foc moale o bucată de unt 25 gr., adăugând o lingură de făină și amestecăm bine. Punem apoi un pahar de smântână, sare, piper și

pătrunjel. Amestecăm pe foc până se îngroașă suficient. Se servește la orice fel de zarzavat.

MARȚI:

Prânz: Ouă, *tomate à la Lombarde*, pui fript, compot.

Cină: *Creier marinat*, macaroane cu brânză.

Tomate à la Lombarde

Alegem pătlăgele mari, rotunde, le tăiem capacul și le scobim.

Pulpa scoasă o trecem prin sită și apoi o reducem, transformând-o într-un piure gras. Într-o tigaie, rumenim două lingurițe de untdelemn cu puțin pătrunjel, adăugăm apoi slănină tocată, miez de pâine – înmuiat în bulion – sare, piper, piureul de tomate, două gălbenușuri de ou.

Mestecăm bine și apoi umplem cu această compoziție tomatele, presărăm pesmet pe deasupra, le așezăm într-o farfurie ce merge la cuptor, unsă cu unt; turnăm peste ele unt topit și le punem la cuptor. [Ca și variantele următoare, în Italia gătitrea tomatoelor cu ouă reprezintă un fel de mâncare foarte îndrăgit – *n. red.*]

Creier marinat

Tăiem creierul felii și îl punem să se marineze 20 minute în untdelemn, zeamă de lămâie, sare, piper și pătrunjel tocat. Mai apoi trecem creierul prin ou și pesmet; îl prăjim și îl servim cu sos tomat separat.

Sos tomat: Fierbem jumătate de oră câteva tomate, cimbru, foi de dafin, pătrunjel și două cepe tăiate în bucăți. Când au fiert, le trecem prin sită fină și zeama obținută o punem într-o tigaie cu o bucată de unt și jumătate lingură de făină; amestecăm și lăsăm pe foc să se lege.

MIERCURI:

Prânz: *Vinete à la Napolitaine*, șalău

ILUSTRATIUNEA ROMÂNĂ

Coperta unei reviste
Ilustrațiunea română,
publicația în care Aurelia Sachelarie
a deschis rubrica pentru gospodine

à la *Meunière*, salată de conopidă, tortă cu fructe.

Cină: Supă, *tomate à l'Italienne*, cașcaval la cap, fructe.

Vinete à la Napolitaine

Alegem pătlăgelele foarte tari, le curățăm, le tăiem în rondele de jumătate centimetru grosime. Le fierbem în unt [a le prăji – *n. red.*]; le scoatem pe hârtie și le presărăm cu puțină sare. Radem parmezan și adăugăm câteva frunze de busuioc. Pătlăgelele felii rumenite le așezăm într-o tavă în cuptor, pe fiecare presărăm brânză și verdeață. Le lăsăm puțin, să se pătrundă.

Șalău à la Meunière

Rumenește peștele în unt proaspăt și untdelemn de salată. După ce s-a fiert [în ideea de a se fi pătruns – *n. red.*], trece-l într-o farfurie. Într-o cratiță mai mică înfierbântă unt, pune pătrunjel tocat multicele, o ceapă tocată la fel, sare, piper. Amestecă bine aceste legume, toarnă-le în grăsi-mea unde a fiert peștele. Cald de tot, torni acest amestec peste pește.

Tomate à l'Italienne

Luăm capacul la șase pătlăgele frumoase, tari și de mărime mijlocie; le golim fără să le spargem, le umplem cu orez fiert în bulion și amestecăm cu piureul ce am făcut din carnea tomatoelor. Le punem pe o farfurie ce merge la cuptor și le lăsăm să se coacă încet. Când sunt gata,

Pagină
din cartea
Ecaterinei Comșa,
Buna menajeră
sau Carte de bucate

337. *Crèmesquis. Cromesquis.*

Astfel puteau să arate niște cromesquis

acoperim pe fiecare cu sos tomat și presăram pe fiecare puțin pătrunjel tocat.

JOI :

Prânz: Jumări, musaca de dovlecei, brânză, *budincă à l'Anglaise*.

Cină: Brânză cu smântână, macaroane, sos tomat, fasole sauté, fructe.

Budincă à l'Anglaise

Fierbem 200 gr orez în lapte; apoi frecăm 100 gr unt până se face ca o spumă. Adăugăm la orez, amestecând încontinuu, șase gălbenușuri de ou, 125 gr zahăr și 70 gr migdale dulci pisate, pe urmă adăugăm șase albușuri bătute în spumă, turnăm totul într-o formă unsă cu unt și punem să se coacă în cuptorul nu prea fierbinte timp de o oră.

Servim cu sos de fructe separat.

VINERI :

Prânz: Omletă cu ierburi fine, *rinichi à la Mirabeau*, vinete à la *Turque*, compot.

Cină: Supă, conopidă cu smântână, *tomate à la Milanaise*, fructe.

Rinichi à la Mirabeau

Tăiem rinichii în două, presăram sare și piper, îi tăvălim prin ou și prin pesmet și îi punem să se prăjească. Când sunt gata, așezăm, deasupra fiecăruia, câte o măslină și îi servim cu cartofi „paille” și salată. [O primă variantă de rețetă a acestui fel de mâncare se pare că a apărut într-un dicționar culinar publicat în 1750 în spațiul francez, de un anume M.C.D., autointitulat bucătar princiar. Instrucțiunile erau destul de simple, în genul rețetei românești: Tăiați rinichii în două; treceți bucățile prin unt, aromat cu pătrunjel, piper, ceapă verde; presărați bucățile de pâine uscată; frigeți la foc mic și serviți cu orice doriți – *n. red.*]

Tomate à la Milanaise

Spălăm șase pătlăgele frumoase, le tăiem capacele și le scobim puțin; le scurgem de apă și semințe. Încingem două linguri de untdelemn, în care rumenim apoi ciuperci, pătrunjel și ceapă, toate tocate.

Lăsăm să fiarbă puțin și adăugăm și pesmet, ca să dăm consistență compoziției. Într-o farfurie ce merge la cuptor, aranjăm pătlăgelele, pe care, după ce le-am sărat și piperat în interior, le umplem cu compoziția descrisă; presăram, pe fiecare, parmezan ras, apoi le stropim din belșug cu untdelemn, pentru că înlesnește coacerea.

Le punem la un cuptor cald, stropind cu untdelemn din când în când.

SÂMBATĂ:

Prânz: *Jumări à l'Americaine*, *beef steak* cu garnituri, brânză, compot.

Cină: Cartofi cu unt, vinete tocate, dovlecei prăjiți, iaurt

Jumări à l'Américaine

Deasupra jumărilor, turnăm următoarea compoziție: șase pătlăgele roșii, sotate, opărite, curățite de piele, tăiate bucățele, prăjite într-o tigaie cu puțină ceapă tocată și prăjită, după ce au fost sarate.

Beefstéc

Curățim de piele și de grăsime un mușchi de vacă, pe care-l tăiem curmezis în bucăți, de două degete de groase, le batem cu ciocanul de carne, le piperăm puțin, apoi fiecare bucată o muim în unt topit, punând bucată peste bucată să stea.

Punem să se înfierbânte într-o tigaie o lingură unt (sau untură) în care frigem bucățile deja date prin făină pe ambele părți, iute și la un foc mare; după ce sunt fripte frumos și rumene, peste care punem puțină supă de vacă și sarea trebuincioasă, lăsând să fiarbă puțin. După ce *beefstéc*ul este fript, îl punem pe o farfurie lungă și încălzită, turnând sosul din tigaie peste el și garnisit de jur-împrejur, din distanță în distanță, cu varză de Brüssel [Bruxelles – *n. red.*] ciuperci, fasole verde, creieri prăjiți, sfeclă roșii, varză roșie, boabe de mazăre, sparanghel, unt de sardale, dat prin injector, iar peste *beefstéc* punem ochiuri nemțești și astfel servim.

Garniturile amintite pot fi puse și în ciuperci imitate, spre a nu se mesteca. Garniturile să fie deja pregătite înainte de a frige *beefstéc*ul.

Vrem ca beefstécul să fie pregătit englezește, atunci îl frigem 5 – 10 minute; dacă vrem să-l frigem de tot, atunci trebuie lăsat să se frigă 10 – 15 minute la un foc iute și îndată ce este fript, să fie imediat și servit. Dacă vrem ca beefstécul să fie și mai gustos, atunci îl frigem în foarte mult unt, sau în untură foarte ferbinte, întocmai ca și pe gogoși, timp de 4 – 5 minute, după aceea îl sărăm, garnisim și îndată îl servim. [Termenul *steak* derivă din cuvântul scandinav *steik*, ceea ce înseamnă a frige la țepușă. Această metodă de gătire era foarte populară în regiunea aceasta încă din vremurile Evului Mediu. În veacul al XVII-lea a început să fie folosit cu precădere doar pentru friptura de vită. Doar bogații puteau să o consume în mod regulat, cel mai adesea adăugându-i ciuperci, ceapă și unt. – *n. red.*]

Ochiuri nemțesci

Punem într-o tigaie de ochiuri o lingură unt, să se înfierbânte; când acesta este deja fierbinte, spargem în fiecare scufundătură câte un ou, îl presărăm cu puțină sare, apoi lăsate să se coacă încet. Ouăle astfel preparate pot fi servite sau singure, sau puse pe beefstécul, pe spanac, pe creieri prăjiți etc. [Ouăle, în general, au reprezentat încă din vechime unul dintre felurile culinare foarte îndrăgite în lumea germană, fie consumate la micul dejun – cel mai adesea fierte și relativ moi, dar și alături de cartofi sau friptură și șuncă la principală masă a zilei – *n. red.*]

Ciuperci imitate

Facem un aluat ceva mai gros ca de clăite; punem într-o cratiță mai mică și adâncă untură, până să treacă peste jumătate, o înfierbântăm, apoi luăm forma de ciuperci; o muim în untură fierbinte, după aceea scoatem forma, punem puțin aluat în formă cam de grosimea unei muchii de cuțit peste toată ciuperca și apoi o punem în untura fierbinte, spre a se coace rumen deschis, mișcând în continuu forma spre a nu se lipi; după ce sunt coapte, le răsturnăm pe o hârtie albă, în urmă umplem fiecare cu diferite garnituri, de exemplu, în una, mazăre boabe, în alta, morcovi prăjiți înăbușiți, varză de Brüssel, sparanghel, orez,

etc. și cu ele umplute, garnisim de jur-împrejur orice friptură.

Astfel aranjate sunt mai cu gust, căci nu se amestecă garniturile.

DUMINICĂ:

Prânz: Ochiuri, *rinichi à l'Espagnole*, salată de roșii, brânză, compot.

Cină: Supă, pui prăjit, prăjitură *à la Piemontaise*

Rinichi à la Espagnole

Tăiem rinichii de vițel în două și îi prăjim în unt. Apoi îi așezăm pe crutoane.

Tăiem ciuperci în felii subțiri,

le punem în tigaia în care s-au prăjit rinichii, turnăm pe deasupra jumătate de pahar de vin de Madeira și lăsăm să fiarbă 10 minute.

Turnăm apoi această preparație peste rinichi și servim. [Un fel de reinterpretare a unei vechi și populare delicatase a bucătăriei britanice din perioada victoriană – așa-numiții *Rinichi diabolici*. În tradiționala rețetă erau necesari rinichi de miel, muștar în stil englezesc, sos Worcester și piper de Cayenne – *n. red.*]

Prăjitură à la Piemontaise

Fierbem orezul în apă cu vanilie; apoi adăugăm un pahar de smântână, puțin unt proaspăt, zahăr și trei ouă. Amestecăm apoi cu dulceață de fructe și așezăm pe o farfurie în formă de piramidă, acoperim cu zahăr pisat, cu smântână; presărăm din nou cu zahăr și punem la cuptor 20 minute. [Orezul a ocupat, încă de la începuturi, unul dintre locurile de onoare în bucătăria din Piemont, mai ales pentru că acolo se află cea mai mare zonă de cultivarea orezului din Europa. Cel mai probabil adus pe continent din India de soldații lui Alexandru cel Mare, cultivarea și consumul acestui aliment s-au accentuat din primele veacuri ale Evului Mediu. Combinația dintre orez, lapte și zahăr era considerată una dintre cele mai sănătoase în cărțile de bucate medievale. Una dintre cele mai vechi rețete pentru acest desert se regăsește în însemnările medicului și omului de știință Michele Savonarola (1385 – 1468). Spre deosebire de varianta prezentată mai sus, Savonarola recomanda adăugarea unei cantități foarte mici de zahăr – *n. red.*] ■

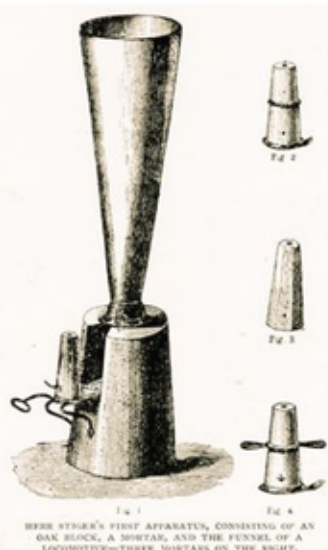

Michele Savonarola

DIN TRECUTUL LUPTEI ÎMPOTRIVA GRINDINEI

Presa relatează despre nemulțumirile unor agricultori, care consideră că sistemul rachetelor antigrindină face mai mult rău decât bine. Tot din presă aflăm despre nemulțumirile altor agricultori, generate de absența sistemului respectiv în zonele lor, afectate din această cauză de grindină.

Cum veți constata din rândurile ce urmează, controversa nu este nouă.

Albert Stiger
și tunul imaginat
de el

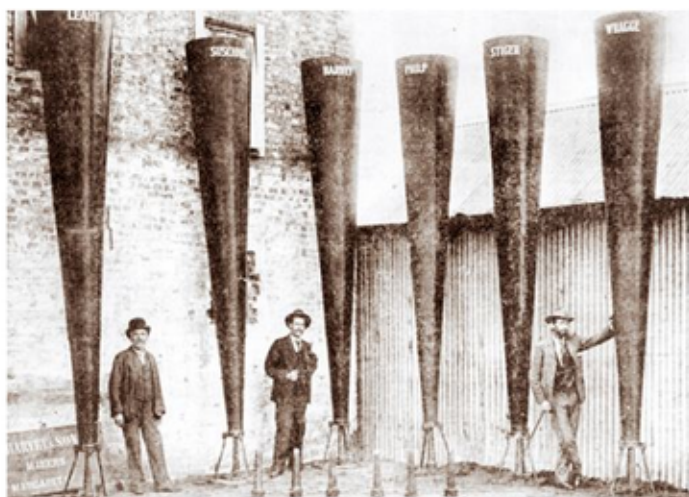
Încercările americanilor ca să provoace ploaia artificială, prin descărcări de tunuri în aer, ajută pe cercetători a găsi leacul contra flagelului câmpurilor, numit grindină. [...]

Cele dintâi experiențe se făcuseră în Stiria [stat din sud-estul Austriei, astăzi al doilea ca suprafață; au fost inițiate de primarul orașului Windisch-Feistritz – astăzi Slovenska-Bistrica, Slovenia –, Albert Stiger – *n. red.*], la 1896, în localitatea Marburg, unde există o școală de viticultură. Această regiune era bătută în fiecare an de grindină. În 1897 se înființează 30 de stațiuni, iar în 1898, 50. Rezultatele erau minunate. Deîndată ce furtuna se manifesta, fără a se aștepta chiar formarea norului, bateriile de artilerie începeau a trage focuri oarbe în atmosferă, care nu conțineau până ce furtuna trecea. Cum stațiunile nu erau depărtate unele de altele decât la câteva sute de metri, rezultatul era

excelent: furtuna fugea, gonită de vibrațiile aerului ce produceau detunăturile.

Un membru al Parlamentului italian, dl Ottavi [Eduardo Ottavi (1860 – 1917), un reputat agronom, membru de bază al Societății agricultorilor italieni, 1895 – *n. red.*], mare agricultor, a început și în Italia aceste experiențe. Piemontul, Lombardia și Veneția erau amenințate totdeauna de grindină. Astfel, într-un an, institutele meteorologice numărau 27 de zile de grindină în Piemont și în Lombardia și 23 în Veneția. În urma stăruinței deputatului Ottavi se formară syndicate pentru combaterea grindinei. Numai unul dintre aceste syndicate avea 200 de stațiuni de acest fel.

Îndată ce rezultatul practic fu satisfăcător, negreșit că inițiativa particulară a început a se agita. Era chestiunea a face cât mai multe de aceste stațiuni care să coste ieftin. Principalul era tunul,

*Tunuri contra grindinei
utilizate în Franța la sfârșitul secolului XIX*

care, până atunci, costa mult, căci se întrebuințau din cele ale armatei.

Inventatorii au găsit, după scurte căutări, un tun ieftin și mai practic.

Noul tun, făcut într-adins contra grindinei, se compune dintr-un lung con de metal, pus vertical pe un suport. În fundul acestui tun se pune o cantitate variabilă de iarbă de pușcă, cam între 200 – 300 g. Mai multe zecimi de asemenea tunuri sunt așezate la 200 – 300 m distanță, iar când momentul a sosit, un clopot mare se trage spre a se descărca toate deodată.

Zgomotul e puternic. Vibrațiunile aerului sunt enorme. Se încep apoi încărcările, iarăși clopotul, iarăși focul, care urmează din 5 în 5 minute, până ce furtuna a trecut.

În Franța, pentru a scăpa producția viilor, s-au făcut 50 de stațiuni care operează pe 1.000 ha. Tunurile sunt de oțel și primesc în ele niște cartușe cu o încărcătură de 80 g numai. Detunarea are ca rezultat formarea unui inel de aer de o mișcare în formă de spirală, repede, și capabil de a duce la distanțe enorme norul de grindină, căruia îi produce serioase perturbațiuni, prefăcându-l în nor de ploaie.

(N.T. Dâmbeanu,

în *Foaia populară: publicație săptămânală*,
nr. 06, 15 martie 1901)

Lupta contra grindinei sau, mai bine zis, dorința de-a lupta contra grindinei este foarte veche.

Se poate ca tragerea clopotelor care s-a făcut pe timpuri contra grindinei să fi fost doar un fel de vrăjitorie bisericească, totuși a avut, poate, în același timp, scopul să provoace acțiuni mecanice prin zdruncinarea aerului.

Mai târziu s-a folosit „împușcarea” grindinei cu tunuri speciale în contra pietrei, care, repartizate la anumite puncte topografice, trebuia să provoace, prin zdruncinarea aerului de către loviturile de tun, transformarea norilor de grindină în ploaie.

Acest sistem s-a mai folosit încă în largă măsură la trecerea de la secolul al XIX-lea la secolul al XX-lea; îndeosebi în Austria,

Germania, Italia și Franța, unde anumite regiuni suferă mereu de piatră; s-au organizat sisteme complicate de defensivă.

În timpul următor, s-au ocupat cu această problemă mai multe congrese de „împușcarea grindinei” [primul congres a fost organizat în 1899, în Piemont, Italia; fiind prezente 500 de persoane; al doilea – în 1900, la Padova, unde au fost prezentate 60 de modele de tunuri anti-grindină; al treilea – în 1901, la Lyon, iar al patrulea, în 1902, la Graz – *n. red.*] și au ajuns la un rezultat cu totul negativ în ce privește utilitatea acestei instalații, de aceea s-a părăsit acest procedeu din anul 1914.

Superstițiile însă nu pier așa repede. Și astfel, se ivesc și aici, poate în legătură cu progresele pirotehniei, iar tendințe noi. Astfel, anul 1932 a adus o nouă înflorire a acestei „industrii”, sub forma unor rachete puternice, cu putere mare de urcare; acest sistem este însă tot atât de lipsit de bază ca și tunurile de mai înainte. Singur, districtul Rosenheim (Bavaria de Sus, Germania) avea în anul 1932 vreo 50 de stațiuni de luptă contra grindinei cu rachete.

Împușcarea grindinei este, oricum s-ar face, un mijloc cu totul nepotrivit, ba chiar o prostie, căci azi nici nu se cunoaște încă în mod impecabil formarea grindinei.

(Herta Călinescu,

în *Natura. Revistă pentru răspândirea
științei*, nr. 10,
15 noiembrie 1937)

CONSTANTIN TITEL PETRESCU ÎI SCRIE LUI ALEXANDRU CRETZEANU

În fondul Gheorghe Iliescu, de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, se păstrează și această scrisoare, în limba engleză. O putem publica grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Partidul Social-Democrat din România
Președinte: Const. Titel Petrescu
București – Brezoiu 29, Bloc C
Telefon: 3.56.71

București, 16 august, 1944

Dragă domnule Cretzeanu,

Profit de această ocazie ca să îți trimit câteva dintre memorandumurile și documentele partidului nostru, care – așa cum fără îndoială ai aflat –, s-a rupt de Frontul Național Democratic la 10 martie, împărțind astfel pe social-democrați în două: un grup, guvernamental (o minoritate) și celălalt în opoziție față de politica comunistă, sub conducerea mea.

Aceste documente au fost trimise și partidelor socialiste din Franța și Marea Britanie – adică secretariatelor lor. Separat, au fost trimise și lui Philip Noel Baker, noul președinte al Partidului Laburist, și lui Leon Blum.

Doresc să fie informați prietenii români din străinătate despre acțiunea noastră și, în măsura posibilităților, toți socialiștii din străinătate.

În Marea Britanie dețin întreaga putere. În Franța ei colaborează într-un guvern de coaliție. La fel se întâmplă în Belgia, Italia și în alte părți. Influența partidelor socialiste asupra orientării noi a politicii internaționale este copleșitoare și va crește pe zi ce trece, cu consecințe favorabile și pentru țara noastră. Trebuie folosită această influență.

Mi s-a refuzat un pașaport, pe care voiam să îl folosesc pentru a informa partidele socialiste din străinătate despre acțiunea noastră din România. În schimb, i s-a acordat lui Șerban Voinea, directorul „Rador“, un socialist disident, pentru scurt timp ministru la Berna, care a informat într-o manieră tendențioasă partidele socialiste din Marea Britanie și Franța.

Ar fi bine dacă ai contacta, cât de repede posibil, liderii partidelor socialiste din Marea Britanie și Franța și presa socialistă din aceste țări. Te rog explică-le acțiunea noastră, care este identică cu cea a social-democraților germani, polonezi, bulgari și din alte țări care trăiesc în zona bolșevică de influență.

În luna noiembrie a acestui an, partidele socialiste din Europa vor ține o conferință la Paris. Voi încerca din nou să obțin un pașaport, dar cum am îndoieli privind solitudinea guvernului față de mine, chiar dacă partidul nostru trece cu bine de alegerile parlamentare, îmi bazez speranțele pe activitatea fruntașilor români din străinătate, chiar dacă ei nu împărtășesc opiniile mele politice.

Cu viitoarea ocazie îți voi trimite noi memorandumuri și detalii privind activitatea partidului nostru, Partidul Social-Democrat Independent [subliniat în original].

Te rog să ai bunăvoința să accepți, domnule Cretzeanu, expresia profunde mele deferențe și sincere mulțumiri pentru serviciul pe care, sunt sigur, îl vei face partidului nostru.

Const. Titel Petrescu

ROMÂNIA ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Suveranul care a condus România în timpul războiului și în perioada săvârșirii Marii Uniri, supranumit Întregitorul. 2) Comandantul Armatei 2, general care a condus efectivele române în timpul bătăliilor de la Mărăști și Oituz (Alexandru, 1859 – 1938). 3) Moneta cu care erau plătiți prizonierii români luați de bulgari, ofițerii primind soldă în jur de 30 lunar, plus 70 reținute pentru hrană – Fotografii ardelean care a realizat singurele imagini de la Adunarea Națională de la Alba Iulia (Samoilă, 1886 – 1967). 4) La începutul ogoarelor! – Scheletul de sus al unui car, pe care se încăreau muniții, provizii și răniți. 5) Sentiment invocat în elogiile eroilor războiului – Mustafa Kemal. 6) Strămoșul mitologic al irlandezilor – Pierderile suferite de România în război, printre cele mai numeroase dintre toate statele combatante, între 500.000 și 700.000. 7) Reședința de județ basarabeană unde a avut

loc o răscoală a ucrainenilor, sprijiniți de trupe rusești, împotriva României, între 7/20 ianuarie – 19 ianuarie/1 februarie 1919 – Ion Nistor. 8) Istoric român, care a scris despre participarea femeilor și a reginei Maria la război (Ciupală) – Localitate din Ungaria aflată pe râul Drava, reședința districtului cu același nume, ocupată de trupe sârbe între 1918 – 1921, contravenind Tratatului de la Trianon. 9) Degeaba a fost în final! – Codul IATA al aeroportului Queenstown, Australia. 10) Instrument muzical de suflat, utilizat în fanfarele militare ale imperiului cu capitala la Istanbul și în diverse orchestre informale românești din război – Imperiu care s-a aflat în război cu România, trimițând Corpul 6 Armată, sub comanda lui Mustafa Hilmi Pașa, în sprijinul Puterilor Centrale.

VERTICAL: 1) General german care a izgonit trupele române din Transilvania, a străpuns trecătorile din Carpați spre Muntenia și a ocupat Bucureștiul în 1916 (Erich von, 1861 – 1922). 2) La începutul evenimentului! – Crimă de război, săvârșită preponderent de trupe bulgare pe teritoriul ocupat al României. 3) Evenimentul politic din Rusia de la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 din pricina căruia, în cele din urmă, aceasta a ieșit din război, obligând România să încheie armistițiul cu Puterile Centrale (acord.). 4) General român care a cucerit Orșova la 4 septembrie 1916 și, numit comandantul Armatei 1, a fost trimis să oprească înaintarea Puterilor Centrale pe Valea Jiului, însă a fost rănit și a murit de septicemie (Ioan). 5) Ioan Eftimiu – Orlando Vittorio – Basarab Olha. 6) Nerezom Stefan Mikhailov – Ioan Ursu – Ce făceau mulți ofițeri români ca să își disciplineze soldații, o practică ce i-a șocat pe ofițerii occidentali ce veniseră să instruiască armata română (prez.). 7) Instituția culturală din București jefuită de trupele bulgare la 22 ianuarie 1917, pe motiv că în interior s-ar fi aflat documente furate de români în timpul campaniei din 1913 (acord.). 8) Localitate din Indonezia – Acronimul Comitetului Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, care, alături de cel al Flotei Mării Negre și al regiunii Odesa, au constituit un organ bolșevic în Basarabia și în sudul Ucrainei, ce a încercat să blocheze activitatea Sfatului Țării și a intrat în conflict cu armata română. 9) Orașul din județul Teleorman unde au reușit să treacă Dunărea trupele Puterilor Centrale începând cu 11/24 noiembrie 1916, construind un pod de vase între acesta și Sviștov. 10) General german care a condus ofensiva Puterilor Centrale în Dobrogea și dinspre sud de Dunăre, numit guvernatorul teritoriilor ocupate din România (August von, 1849 – 1945).

Dictionar: NIUL, UEE, NURR.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

ERATĂ

În numărul 8/2024 al revistei s-a strecurat o greșeală de tehnoredactare. La finalul articolului Preocuparea lui Gabriel Bethlen pentru învățătură, semnat de doamna Șarolta Solcan, a apărut „Traducere de Dorin Matei“. Precizarea își avea locul la finalul articolului următor. Ne cerem scuze autoarei și cititorilor pentru această eroare.

DIN PORTUGALIA ÎN BRAZILIA

Domnul BOGDAN IONESCU, din București, ne scrie: Am citit cu interes articolul *Dincolo de râul Ipiranga*, de prof. Fábio Ferreira, din numărul 7/2024 al revistei. Aș dori să vin cu câteva adăugiri referitoare la fuga familiei regale portugheze în Brazilia, în 1807, care a fost doar amintită în text.

Apropierea armatelor franceze a provocat panică în Lisabona, iar Curtea și nobilimea s-au grăbit să fugă. Toată familia regală,

exceptând soția prințului regent și două fiice, s-a imbarcat pe o singură navă. Mulți înalți oficiali nu au mai prins loc, iar alții a trebuit să renunțe la bagaje sau să se despartă de familii.

Erau câteva mii de refugiați, preponderent aristocrați, pe doar 15 nave. Mâncarea era puțină și a trebuit să fie împărțită pe rații. Majoritatea pasagerilor dormeau pe punțile navelor. În curând, s-a răspândit o epidemie de păduchi, iar multe dintre doamne au ales să se radă în cap. Flota a trecut prin două furtuni care au împrăștiat navele și au pus în pericol viața familiei regale; purtată de vânturi în zona Ecuatorului, a rămas împotmolită zece zile, pe caniculă. A plecat din Lisabona la 30 noiembrie 1807 și a ajuns în Brazilia treptat, spre sfârșitul lunii ianuarie 1808.

A fost prima dată când un monarh european a pășit pe teritoriul Americii. Cu toate că familia regală și Curtea se aflau într-o stare jalnică după o asemenea peripeție, pentru brazilieni, care își văzuseră suveranii doar în por-

trete, a fost un eveniment marcant. De exemplu, femeile aristocrate, fiindcă s-au ras în cap în timpul călătoriei, au ales să poarte un timp turbane. Când au fost văzute de brazilieni, nobilii și cei bogați din colonie au început la rândul lor să poarte turbane.

VORBE BUNE DE LA CITITORI

Domnul SIMION BRĂDĂȚAN, din București, ne-a transmis: Sunt un vechi cititor al revistei *Magazin istoric*. Găsesc în ea articole de un real și fin rafinement de redactare și rigurozitate istorică. Autorii și redacția își dau silința să fie cât mai atractive și de folos atât pentru tineri, cât și pentru oameni în vârstă.

Domnul CONTANTIN MUNTEANU, din comuna Berca, județul Buzău, ne scrie: Vă mulțumesc pentru că existați și ne dăruieți pagini de istorie reală.

Le mulțumim corespondenților noștri pentru aceste aprecieri. ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: <https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html>.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica Arhiva de pe website.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) V. Cîndea The historical background of Romanian humanism ● M.E. Ionescu 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XIX) ● R.A. Sorescu An invitation to the Romanian Academy Library: a rare American magazine from the institute's collection ● A.-L. Chiş The clothiers' tower of Cluj ● A. Miladinović Minion, the queen of Yugoslavia ● M. Gribincea The way the Russians contributed to the disaster Romania experienced during the First World War (III) ● A.R. Voinea The Dormitory of the Bank of Romania in Bucharest ● T. Mihăescu Stories of Bucharest: the culture of astronautics ● L. Pop The first gold and silver refinement station in Romania ● A. Timotin Colloquium in honour of the centenary of the Congress of Byzantine Studies, held in Bucharest in 1924 ● In Romania, 100 years ago ● Cookbook recipes from a century ago ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXXII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) В. Кындя Исторические условия румынского гуманизма ● М.Е. Ионеску 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XIX) ● Р.А. Сореску Приглашение в Библиотеку Академии: американский журнал раритет в коллекциях учреждения ● А. Миладинович Миньон, королева Югославии ● А.-Л. Киш Башня портных ● М. Грибинча Как участвовали русские в разгроме Румынии в Первой мировой войне (III) ● Р.А. Войня Квартал Румынского Банка в Бухаресте ● Т. Михэску Истории Бухареста: космическая культура ● Л. Поп Первая станция обработки золота и серебра в Румынии ● А. Тимотин Коллоквиум, посвящённый столетию Международного Конгресса византиноведческих исследований 1924 г. в Бухаресте ● В Румынии 100 лет тому назад ● Кулинарные рецепты столетней давности ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXXII)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 şi M366, cutia poştală 45, cod 050711, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar.

Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

magazin istoric

